

A UNA CORDA

(EGY HÚRON)

IRTA
LUX TERKA

BUDAPEST
LÉGRÁDY TESTVÉREK

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2018
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-274-1 (online)
MEK-17701

TARTALOM
HÁROM NYÁR
IGY MÚLT EL AZ IFJUSÁG...
A HALOTTAK HALLGATNAK
A SZÖKEVÉNYEK
HOMAGIUM
ÉS EZ SZERELEM VOLT...
AZ ERDŐBEN
A MI UTAINK
MENODORA
NAGY JÁNOSNÉ
UTON
EGYEDÜL
A FLORIÁN KÁVÉHÁZ
AUGUSZTUS
ŐSZ A SZIGETEN
AZ IGAZIAK...
AMIRŐL NEM TUD A VILÁG

HÁROM NYÁR

Az első nyáron engem szerettek. A második nyáron én szerettem. A harmadik nyáron se engem nem szerettek, se én nem szerettem.

AZ ELSŐ NYÁR

Az első nyáron engem szerettek.

- Aquilina! - szólt egy őszi délután az anyám, - a tanító ur megkérte a kezedet.

Szeptembervégi délután volt, meleg, de a levegő már nyirkos illatú s a nap már négy órakor könnyű szívvvel bucsuzkodott a földtől, mint az öreg ember, aki elfáradt élni és fájdalom nélkül bucsuzik az élettől.

Akkor jöttem ki az udvarunkra nyíló, hátulsó templomajtón, seprűvel, szemétlapáttal a kezemben. Vállat vontam. Megkért, hát megkért.

Letettem a seprűt és lapátot, leráztam a port szürke lüszterruhámról, a konyhából kihoztam egy portörülő rongyot s visszamentem a templomba, törülgetni.

A nyugati oldalról, az ablakokon keresztül besütött a nap s a lilaszínű üvegek reflexe, mint valami szilvaszínű, hamvas köd ülte meg az ötszázesztendő templomot.

Tíz esztendő óta mindennap láttam ezt a szilvaszínű, hamvas ködöt és mindennap megcsodáltam. Ilyenkor mintha más formájuk, más színük, más értelmük lett volna az oltároknak, képeknek és az egész vallási misztériumnak.

Könnyebb, üdébb, érthetőbb volt előttem minden s a hideg, kopott szobrok, képek és freskók mintha megelevenedtek volna ilyenkor sötét, hűvös, ötszáz esztendő börtönükben.

A Pathmos szigetére száműzött szent János előtt megjelenő isten-anyja, mintha akkor szállt volna le előttem az égből, láttam szárnyának csillogását és hallottam a levegőben úszó ruhájának suhogását.

Láttam a szent Katalin martiriumát jelző keréknek forgását, láttam égni a csigára feszített szent Dorottya testét égető fáklyákat s láttam az angyalt megmozdulni, amint ezt az elkínzott, vérestestű, drága szűzet ápolja a tömlőben.

És egy könyvem tíz esztendő után is mindennap volt szent Dorottya s egy mosolyom: a paradicsomból neki gyümölcsöt és rózsát hozó gyerek számára.

Az apám, Kárpusz Tikon, a Szent Lélek-templom sekrestyéje volt és én már tíz esztendő óta söpörtem, javítottam régi szőnyeget és hímeztem oltárterítőit.

Tíz esztendő koromtól úgyszólván ebben a templomban laktam. Ismertem minden zúgát, kövét, oszlopát. Tizennégy esztendő koromban már én vezettem az idegeneket a templomban, kik a sok drága, műbecscsel bíró régiségeket látni akarták.

Volt egy kis vezérkönyvem hozzá, melyből megtanultam: melyik században épült, milyen stílusban, megtanultam a szentek legendáit, a képek magyarázatát, kik feküdtek a templom sírboltjában, mi különbség van a gót és a renaissance-stílus között, tudtam, mik a karyatidák és hermák s tizenöt esztendő koromban tudtam az egész legmagasabb hittant, később műtörténelmi könyveket hoztam ki az öreg főtisztelendő úr könyvtárából, azután világtörténelmet

olvastam, de tizenhat esztendőskoromban egyszerre megcsappant a könyvek iránti érdeklődésem.

Ezután csak elvétve olvastam. A szomszédunkba egy öreg, elszegényedett grófkisasszony költözött, ettől megtanultam a csipkeverést, himzést, varrást.

És ezután magam varrtam ruháimat, melyekért sok gúnyt szenvedtem el, ha végigmentem a kisvárosunk utcáin.

Ezeknek a ruháknak mintáit a szentek képeiről vettem le és ugyancsak nem hasonlított a többi leányok mindennapi öltözetéhez.

Hosszu, egybenszabott, kék, fehér és szürke ruhákat viseltem, rövidített derékkal, bő ujjal, nyak nélkül, vékony ezüstláncon keresztül függött nyakamban és búzakalászszerű hajamat elválasztva, símára fésülve, a tarkómon széles kontyban viseltem.

Mikor a tanító megkérte kezemet, már húsz esztendőskor voltam. Magas, karcsú, szabálytalan vonású és mégis szép leány. De a szépségemről nem tudtam. Tükör nélkül fésülködtem, öltöztem s mégis büszke voltam saját értékemre. Különb embernek éreztem magamat, mint azok voltak, akiket ismertem. Nem voltam sem hiú, sem gőgös, sőt alázatos természetű voltam, de hallgatag tartózkodásom annak mutatott.

Az apám, egy apró, kozákhhoz hasonló, csunya kis román emberke, úgy nézett reám, mintha nem az apám, hanem a szolgám lett volna.

Az anyám kiseszű, mankón járó parasztnő volt s én voltam mindene. Még talán az istene is. Én voltam az ész, a szépség, a boldogság, a gazdagság számukra s én szerettem és sajnáltam őket, mintha én lettem volna az anyjuk s ők a gyámoltalan, szájalomraméltó gyerekeim.

Hallottam benn a templomban az anyám mankójának kopogását az udvar kövén s a sekrestyén keresztül bejött utánam a templomba.

Széles, lapos arcú, szemölcsös állú, ötven esztendőskor asszony volt, belőlem csak a haja volt meg, mely még mindig tömötten és fényesen világított ki fekete kendője alól.

Odajött hozzám, rámborúlt, csókolgatott és sírt.

- Gyere ide, - suttogta, - imádkozzunk a Szentlélek előtt...

Letérdeltünk a főoltár lépcsőjére.

- Úgy-e, hozzá mégy? - sirdogált boldogan. - Az apád nem is felelhetett a tanító úrnak, mert ép akkor hívatta át a nagyságos főtisztelendő ur... Aquilina, drága virágszálam, milyen szerencse! Az apád csak sekrestyés és suszter... Te pedig tekintetes asszony leszel.

Most az apám is bejött a templomba s odatérdelt mellém az oltár lépcsőjére. Ő is sírt.

- Aquilina, drága szivecském, hófehér hattyúcskám, milyen szerencse!... A tanító úr unokaöccse a nagyságos főtisztelendő úrnak. És most rokonságban leszünk vele. Aj, oh, szent felséges uram, ott a mennyekben, köszönöm néked! A nőm is köszöni... Aquilina is köszöni, a te kis királynő szolgálód; ő: a jó, a szép, az okos, a szegény és tanulatlan Kárpusz Tikon egyetlen leánya... Áldassál, áldassál...

- Imádkozzunk, - zokogott az anyám. - Mondjátok utánam: Miatyánk...

Ők ketten imádkoztak, én a színek halványulását figyeltem, az árnyak jöttét, amint felülről kikezdték a színes nap fényét és a szentek fejére már rázárták az éjszaka homályát.

Mit tudtam én az életről? Semmit! Soha se mozdultam ki a picike városomból, barátnőim nem voltak, férfira soha se gondoltam, csak az úr Jézusra, szent Józsefre, ujságot, regényt nem olvastam, tiz esztendő koromtól a templomban éltem, a néma vérző szentek, a komoly könyvek, a csipkék, oltárterítők, régiségek, virág és tömjénillat között.

Kit szerettem én? A szülőimet nem úgy, mint a templomomat s legjobban a Szűzanyát, a szenteket, a lefejezett szent Dorottyát.

Mi voltam én? Ember, leány? Egyik sem. Egy néma virágszál, mi lélegzik, táplálkozik, de nem szenved és indulatokat nem ismer.

Tudtam én: mi a szerelem? Csak azt tudtam, hogy leányok és férfiak összeházasodnak s ilyenkor a templomot a rendesnél is szebben ki kell söpörni, föl kell virágozni.

Egy óra múlva eljött a tanító.

Keskenyvállu, rövidlátó, szemüveges, félénk kis fiatal ember volt, két esztendeje nevezték ki a katolikus iskolához s még alig beszéltem vele háromszor. De a főtisztelendő úr öreg gazdasszonya már egy esztendő előtt elfogott egyszer az udvaron és jóízűen kacagva - ez a kis pirosarcú öreg asszony mindig kacagott - magához ölelt és fuldokolva mondta: A tanító szerelmes beléd!...

Mikor bejött hozzánk, az anyám egyszerre ismét sírni kezdett s az apám nyakába borult a fiatal embernek s megcsókolta.

- Tanító úr... Feri... édes fiam! - dadogta mámorosan, aztán kézen fogta és odahozta hozzám.

- A vőlegényed, Aquilina, csókoljátok meg egymást.

A tanító keskeny válla remegett, kis vörösszélű, házinyúl szeme könnyes volt s hosszú, vékony orrának a hegye a meghatottságtól fénylett.

Csak a kezemet nyujtottam oda, nem tudtam volna megcsókolni. Azt mondtam: majd máskor...

Februárban volt az esküvőnk. Földigérő fehér kázmirruha volt rajtam, egy 500 esztendő *Mária menybemenetele* képről másoltam le és nagyon sok kíváncsi szem nézte végig a különös *Kárpusz Aquilina* esküvőjét.

Szép, havas, ragyogó téli délután volt, az öreg főtisztelendő úr maga esketett bennünket s a szülőim zokogása minduntalan kihallatszott az orgona hangjából.

Már asszony voltam, elmondtam az esküt s az oltár lépcsőjén térdeltem az uram mellett s valami ismeretlen félelem szorította össze a szívemet s ez a félelem irtózáttá vált, mikor vacsora után az uram föllált az asztal mellől s azt mondta:

- Most már megyünk haza, drágám!

A szívverésem elállt, ájulás környékezett.

Az uram észrevette. Megszorította a kezemet.

- Ne féljen, - súgta komolyan és gyöngéden.

Kocsira ültünk s hazamentünk. Az úton nem szóltunk egymáshoz egy szót sem. Ő gondosan betakargatott, hogy meg ne fázzak s mikor megérkeztünk, előre ment és lámpát gyújtott.

Bementünk a hálósobánkba. A fehérre meszelt kis szobában jó meleg volt s a két vetett ág habosan csillogott. Az ágyak fölött szent képek, feszület függött, az asztalon virág s az uram levetette rólam a téli ruhákat.

- Aquilina, - szólt ekkor s a szeme könnyes volt, a hangja remegett, - én a másik szobában fogok aludni... Ha úgy akarja, egy esztendeig, kettőig, háromig. Ameddig kívánja... Ha az Isten úgy akarja, érezni fogja, mennyire szeretem. És én bízok Istenben...

Ezzel megcsókolta kezemet és átment a másik szobába.

És a nászéjszaka, mit az Isten kezébe tett le, nem lett neki ajándékozva. Nem érdemelte meg. A nőt nem a jósága, hanem a brutalitása a férfinak töri meg.

Tizenöt év múlt el azóta, de egy percre se éreztem ez ember iránt soha egyebet, mint gyűlöletet. Gyűlölöm minden gondolatommal, mert ő tett boldogtalanná.

A nőt meg kell törni az első férfinak, le kell győznie, hogy boldognak érezze magát.

S ehez a boldogsághoz csak egy út vezet: a rabszolgaság. Hogy saját egyéni választása, vagy önkényes választás útján jut a rabszolgasághoz, ez olyan egyformán jelentéktelen kérdés, mint mikor azt kérdezzük: az éjszakára következik a nappal, vagy a nappalra az éjszaka?

Az én életemet ez az ember ölte meg, ki fölött én diadalmaskodtam s nem ő én fölöttem. Ha ő diadalmaskodik, ma tiszta feleség és boldog anya volnék.

A MÁSODIK NYÁR

A második nyáron én szerettem.

- Aquilina! - fordult be az ajtón egy hűvös augusztusi délelőtt Zsanett néni, a főtisztelendő úr öreg gazdasszonya, - vedd a kalapodat, szentecském és gyere a templomba, valami nagy urakat kell kalauzolni. Ha az urad itthon lenne, ő mehetne.

Az uram Pesten járt, letenni a tanári vizsgát. Ma délután vártam haza. A huszonkettedik születésem napjára a tanári oklevéllel akart megajándékozni.

És az egész világgal... Volt a takarékpénztárban tizezer forint apai jussa, felét már rám költötte. Ékszerek, butorok, szőnyegek naponta jöttek két esztendő óta a házunkhoz.

- Csak egy mosolyt érte, Aquilina! - szólt alázatos hangon, de a szeme napról-napra lázasabb sóvárgással égett, már a sötétben szinte világított s olykor vádoló, kétségbeesett dühvel meredt reám. És szemüregei napról-napról mélyebben feküdtek, arca beesett, orra megnyúlt, nem evett, nem aludt s az öreg orvos, aki gyerekkoromtól ismert, egy nap így szólt hozzám, kövér, vastag ujjjaival megfogva az államot:

- Aquilina, én azt hiszem, te nem vagy jó feleség.

Hallgattam.

Az orvos megcsóválta fejét.

- Vigyázz, az urad hajlandós a szivbajra. Ha meghal, te ölöd meg.

Hallgattam. Nem hiába töltöttem el tíz esztendőt a megkínzott, vérző testű, hallgató szentek között.

Nem gyűlöltem az uramat, de nem is szántam. Félttem tőle és mindinkább ragaszkodtam vele szemben szüzességemhez.

Pedig akkor már nem voltam a régi Aquilina. Ujságokat, regényeket olvastam és kezdtem gondolkodni a világ, az élet felől, melynek létezésére az uram vezetett rá.

Először Jókai-regényeket adott kezembe, azután a világirodalom jeleseit, szigorú szabálysággal, fokozatosan készítve elő a klasszikusokra.

Egy nap aztán Pestről jött haza s egy láda könyvet hozott magával. Modern könyveket, erotikus verseket, francia regényeket és elébem szórta. Sovány arcán a csontok mintha meggyúltak volna, szeme égett s magából kikelve, rekedten kiabált:

- Ez itt a piszkos, szennyes, de mindenneknél drágább élet: a vér élete, a vér himnusza. Ismerje meg! Maga nem élő nő, maga nem ember, maga egy alvó Csipkerózsza, egy járó, lélegző, de nem élő kőszobor, a templom-szűz legendája, akiből az érzékiség farkasfogát valami gonosz szellem álmai közben kilopta. Magát meg kell vesszőzni az erotika korbácsával, hadd forrjon fel a vére, hadd érezze, hogy vannak érzékei, hogy él, hogy ember, hogy nő, asszony!

És a könyvekre borúlva zokogott. Nem sajnáltam. Oda se mentem hozzá, hogy hűvös kezemmel végigsimítsam homlokát. Hagytam sírni. Kegyetlen voltam, mint minden nő és minden férfi, aki nem szeret s aki nem ismeri még a szenvedést.

S azon a télen elolvastam az egész láda könyvet, *a vér himnuszt* s az élet következő formában alakult ki előttem:

Az élet egy nagy, förtelmes agyaru, ravasz és kapzsi szörnyállat, aki a vakondok, kigyó, hiéna, róka és a szarka természetrajzát egyesíti magában. És e szörnyállat-test, akiben egyetlen érzés: az érzékiség, a pénz, az arany lábain jár.

S ez a fölfedezés nem undort, csak kíváncsiságot váltott ki belőlem. Az erotika lángbetűi nem ostromozták meg érzékeimet, - mint ahogy az uram mondta, - csak kíváncsivá tett az életre, az aranylábu szörnyállatra, aki csupán a fantáziámig jutott el még hozzám.

Hogy közeledik a lelkemhez is, az öreg Zsanett jelentette be először.

Föltettem a kalapomat, de az ajtóból visszajöttem. Végignéztam szürke lüszter-háziruhámon, mely már kopottas volt és hirtelen levettem. Kinyitottam a ruhásszekrényt s benyúltam a ruhák közé. Egy mindennapi kis kék ruhát akartam elővenni s a fehér kázmír menyasszonyi ruhámat akasztottam le.

- Ugyan, - gondoltam kissé megdöbbenve, - csak nem öltözöm ebbe az ünneplő ruhámba?

Visszatettem, de másodszoris utána nyúltam s egy percnyi habozás után elővettem.

Magamra öltöttem, fehér gombakalapomat kék szalagjánál fogva karomon vittem s elszettem.

Mikor a templomhoz értem, az öreg pap is akkor érkezett oda három idősebb úr és egy fiatal ember társaságában.

- Az öcsém felesége - mutatott reám az öreg pap és szeretettel simogatta meg hajamat. - Jobban ismeri a templomunk történetét s jobban ért a műtörténelemhez, mint én magam.

Az elegáns, finom vonású, négy vérbeli arisztokrata kíváncsian és meglepetten néztek reám s egyenkint bemutatták magukat. Utoljára a legfiatalabb: a végzetem.

Nálamnál egy fejjel magasabb, harminc év körüli fiatal ember volt, világosbarna hajjal, gúnyos kék szemmel, erős állal és finom ajka körül nyugodt, biztos mosolylyal.

- Ön asszony? - kérdezte különös hangsúlylyal, melynek értelmét csak én és ő értettük meg s ez a vakmerőség meglepett. Elpirultam, ami nem volt szokásom.

- Hogyne, - mosolygott az öreg pap, - már két éves asszony.

A fiatal ember még egyszer rám nézett egy különös, átható tekintettel, aztán mosolygott, mintha azt mondta volna: mi ketten ezt jobban tudjuk.

Aztán a pap elbucszúzott az uraktól s öten bementünk a templomba. Tovább egy óránál magyaráztam és mutogattam nekik a templomot s a hátam mögött többször hallottam, amint a fiatal ember valamelyik társának súgta: Gyönyörű teremtés... Vagy: isteni alak!...

Egyszer egyedül maradtunk egy szép, XIV-ik századbeli kép előtt, mely Mária mennybe-menetelét ábrázolta s a fiatal ember hol a képet nézte, hol reám vetett egy rövid pillantást.

- Az ön ruhája, - szólt hirtelen, - szakasztott olyan, mint ezé a Máriáé.

- Erről másoltam, - feleltem.

- Hogyan, - mosolygott gúnyosan, - ön a szentek divatját plagizálja?

- Ez a menyasszonyi ruhám volt, - feleltem komolyan.

Rám nézett s nem szólt semmit. Jó öt percig figyelmesen nézegette a képet, aztán tovább mentünk.

- Mindennap viseli ezt a ruháját? - kérdezte, amint mentünk.

- Csak nagy ünnepeken, - feleltem.

Önkéntelenül megálltunk s egymásra néztünk, mintha azt kérdeztük volna egymástól: Lehet nagyobb ünnep, mint a mai nap?...

Többé nem szóltunk egymáshoz. A többiek felénk jöttek, megköszönték a kalauzolást s elváltunk. Kezet fogtak velem s engedelmet kértek, hogy fáradságomat, mielőtt elutaznak, néhány szál rózsával honorálhassák.

Kora délután egy óriási vörösrózsa bokrétát hozott egy kertész s egy kisebb fehérét. A fehér mellett egy névjegy volt, a fiatal emberé s rajta egy szó: *Viszontlátásra!*

Néztem a finom, kilencágu koronás névjegyet, szívtam magamba a belőle áradó angol parfümöt s néztem a gögös, rendetlen, karakterisztikus betűket, melyekből az élet első, forró, bűnös üzenete szólt számomra.

Viszontlátásra... viszontlátásra, - suttogtam s a lelkem mélyén nem volt sem visszautasítás, sem lemondás, sem fájdalom, csak egy különös, új, diadalmas érzés, valami kegyetlenül vad, pogány szabadság utáni vágy, az életet nem ismerő, tehát a naivul kegyetlen ős-embernek brutális, megfékezhetetlen önzése.

Estefelé hazaérkezett az uram. Kipakolta a tanári diplomáját, egy dobozból egy gyönyörű fehérrózsabokrétát, szebbet mint a másik volt, melyet már a szekrényemben rejtegettem és sirva ölelte át térdemet.

- Már nincs egyebem, Aquilina! Szívemet, lelkemet, tehetségemet, szorgalmamat neked adtam.

Fejét eltakarta ruhám redőivel s úgy sirt.

- Az életet akarom neked adni, Aquilina, amit nem akarsz megismerni. Kineveztettem magam a fővárosba s felköltöztünk. Belemegyünk egyenesen a sistergő, égő, forró életbe, hogy melegítse fel a te jéghideg szívedet.

Lehunytam a szememet.

- Már melegszik, - gondoltam édes borzongással s a testemen mintha valami villanyáram futott volna keresztül, megborzongtam.

Az uram megérezte s örülten ölelt magához. Eltaszítottam.

Most a téboly ült ki arcára. Emberfölötti erővel rohant meg s én ugyanígy védekeztem.

Nem mint házaspár, mint két halálos ellenség viaskodtunk. Ekkor hirtelen becsukta a szobát s az íróasztalából kivette a revolverét.

- Meghalunk mind a ketten! - kiáltott s lőtt.

Megsebesültem, de még hallottam a másik lövést s az uram halálhörgését...

Három hét után, ép aznap, keltem fel otthon, a szülői házban betegágyamból, mikor két esztendő előtt a tanító megkérte a kezemet.

Ép oly szép, meleg, nyirkos illatú szeptemberi délután volt, mint akkor s künn ültem az udvaron, a nagy diófa alatt. Két ittmaradt, szomorú, beteg fecske ült a kis sekrestyéház eresze alatt s a halálból visszatérő ember új, életerős reménységével biztatta szemem őket:

- Még lesz egy új tavasz!...

Az anyám ott varrt mellettem egy kis zsámolyon a fűben s minden pillanatban megigazította fejem alatt a párnát és megkérdezte: nem akarok-e valamit?

Az apám künn állt az utcaajtóban s az iskolából hazamenő gyerekek kedves, éneklő hangon köszöntötték őt: Dicsértessék!...

Az öreg templom tornyában négyet ütött az óra s az apám egyszerre csak sietve befordult az utcaajtón és összezsápta a kezét.

- Aquilina, szivecském, az a fiatal gróf, aki a múlt hónapban itt járt a többiekkel a templomot nézni, erre tart! Megismertem a derék alakjáról.

Mi volt ez? A szívem örületesen dobogott s a kezem reszketett.

- Anyám! - kiáltottam, de hirtelen elhallgattam. Azt akartam mondani, hogy hozza ki a tükrömet, de eszembe jutott, hogy három hetes özvegy vagyok s hogy ez nem illik.

A kis fakilincses utcaajtó kinyílt s a fiatal ember bejött rajta. Nem nézett se az apámra, se az anyámra, akik alázatosan köszöntötték, csak sietve jött felém, megfogta a kezemet s megcsókolta. És el sem engedte.

- Augusztustól a szomszéd megyében, egy barátom birtokán voltam, - szólt - s hazamenet kiszálltam, hogy lássam önt. Itt hallottam meg a szerencsétlenséget...

És kissé lehajolva nézett a szemembe.

- Hát özvegy... S ép aznap... Különös...

És még halkabban mondta:

- Sokat gondoltam reá. Szeretnék kissé egyedül maradni önnel, - folytatta s ránézett a szülőimre.

- Egy szóval is elmondhatja, amit el akar mondani, - feleltem merészen, szinte kacérul s a szerelmes asszony minden átmenet nélkül, egyszerre, mint a kovából kipattanó szikra, pattant ki belőlem: a leányból.

- Jól van, - felelte elragadtatással. - Szeretem... Remélhetek?...

- Remélhet, - feleltem. - Ha letelik a gyászesztendőm, jöjjön el értem.

- Hamarabb jövék, - szólt s megemelte a kalapját.

*

És hat hét múlva már eljött s egy esztendő múlva már elhagyott...

A HARMADIK NYÁR.

*A harmadik nyáron
se engem nem szerettek,
se én nem szerettem.*

- Aquilina! - szólt a festő, egy rendkívül elegáns, negyven esztendőes férfi - télen-nyáron egy-egy szál sárgásfehér, kevélyfejű jégvirágot viselt gomblyukában - s hátulról rátámaszkodott a székem támlájára, - mondja, okos nő ön?

Feleletképen kivettem övem mellől egy grófi koronás, angol parfümös levelet, mit aznap kaptam, darabokra téptem, azután egy csomóba gyúrtam s fölhajítottam a levegőbe.

- Ez a válaszom - feleltem s büszkén kiegyenesítettem vállamat és szétfeszítettem karomat.

A festő meghajtotta magát s letette a szivarját.

- Tehát okos. És most kellő tisztelettel, megkérem a kezét... Legyen a feleségem s a születendő gyermekét törvényesítem.

Csodálkozva néztem reá.

- Mit akar ezzel? - kérdeztem. - Hisz maga nem szerelmes belém s hogy én még kevésbbé vagyok magába, ezt nagyon jól tudja.

- A házasságba - felelte gúnyosan s ismét odatámaszkodott a székem támlájához - vagy szerelmet, vagy eszet visz az ember, de az utóbbi sokkal hasznosabb, mert egész végéig a házasságnak szükség van reá.

És a cinikus, teljesen romlottnak látszó gazember nyíltságával beszélt tovább, de akkor még nem tudtam, hogy a *nyílt* gazemberek tulajdonképpen *már* félig becsületes emberek.

- Beszélhetek teljesen leplezetlenül? - kérdezte s a szemem közé nézett. - Nem szeretném, ha a nyíltságom sértené, már csak azért sem, mert ép ellenkező hatást érnék el vele, mint amit szeretnék. T. i. ebben a beszélgetésben ép az sérthetné önt, amit esetleg elhallgatnék.

Keserűen intettem.

- Csak beszéljen!

- Jól van. Négy hónapja ismerem önt, azóta, hogy a gróf fölszólított, fessek meg az ön arcképét. Az első pillanattól rendkívüli hatással volt reám. Érdekelt. Két szempontból. Művészi és üzleti szempontból.

Föl akartam állni, de ő visszatartott.

- Először életemben próbálom ki, nem csak asszonyon, de bátran mondhatom, egyáltalán emberen az őszinteség fegyverét, talán azért is, mert még nem voltam olyan helyzetben, mint önnel szemben. Nem voltam *nőkérő*. Tehát kérem, ne szisszenjen föl egy-egy kisebb vágás alatt... A kutyámmal gyakran vagyok hasonló intimusban. Például, mikor anyagi helyzetem jelenje és jövőjéről diskurálok vele... Hanem menjünk tovább... Az üzleti szempontot ki kell magyaráznom. Én egy typusa, hogy ne mondjam, objektuma vagyok a művészet nyomorultjainak, azoknak a hozzám hasonló, elegáns, kifogástalannak látszó gavalléroknak, kik 1000-1500 forintos lakásban, esetleg szövetkezeti fundamentumon épült ön-villában laknak s 2000 forint értékű keleti szőnyegen, az értéktelen, *letakart* butorokon, 15 pár cipőn és 40 ingen kívül egyéb ingóság gazdájának abszolute nem nevezhetik magukat.

Ez egy kissé unalmas bevezetés, látom az arcán, de kénytelen vagyok pontos leírását adni az *üzleti szempontnak*. Ehez az üzleti szemponthoz tartozik az a nem kevésbé fontos leleplezés is, hogy sajnos, nem negyven esztendő vagyok, ahogy bediktáltam a lexikonba s a barátainak, hanem negyvenöt.

Szerencsére, negyvennek se látszom. Egyéb ajándékkal azonban elfelejtettek kitüntetni a gráciák. A művészi tudásom - hadd hulljon le rólam minden lepel - nem egyéb, mint az egyéni szeretetreméltóságom folytatása. Egy fejezet az összértékem novellájából, önálló címmel, de nem önálló tartalommal. Egy kis könnyed kecsesség, kedvesség, elegancia, minden, ami lényege. Sem több, sem kevesebb. Ha a burka én magam nem lennék az, ami a művészetem, nem festeném grófok és grófnék arcképeit olykor, legfőlebb henteseket és hentesnéket, darabját á 10 frtjával.

Nos, mind ebből láthatja, ha mindezt ilyen könnyedén, a széke támlájára hajolva el tudom mondani egy igen szép és igen okos, értelmes nőnek, több a józan pillanat életemben, mint a Falstaff János életében. És szeretnék végkép, végérvényesen a józanság földjére lépni, csak-hogy ehez egy nőre volna szükségem.

- Vegyen el egy gazdag nőt - feleltem bámulva, mert már csodálkozó érdeklődéssel hallgattam a festőt.

Mosolygott.

- Két okból nem tehetem. Először, már nem kapok gazdag nőt, sajnos, majdnem divatomat múltam s másodszor, a házassági kötelességek szerelmi része, engem, ki végigszerettem Európát s az exotikus országokat az egyenlítőől a fagypontig, többé már nem izgat. Nekem egy rendkívüli, egy minden sablonos metiertől független házasságra van szükségem, egy valami olyan üveg-aquariumra, melyben mindenféle csodabogarai a művészember privilégiumának benne uszkálnak. Úgy mint: szerelmi látszat, örült szenvedély, nagylelkűség, hősiesség, dac a világgal, stb. S a láthatatlan aquariumban csak az érdekszálak uszkálnának. Beszélhetek?...

Fölálltam. Az utálattól égett az arcom s a kezem ökölbe szorúlt.

- Mit szólna hozzá, ha kiutasitanám? - kérdeztem.

- Azt - mosolygott a festő - hogy várja be, amig mindent elmondtam.

És folytatta. Fölényesen, nyugodt gúnnyal. Én álltam, ő tovább is a székhez támaszkodva maradt.

- Mikor önt megismertem, az első perctől önre gondoltam. Ön az a nő, aki nekem, mint házastárs, azaz érdektárs, tökéletesen megfelelne. Ön rendkívüli nő. Olyan, amilyennel még nem találkoztam. Ön olyan távol esik azoktól a nőktől, akik akár lépten-nyomon, akár elvétve futkosnak az ember előtt, mint teszem fel, az én szerb rendjelem csillaga, az Úristen égi rendjeleihez.

Hogy ön mi és ki, azt definiálni én képtelen vagyok. Azt csak érezni lehet és én érzem az én ravasz, okos szímatommal, hogy ön rendkívüli anyag. *Anyag*, aláhúzva mondom. A jó és rossznak, a nemes és nemtelennek legbujább anyaga. És ön teljesen megbízható társ. Olyan, mint az összeforrasztott láncszem. Ön elég, de el nem szakad a társától.

Nekem szükségem van önre...

Az ördögi ember kiegyenesedett és hidegen, élesen, parancsolólag nézett reám.

- Ön, folytatta - egy meggyalázott, elhagyott asszony. A kedvese nőül - hogy őszinték legyünk, kénytelen vele saját és a családja anyagi viszonyai miatt - s önre egy kisebb vagy nagyobb összegű végkielégítés vár... Ne botránkozzon meg, tudom, hogy nem fogadja el. De

mi lesz belőle, ha nem fogadja el? Ön nagyuri nőnek született s még csak nem is kokottnak. Önnek a tisztesség kerete kell s én megadom. Ön a feleségem lesz s az érdektársam. Ön mellett én ismét divatba jövök, sőt megnövök. Önben van valami rendkívüli, idegen, hűvös varázs, olyasmi, mint a magas hegyek levegőjében. Ezt a varázst én értékesíteni fogom, karriert csinállok vele magamnak és önnek.

Feleljen. Nem sok erkölcs van ajánlatomban, de erkölcstelenség még kevesebb. Mind a kettőt az ön okossága rejti magában. Az embereket csak föl kell használni, de nem szükséges megajándékozni. Ki kell őket használni és abba a művészi illúzióba kell őket ringatni, hogy csereüzletet kötöttek.

Máskülönben, legyen nyugodt, a fél világ házastársa él olyan bevallatlan érdekházasságot, mint amilyen nyíltat én önnek ajánlok. Csak az eszközök változnak, a cél egy...

A tekintete, a bámulatos nyíltsága, a logikája ejtett-e különös, meggyőző varázssba, vagy a tulajdonképeni nyers igazságot, az élet törvényeit: *ragadj meg minden szálat, hogy fölszínen maradhass*, találtam meg benne, nem tudom, csak éreztem, hogy ennek az ördögnek igazsága van. Hogy jaj a legyőzöttek és jaj a tört szárnyu madárnak!...

És pillanat alatt keresztül láttam az életemen, az egész jövőndömön, multamon, melyet sem a köny, sem a szenvedés nem tisztít meg többé az emberek előtt, csak a győzelem.

Ha én győzöm le őket, ott kezdek az életet, ahol akarom, akár a bölcsőnél, s ha ők győznek le, már csak bevégezhetem - a koporsónál.

És anélkül, hogy megremegett volna a kezem, odanyújtottam cinkostársamnak... Megcsókolta s ezzel megvolt az eljegyzésünk...

*

Kárpusz Aquilina, a híres arcképfestő felesége, a hófehér Kleopátra fedélzetén állt s a hajó karfájához támaszkodva, egy könnyel szemében nézte az indiai vizeket. Mellette egy férfi állt, egy nagy, hatalmas, gazdag országnak királya s az Aquilina kékselyem, fátyolból szőtt kendőjét tartotta karján.

Hallgattak. A nap most bucsúzott az apró Szunda-szigetektől s a szél az Aravalli-hegyek aljából magnolia-illatát hozta feléjük.

Aquilina most visszafordult s ránézett a királyra. A köny még ott ült különös kékségű szemének szögletén és szomoru mosolylyal fogta meg a király kezét.

- Jól megértette, felség, az én életem történetét? - kérdezte.

- Meg - felelte a király s megcsókolta az asszony kezét. - És azt is megértettem belőle, hogy ön az első nő, aki azt mondta nekem, hogy nem szeret. Én azonban nem mondhatom ugyanezt önnek, mert most még jobban szeretem. S ha akarná...

- Semmit sem akarok - felelte sietve az asszony s kezét rátette a király szájára. - Felségednek felesége és gyerekei vannak... Bejárjuk együtt az indiai vizeket, a szent Gangest, szívjuk a magnolia és skimniák illatát, az uramnak ad felséged az arcképéért egy rendjelet, nekem emlékül egy szál magnoliát szakít valamelyik szigeten s aztán elválunk örökre... Nem tudok többé hinni a szerelemben. Sem a magaméban, sem a máséban.

IGY MÚLT EL AZ IFJUSÁG...

A Tisza mellett, valamelyik kis falusi állomáson, megállt a vicinális s a két percnyi megállásból egy teljes óra lett. A pesti gyorsvonat megkésétt, ezt kellett bevárnia.

Mindössze hat utas ült a vicinálison. Egy beregszászi metsző és egy kövér kofa a harmadosztályban, két nő a másodikban s az első osztály utasai, egy szép, fekete hajú, villogó szemű, nyersselyem köpönyeges fiatal asszony s egy nálánál is szebb fiatal leány, kiszálltak az állomáson.

A két szép jövevényre nagy, jókedvű, kacagó társaság várakozott. Rövidszoknyás, bizarr kalapos, izmos gentry-kisasszonyok, ifjúság, egészség, jókedv ragyogott a szemükből s a mágnes és parlagi gavallér fantasztikus keverékű öltözetében barnára égett arcú, agártestű, de acél-izmú fiatalemberek.

A kis állomás kerítésén túl egész kocsisor állt, könnyű, homokfutó-kocsik, vékonylábú, türelmetlen, remegő orrú, pompás lovakkal, kiket a lovászygyerekek alig tudtak egy helyben tartani.

Ahány ember volt a kis falusi állomáson, mind ezt az úri, jókedvű, szép társaságot nézte. A hat-nyolc leány és asszony, egyik szebb volt, mint a másik, valamennyi fiatal, egészséges, gazdag és boldog.

Az állomásfőnök, egy kis alacsony, sárga chinai bőrű ember, alázatos szolgálatkészséggel állt a perronon, s egy másik kis vasúti hivatalnok, egy nagyon fiatal és nagyon pattanásos arcú fiú, az ablakba könyökölve, elmélyedve rága a körmeit s éhesen nézte a reá nézve elérhetetlen szép úri leányokat.

A vasúti munkások is abbahagyták a dolgot, s száj tátva bámulták a kacagó társaságot, a lovakat, kocsikat, a cselédséget.

Azután a társaság elhelyezkedett a kocsikban, mindenikbe két dáma ült egy gavallérral s a másik percben csak egy nagy szürke porfelleg maradt utánuk.

A főnök bement a hivatalba, a pattanásos arcú fiú leült a távirógép mellé s a munkások tovább dolgoztak.

Eső előtti, borúlt, hűvöses nyári délután volt, a levegő mozdulatlan s már inkább a lopva közeledő őszenek, mint a nyárnak illata érzett. Az akácfák leveleinek nagyobb része már sárga volt, a rosszul ápolt kis virágos kertben már nyíltak az őszirozások, - nyár-asszonynak első ős hajszálai.

Jobbra az állomástól nagy nádas húzódott befelé a mezőkön, a kecses és titokzatos nádszálak, melyek minden legkisebb szellőremegésre megmozdulnak, mint valami ideges, karcsú, asszonyi test, most némán, egyenesen, mozdulatlan unalommal álltak. Olykor, mint valami titokzatos parancsra, a békák rákezdték a maguk nótájára, egyszerre megint elhallgattak s ilyenkor a nagy pusztai csendben a szomszéd tanyák kakasai kukorékolnak.

Bánatos csend és unalom ült mindenfelé. A régen learatott mezők fölött nehézkes repüléssel egy-egy kanalas-gém szállt el, majd a mocsárból egy-egy gólya jött ki és végigsétált világ-megvető nyugalommal a szomorú mezőkön.

A várakozó vicinálison, a második osztály utasai, a két nő, az ablak mellett ült. Egyik egy tanyai birtokosnak felesége, másik egy vidéki tanítónő volt. Sovány, nagyon tiszta, nagyon pedáns, nagyon egyszerű vén kisasszony.

Negyven éves lehetett, sárgásan szürkés haja már őszült s hogy szép volt-e valaha, lehetetlen volt megítélni. Most fakó volt. Nem csúnya, több: fakó. A homoknak és unalomnak fakósága. A természetnek, ennek a kegyetlen kényúrnak egyik asszony rabszolgája. Olyan félredobott, elfelejtett, nem is annyira megkínzott, mint észre nem vett porszem. Nem tapostak rajta, nem dobták félre, csak nem vették észre.

Pedig olyan két szeme volt, mint a hajdani indus királyleányoknak. Borongósan kék, mint a hervadó kék lótusz, tiszta és titokzatosan mély, mint a szent vizek örvénye. De nem látta meg rajta senki, mert nem kereste rajta senki.

Az utitársa, az anyaságtól és időtől s nem a jóléttől és nyugalomtól meghízott tanyai asszony, az úti elemózsiájából evett. Valami hideg húst vagdosott a késével s maga sem tudta miért, csak evett, míg a tekintete messze révedezett, mintha most is az előbb eltűnt boldog társaságot jelző porfelleget nézné.

Nehéz munkától és többszörös anyaságtól elnyűtt, kifacsart, petyhüdt asszony volt, fiatalabb, mint a tanítónő, de öregebbnek látszott.

Még alig egy óra óta utaztak együtt, de az asszony mindjárt elmondta, hogy Csongrádra utazik, hol a tizennégy esztendő gimnázista fia tüdőgyulladásban megbetegedett s otthon a kis leányának most jön a foga.

Most, vagy egy negyedóra óta, hallgatott. Mikor a víg társaság kocsija eltűnt, kibontotta az elemózsiáját, de ismét összekolbáztatta mindjárt.

És mindketten nézték a learatott mezőt, melyen a nagy unalom úgy ült, mint egy szétterített szárnyú, nagy, beteg, szürke madár.

A nagy unalom is nagy fájdalom, de csak azok érzik, kiknek lelkében a fájdalomtól és közönytől már nem fér el semmi.

Az asszony, valamikor szép fényes szürke szemét megtörölve a könyvtől, szomorúan sóhajtott.

- Mennyi boldog ember van a világon! Én mosolyogni is elfelejtettem. Tizenhat esztendő koromban mentem férjhez, s azóta egyik bajból ki, a másikba be. Nyolc gyereke volt, hármát eltemettem, öt él, az uram már kétszer volt halálos beteg, egyszer a halotti szentséget is feladták neki, egyszer meg teljes esztendeig feküdt. Magam voltam a külső és belső gazdaságban és apró gyerekek. Hol az egyik beteg, hol a másik, ennek a torka, másinak a szeme, azt a hideg leli, ezt a ló rugta meg, semmi öröm, semmi mulatság, semmi szórakozás. Él az ember, mint az állat. Hordatunk egy ujságot, azt is csak vasárnap érek rá átfutni. Mi van a világban, mi történik, hogy élnek a többi millió asszonyok? semmiről se tudok. Pedig egyszer én is voltam kíváncsi. Vagy hat esztendő előtt, a tanyánk melletti faluba hazajött a földesúr a fiatal feleségével. Soha se láttam olyan szép asszonyt. Milyen ruhái voltak! Minden reggel ott lovagolt el a tanyánk előtt. S egy pénteki napon, úgy emlékszem, mintha ma lett volna, a kis kondásunk fut, mint a kilőtt nyíl, hogy a méltóságos asszony halva fekszik a sövényeskút mellett... Agyonlőtte magát. Láttam a kezében a kis drága revolvert, a mákszem kis fehér keze tele gyűrűkkel, a sarkig érő fekete haja lebomlott, ahogy a hintóba emelték, s a gyönyörű kis szája úgy össze volt szorítva, ahogy csak az asszonyok tudják összeszorítani, ha nem akarnak beszélni... Hogy mi volt egy olyan szép nagyúri asszonynak a szívében, a fejében, azt én is szerettem volna tudni. Sokáig törtem rajta a fejemet. Azután ezt is elfelejtettem és semmire se voltam többé kíváncsi. Négy esztendőben egyszer csináltatok egy ruhát, ha nem szülnék gyerekeket, azt se tudnám, hogy asszony vagyok. Már nincs is asszonyi formám. Senki se hinné el, hogy az Orsolya-szüzeknél nevelődtem, gyönyörű kézimunkákat tudtam, zongoráztam és a hajam olyan szőke volt, mikor férjhez mentem, mint az arany, s az arcom olyan fehér, mint a tej. Vége!... Elmúlt!...

Elhallgatott, s újra megtörölte a szemét, de nem volt benne könny. Elégett, elszivárgott a sok beteg gyerek bölcsője mellett, az asszonyi élet nyomorúságainak titkai között.

A ködös ég egy árnyalattal szürkébbre vált, a nádist zöldeskék pára fogta át, mint egy nagy, puha kigyó, amely meg akarja fojtani. A sárgabőrű állomásfőnök kijött a hivatalból s leült egy lócára. Valami piszkosszőrű vén kutya sompolygott hozzá, sovány, életunott, beteg állat s lefeküdt az ember lába elé.

Most a vén kisasszony szólalt meg. Kellemes, kissé tompa hangon, nem volt semmi bánat a hangjában, csak a szép, lótoszkék szemében.

- De az emlékek nem múlnak el. Bizonyosan szerelemből ment férjhez és boldog is volt.

- Szerelemből! - mosolygott keserűen az asszony. - Hisz az mindegy! A bajok jönnek s a szerelem eltűnik.

- De mégis szerették, - felelte nyugodt melancholiával a másik nő.

- Már alig emlékszem rá! - sóhajtott az asszony. - Csak az ifjúságomra emlékszem, ami öröm nélkül múlt el.

- Mégis van az ifjúságának egy emléke, az: hogy szerették.

- Igaz, - mondta az asszony vállat vonva, - de hisz ennyi emléke minden nőnek van.

A vén kisasszony nem felelt. A száját összeszorította, keményen, fájdalmasan, síri némasággal, úgy, mint az a másik hallgató asszony, akit halva találtak...

Az állomásfőnök megnézte az óráját, megigazította karján a jelvényét és felállt. Ebben a percben jelezték a gyorsvonat jöttét s a vicinális masinistája sietve ment a gépjére s szalutált a főnök előtt.

- Jó éjszakát, főnök úr!

A HALOTTAK HALLGATNAK

Hárman: a tót kocsis, a portás és a túristavezető emelték le a közönséges ekhósszekérről a Keller Nóra holttestét. A kockás, nagy puha plaidjével le volt takarva, csak a finom, szöges talpú, keskeny túrista-cipője látszott ki alóla.

A fürdőközönség, aki már értesült a szerencsétlenségről, ott állt a szálloda előtt és kíváncsi pillantásuk majd átfúrta a holtat eltakaró plaidet. Elöl állt a fürdőigazgató, aki kommandírozta az embereket:

- A szobájába! Első emelet öt!

A lépcső közepén megálltak az emberek s amint igazítottak egyet a fogásukon, lebomlott a halott haja s mint valami aranybarna, hosszú rojt söpörte végig az emelet lépcsőjét.

Felérve a szobába, letették a kanapéra, nyomukba jött a fürdőorvos az igazgatóval s utánuk alúlról a kíváncsi közönség. Asszonyok, férfiak. Az orvos elegáns, fontoskodó pesti fiatal ember, ledobta a halotról a plaidet s egy csomó kíváncsi ember előtt ott feküdt Keller Nóra, összegyűrűt, elszakadt, sáros ruhában. Látszólag sértetlenül, csak hátul, a tarkója alatt volt összezúzva a feje s a belső szervei roncsolódtak össze, mert még most, huszonnégy óra után is szivárgott valami véres folyadék az orrlyukain keresztül.

- Adjon egy vizes szivacsot - intett az orvos a szobaleánynak s megtörülte a szép, kőkemény-nyé meredt arcot és vattát dugott az orrába. Azután kibontotta rajta a testhez álló, selyembélésű kis kabátját, a finom flanelblúzt, a dús csipkétől habosan ragyogó fűzőt s kioldotta a szalaggal összekötött, hófehér, vékony inget a mellén.

Mindenki előre törekedett. Nem a halálos sebét akarták látni, hanem a meztelenségét s az asszonyok különösen a fűzőjét, a fehérneműjét s valami esetleges toilette-titkát, ami talán elősegítette tökéletes alakját, irigyelt eleganciáját. De semmit se láttak, csak ragyogó tisztaságát, diszkrét, finom fehérneműjét s azt a titokzatos, finom parfüm-illatot érezték ki belőle, ami szinte a bőr alól ontja illatát némely asszonyból.

Felületes nézegetés után összehajította az orvos az asszony keblén a ruhát és könnyedén felsőhajtott.

- Szegény! - mondta szájalommal. - Adjanak majd reá tiszta fehérneműt és öltöztessék át - fordult a szobaleányokhoz.

A szoba s künn a folyosó, tele volt emberekkel. Vendégek, fürdőszemélyzet, vegyesen. Egyik bement a szobába, másik kijött, megnézték a halottat s mert semmi borzalmasat sem láttak rajta, csalódással jöttek ki s adták tovább:

- Nincs rajta semmi különös. Belül sérült meg!

A túristavezető, izmos, szürkülő hajú, erős ember, sárosan és még mindig ijedten beszélt a körülállóknak:

- Én nem tudom, hogy történt. Megcsúszott, megszédült, azt nem lehet tudni. Tizenöt esztendő óta vagyok vezető, de ügyesebb nőt még nem láttam. Úgy jött utánam, mint egy madár. Tegnap reggel hat órakor indultunk el és két órakor már fenn voltunk a 2600 méteres csúcson. Mikor felértünk, kibontottam a nagysága elemőzsiáját, mindenféle finom pecsenyét, bort és ettünk. A nagysága nagyon keveset evett, csak két pohár bort ivott és cigarettára gyújtott. Nagyon tetszett neki a vidék, sokáig nézte, mindig nézte, hallgatott és cigarettázott. Engedelmet kértem, hogy ebéd után szundikáljak egy kicsit s amint elalszom, egyszer csak egy

sikoltást hallok, felnézek, nézem a nagyságát, hát sehol sem látom. Felugrok, késő; lezuhant. Estefelé találtam meg, lenn a csúcs lábánál, holtan...

Az emberek beszélgettek, találgattak, csodálkoztak, azután a szobát nézegették, ahol két hét óta lakott a szép pesti kokott. Előkelő asszonyok, ártatlan leányok nézegették a csecsebecséket, kinyitották a toilette-asztal-fiókot, melyben festéket, különös szépítőszereket kerestek s melyben nem találtak egyebet, mint finom elefántcsont-fésüket, kölni vizet, parfümöt és jóféle szappant. Kinyitották a fehéreneműs szekrényét, megnézték a fehéreneműjét és elcsodálkoztak rajta, hogy az övék cifrább, mint a kokotté, csak ezé finomabb és ízlésesebb.

Megnézegették a felsőruháit, az egyéni ízlés önálló, csodálatosan egyszerű, nemes formáit, mire az asszonyok szemhunyorítva magyarázták egymásnak: ez az ő rafinériájuk!...

A hotel-szoba padlóján a saját keleti szőnyegét találták, az egyszerű rézágy a saját fehér batiszt terítőjével volt letakarva s egy fiatal leány az íróasztalra rakott könyvek között turkált. Egy angol nyelvtan s két pornografikus francia regény állt legfelül, utóbbiak felvágatlanul s alattuk Musset selyembe kötött verses könyve, egy filozófiai munka s legalul egy régi, öreg biblia.

Az asszonyok, akik odajöttek, ismét intettek egymásnak: micsoda raffinéria!

Egy fiatal ember, tizennyolc-húsz éves, egy gazdag vidéki özvegynek egyetlen, féltett kincse, aki a leányoknál is kíváncsibb volt egy kokott életére, felnyitotta a filozófiai könyvet s a Comte pozitivista kalendáriuma, egy régiségtől elsárgult, kis papiros olvasójegygyel volt megjelölve, olyannal, amit a zárdákban adnak egymásnak a kis leányok. Repkénnyel és kék virággal átfogott kereszt, alatta arany betűkkel nyomva, a zsoltárból vett szavak: „Az úr világosságom és szabadulásom, kitől féljek?” A hátán pedig macskakaparású írással, görbe sorokkal: „Keller Nórának örök emlékül: Juhász Böske, Szent Orsolya-zárda 1876.”

A fiú csalódottan csapta vissza a kis olvasójegyet. Valami vörös selyemre hímzett, meztelen nő-alakot várt, csókolódzó párokat, kankánt táncoló figurákat és csalódott pillantást vetett a halottra, kinek a selyemszoknyája suhogása még két nap előtt is vérhullámot hajtott a fiú fejébe, amint az erdőben egyedül és gondolkodva elment e nő mellette. Finom, hosszas lábával alig érte a földet, kis sötét kalapja alól, mint a napsütötte cserebogár ragyogott ki a haja és szeméből valami rejtelmes, hideg gúnyosság mosolygott ki a világba.

Egy óra múlva kiürült a szoba, csak két szobaleány maradt benn, akik levetkőztették a halottat, tiszta inget adtak reá, a ruhái közül kikerestek egy fekete selymet, abba felöltöztették, megfésülték, ráfektették az ágyra, betakarták a saját, rózsaszínű paplanával, kezébe egy feszületet tettek, az asztalon meggyújtottak két szál gyertyát, azután becsukták a szobát s végezték másutt a dolgukat.

Esteledett, az eső esett odakünn, a hideg, kemény alpesi eső, a fenyőfák olyan szomorúan hajtogatták ágaikat, mintha már az októberi és nem a júliusi szél suhogott volna köztük s a vendégek a kúr-szalomban ültek a kályha mellett és mindenki elmondta a maga ítéletét, bírálatát, kritikáját Keller Nóra felől és egyik felebarátja nyilatkozatát sem használhatta volna erkölcsi bizonyítványul a túl-világ ítélőszéke előtt.

S az emberek beszéltek, kegyetlenül, ostobán, lélek nélkül, úgy szólt a hangjuk, mint kivégzéskor a dob pergése, csak a halott hallgatott odaát a másik házban, nyugodtan, hidegen, keserű, bús büszkeséggel.

Meglehet, csak ezen a világon hallgatott s a másikon ép most borult le fekete selyemruhájában az Úr színe előtt és így szólt fel hozzá:

- Hallgass meg Uram engem, mert én azért hallgattam a földön, hogy beszélhessek az égen. Keller Nóra vagyok, a kokott, az apám börtönviselt ember volt, sikkasztó s az anyám bánatában és szégyenében meghalt, mielőtt a három gyereket fölnevelhette volna. Én voltam köztük a legfiatalabb, tizenkét esztendő, és hárman, három rokonhoz kerültünk. A tizenöt esztendő bátyámat egy gazdag rokonunk vette magához, akit úgy hívtak a városban: *az utcaseprő-gép*. Ez az ember a becsület hóhérja volt. Olyan természetű, mint az angol véredek, akik szüntelenül vért szimatolnak. Ez az ember a bűnt, a vétet, a foltot kereste mindenki s jaj volt annak, akiben egy csöppnyit is talált. Tönkretette, agyonüldözte, megölte. Az volt az élete célja, a mániája, a kegyetlen, a minden bűnnél kegyetlenebb bűne: *hogy büntesse a bűnt*. A bátyám egy fél év után, ahogy hozzá került, felakasztotta magát. Javító-intézetbe akarta adni, mert az irodája elhasznált tollait az ő tudta nélkül oda ajándékozta egy öreg őröknek. A hóhér kimutatta, bebizonyította, hogy a tizenöt esztendő bátyám örökölte apánktól a morál insanityt... Egy évvel később meghalt a tizenégy esztendő kis leánytestvérem is. Szívbajt kapott, mikor holtan meglátta a bátyánkat... Én a tanítónői kurzust végeztem s mikor elkészültem, az algebra-tanárom feleségül vett.

Még aránylag fiatal ember volt, harmincöt éves, de ötvennek látszott. A feje formája, mint egy varjúé, a nyakában télen horgolt sált, nyáron selyemkendőt viselt, a keze és lába olyan nagy volt, mintha fele nem is hozzátartozott volna s a járása olyan meredt, erős, kopogós, mint a hátgerinc-sorvadásos embereké.

Ez az ember is mindig bizonyított valamit. Matematikai pontossággal, szívtelenül, hidegen, ha nem is rosszakaratból. A vén kisasszony-nénémnek, aki tartott, bebizonyította, megmagyarázta, hogy akármilyen kitűnő bizonyítványom van, még sem fogok állást kapni, mert az apám megbélyegzett ember. Hogy halott vagyok, az apám bűnének erkölcsi halottja s hogy ebből a halálból feltámasztani csak egy tisztességes emberrel kötött házasság képes. Mit tehettem? A néném is rábeszélte, elfogadtam a tanár kezét.

Mikor az eljegyzésünk megtörtént, a tanár levetette a szalonkabátját, hogy ne kopjék, fölvette a magával hozott mindennapit, a kezét hátra tette s azzal a rettenetes, meredt, kopogós, gyűlöletes járásával méregette a szobát és így szólt hozzám:

- Én nem vagyok kellemes ember, sem szép, sem szellemes, de a matematikát jól tudom, az egészségem meglehetősen, nincsen semmi szervi bajom, a fizetésem nem nagy, de meg lehet belőle élni és becsületes ember vagyok. Ilyen volt az egész családom, minden generációjában. Velem történik meg először a családban, hogy megbélyegzett ember leányát viszem közénk. De én felvilágosult ember vagyok és nem adok mindig hitelt az öröklési törvények teoriájának. Maga szép, okos, jó leány, Nóra, a szeme csupa becsület, én bízik magában. Hanem azt be kell látnia, mekkora áldozatot hozok érte, mekkora előítélettel küzdök meg érte és kénytelen vagyok figyelmeztetni, mekkora hálával, engedelmisséggel és hűséggel tartozik nekem ezért...

Uram, mennyeknek egy ura, én akkor, az eljegyzésem napján, tizennyolc esztendő koromban utáltam meg először a becsületet, a becsületes embert és akkor, ott nyomban, amint ültem a kanapén, hallgattam a vőlegényemet s néztem a szemközti falon egy törött üvegű, régi füstös képet, a Mária mennybemenetelét, ott esküdtem meg magamban a Szűz anyára, hogy én meg fogom csinálni ezt az embert, meg, a legelső emberrel, aki utamba akad, hogy elhagyom és megboszúlok magamat a becsületen, a becsületes emberen és kimegyek közülök a becstelenség közé. Nézz a szívembe, Uram és ítélj el, ha tudsz!...

És egy félesztendő múlva elszöktem az uramtól egy idegen férfival. Nem szerettem, sem őt, sem a többit. Értem meg is haltak, de én gyűöltem az embereket. Akiket szerettem, mindet a becsület ölte meg, a gyalázatos, hazug becsület és engem is a becsület dobott ki magából a

sárba. Huszonnyolc éves vagyok, leszámoltam az élettől. Uram, büntess, vagy irgalmazz nekem!...

A kúr-szalomban össze-vissza beszéltek a vendégek mindenről. Becsületről, bűnről, szerelemről, emberekről. Egy csomó jól táplálkozó, jó módú, pihenő és unatkozó fürdővendég. Becsületes emberek, kiknek semmi szükségük a bűnre. Csak a halott hallgatott odaát a másik házban. A gyertyák nyugalmasan, szelíd fénnel égtek mellette s odakünn a csöndes alkonyatban szomorúan hullott az őszi, hideg eső.

A SZÖKEVÉNYEK

Egy olasz kikötőváros külvárosi, hatodrangú szállodájából, hajnali négy órakor, egy férfi és egy nő jött ki. Kopottasan, falusias izléssel voltak öltözve, de épenséggel nem azok voltak, kiknek a férfi zsebében tartogatott útleveiben meg voltak nevezve: egy sziléziai falusi tanító és felesége címén.

A két ember egy-egy kis utazótáskával, egymás kezét fogva, ment a tengerpart felé.

A kikötő előtt már hangos volt az élet. Targoncás hordárok siettek a hajók felé, gyümölcsös kosarakkal megrakott szekerek igyekeztek előre, övig meztelen dereku munkások hallal teli ládákat vittek vállukon s mikor a szekérsörgés egy-egy percre szünetelt, valahonnét egy kakadú kiáltása hallatszott: Midi! Midi!

A férfi és az asszony lefelé mentek a tenger partján, arra, hol még alig jártak emberek, ahol még hajnal volt. Olyan szürkésrózsaszínű hajnal, amilyen az angol festők indiai képein láthatók. Egy-egy sárgára, vagy kékre mázolt, kisebb teherszállító hajó húzódott itt-ott a part mellé s valamelyik fedélzeten kakas kukorékkolt.

A két ember, mikor már jó darabot ment, leült egy padra.

A férfi harmincnyolc-negyven éves lehetett, a nő: harminc. Előbbi: szürke szemű, puha, energiátlan vonásu, határozatlan tekintetű, a nő zajtalan, nyugodtan szép vonásai: csupa elszántság és jól rejtett, mély, titkos fájdalom.

Szorosan egymás mellé húzódva ültek, kéz kézben s a tengert nézték. Jobbra tőlük, az egyik hajón, fiatal olasz asszony vizet merített a tengerből, azután leült a fedélzetre és uborkát tisztított. Fölötte, a kormányos hídján, egy férfi könyökölt ki és csodálatos szeretettel, szép, meleg, tenor hangon, tovább egy félóránál énekelt egy dalt, melynek ez volt a refrainje: addio, bella signora, bella signora...

A padon ülő asszony szemét elfutotta a könny s lassan, kristályos csöppekben hullt le fekete, nem reá szabott szoknyájára.

A férfi magához ölelte.

- Ne sirj, - súgta gyöngéden, a legtisztább magyarsággal; - boldogok leszünk. Szeretni foglak, a feleségem leszel; elveszlek.

A nő szeméből felszáradt a könny s az ajka gúnyos mosolyra nyílt.

- Elvennél? - kérdezte különös hangsúlyozással.

- El is veszek! - felelte a férfi, bizonyos büszkeséggel.

A nő kezében egy kopott, vörös napernyő volt s a végével hieroglifákat írt a homokba és hallgatott.

Addio signora, bella signora... - énekelté odaát az olasz s az asszony megszólalt:

- Három esztendő előtt eldobtál, mint a szivarodat, melyet alig kóstoltál meg és most elvennél, - mondta hidegen.

A férfi elvörösödött és szólni akart, de a nő elutasítólag intett és gyorsan folytatta:

- Elvennél... most... Te!...

A férfi gyámoltalanul szorongatta a nő kezét.

- Megérdemled. Hű, becsületes lelkű teremtes vagy.

A nő vállat vont.

- Épen azért...

- Épen azért, Ella! Más nő elfordult volna tőlem, elárult volna, te egy szavamra elhagytad értem otthonodat, segíttéél...

- A szökésben, - igazította ki a nő.

- A szökésben, igen. Én azt sem tudtam, mit teszek, elveszítettem a fejemet, gyámoltalan, ostoba voltam, nélküled azóta már a fogházban ülnék. Te voltál az angyalom, a tanácsadóm, a vezetőm, mindenem.

A nő újra vállat vont.

- Úgy is illett! Én voltam a régi bűnös, te a novicius. Te voltál a gavallér, a gazdag és tisztelt, a gőgös és előkelő úr, aki egy szerencsétlen spekulációval kitorpte a nyakát. Gazdag voltál, még többet akartál, s mikor minden anyagid kockán forgott, nem válogattál az alternatívák között. Inkább becsstelen lettél, mint szegény... Igazad van. És akkor, három esztendő után, eszedbe jutottam. Ti férfiak, akik nem gyakoroljátok és nem hiszitek a hűséget, csodálatosan megérzitek a nőben... A hűségem miatt untál reám, s ez a megunt, megutált hűség jutott eszedbe, mikor bűnösen, becsstelenül, egyedül álltál a világban. Pedig - hisz te nagyon jól tudod, hogy azóta három szeretőm volt már. Az első utánad... várj csak, Gábor. Szegény, ostoba, elcsábított leány voltam, egy kis német nevelőnő, s tizenegy esztendő előtt kerültem Magyarországra. Az első után jöttél te: az igazi. Szerettelek és szeretlek. Te nem szerettél. Pár hónap múlva rám untál, de volt benned annyi gyöngédség, hogy eleinte kímélettel voltál irántam és össze-vissza hazudoztál mindent. Később meguntad a hazudozást és egy szó nélkül faképnél hagytál. A pénzt azonban, ó, a pénzt minden hónapban pontosan elküldted a hordárodhoz. Szinte azt hittem, a te lelkiismereted: a pénz... Hogy ez a pénz egy sornyi irás nélkül, egyetlen meleg szó nélkül, hogy fáj nekem, arra te valószínűleg soh'sem gondoltál... De szerettelek s hagytam magam pofoztatni a pénzeddel, hogy legalább egy szál, akármilyen szál, de legyen köztünk, ami összekössön... Add ide a kezedet, Gábor, hadd szorítsam meg, mert ép olyan nagyon gyűlöllek, amilyen nagyon szeretlek... Három keserves esztendő után, egy nap aztán, mikor az utcán szemközt jöttél velem és nem ismertél meg, úgy megutáltam a pénzedet és tégedet, hogy odakínáltam magamat egy másik embernek...

Addio, bella signora... s a nagy, óriási amerikai hajóról messze hallatszott az első harangozás.

- A te hajód - suttogta a nő fehérre vált ajakkal s lehunyta a szemét. És folytatta:

- És az utolsó küldeményeddel, egy téli délután, elmentem a lakásodra. Már akkor másfél esztendő óta nem láttuk egymást. Csak olykor az utcán: én téged. Mert te sohasem akartál látni. Szégyeltél engem, vagy te szégyelted én előtttem magadat, nem tudom... Hidegen kezet fogtál velem és engedelmet kértél, hogy befejezhessed megkezdett leveledet. És háttal hozzám, nyugodtan folytattad a levélírást és még csak az emléke sem volt meg benned három év előtti szerelmünknek. Pedig meglehet, ugyanazzal a tollszárral írtál akkor, amelylyel három esztendő előtt nekem egy-egy rövidke leveledben írtad: *nagyon szeretlek... Édes!...* A férfiak ép úgy nem tudják mi történik a nő lelkében, mint ahogy nem tudják, mi történik túl a fellegeken... Mikor befejezted leveledet, ostobán, és félszegül megköszöntem a pénzedet, mire te unottan intettél:

- Ugyan, kérem!

Erre elővettem a pénzt és azt mondtam: visszahoztam, mert ezután már *más* adja ezt nekem.

- Úgy? kérdezted közömbösen. Ezt az *úgy* szót pedig bocsássa meg neked az Isten. Csak ennyit mondtál. Az, hogy megállíts a lejtőn, eszedbe sem jutott. Pedig csak egy szavadba került volna. Csak ennyit kellett volna mondanod: Álljon meg, ez az út nem magának való. Nem engedem, hogy rátérjen...

Semmit sem mondtál. Kikisértél a sötét előszobába, amelyen, míg keresztül mentem, az volt eszemben, nem bánom, ha eltaszítasz is, de még egyszer megcsókolom a szemedet, úgy, mint régen. Talán megérezted a gondolatomat, mert gyorsan kinyitottad az ajtót és hidegen: jó estét kívántál...

A nő hátra hajtotta fejét és száraz szemmel nézett fel az égre. A férfi sápadtan, gyáván ült mellette és nem mert reá nézni.

- És most elvennél - folytatta a nő keserű mosolylyal. - Most, amikor erkölcsileg ép olyan halott vagy, mint én vagyok. Azt hiszed, most összeillünk... Tévedsz, Gábor! Most ép oly kevésbé illünk össze, mint akkor, amikor még te becsületes ember voltál, gazdag, tisztelt személy. Akkor sem illtünk össze. Ép úgy nem, mint most. Mert én akkor is, ép úgy, mint most, különb ember voltam, mint te, Gábor... Csodálkozol, ugy-e, mert te nem ismered a lélek értékét, csak a pénz értékét... Ne szólj semmit, már nincs időnk. Egy óra múlva már indul a hajód.

- A hajónk, Ella! - kiáltott fel csodálkozva a férfi.

- A *hajódat* mondtam, - felelte a nő nyugodtan. - Bebizonyítottam, hogy szeretlek, hogy az egész világon csak én szeretlek és most elhagylak. Megszöktettelek, útlevelet szereztem neked, biztonságba helyeztelek, anyád, testvéred, barátod, mestered, mindened voltam és most magadra hagylak - a *pénzeddel*. Pénzed van és egyébre neked nincs szükséged.

A férfi tenyerébe hajtotta arcát és sírt. Meg volt szégyenítve, meg volt alázva. Odaát a kormányos hídján az olasz még mindig énekelt, de már halkabban, mintha kedvesét ringatta volna álomba vele. Gyöngye szél csapkodta a hullámokat a parthoz s kelet felől a nap, mint a mesék királynője, kezdte magáról levetni titokzatos fátyolát. Közel a parthoz egy halászbárka úszott előttük, egy kékre mázolt koporsóval s egy öreg, szomorú arcú halász evezett szemközt az ébredő, káprázatos nappal.

A nő hirtelen felállt, a férfi fejét vadul magához ölelte, szeméről lecsókolta a könnyet s az arcát odaszorította az arcához.

- Most pedig jöjj! - mondta határozottan. - Elkísérlek a hajódig.

- És te? - kérdezte a férfi.

A nő könnyedén intett s egy percig éles, hideg tekintettel nézett a koporsót vivő bárka után.

HOMAGIUM

Gondolkodom rajta, hogy hol kezdődik az életem? Ott-e, mikor még csak a lelkiismeretem volt drága, vagy ott, mikor már a toiletteim lettek drágák, avagy - Honny soít... - mikor már a szerelmem is drága lett?

Azaz... A szerelemre ez a szó, hogy: drága, nem jó szó. Az az értelme, mintha... Ej! Hát jelent a szerelem egyebet az én életemben, mint a Proudhon szocialista-tétele: La propriété c'est le vol? Azt, hogy megloptam saját magamat. Kifosztottam, huncutúl, ravaszúl, a legművészből ravaszsággal, úgy, mint az örült, aki halálmegvetéssel és az ép elme teljes és megvesztegető ravagoltatásával kerít magának egy üvegdarabot, hogy kiszúrja vele a saját szemét vagy felvágja az ereit.

Jóisten, a szerelemben amikor csalunk, sohasem a szerelmi vagy házastársi partnerünket csaljuk meg, hanem saját magunkat. És tulajdonképpen nem is a bűnhődéssel bűnhödünk, hanem már magával a tett elkövetésével, melynek a fele útján már érzi minden bűnös: a bűnhődést. Hogy miben? Abban, hogy az eredmény, az áldozat nagyságához mérve, jelentéktelen. Vagy nyíltabban, egyetlen egy bűnnek a haszna sem érdemli meg a kockázatot.

Nem tudom, hány esztendővel ezelőtt, a Nemzeti színházban adtak egy darabot, melyben egy beteg és a mai viszonyokhoz mérten többé megállhatatlanul tudatlan leányka férjhez megy, kit asszonyként nem a nászszoba rejtelmes homálya avat, hanem csak a gyűrűket kicserélő eskető pap szava; de az ifjú asszony attól fogva már horgolja a bábé-fejkötőcskét, titkolózva, pironkodva, - mert most már nem lehet tudni... ő asszony...

Ha minden szerelemben rohanó asszony megállna az első csóknál és tovább nem kíváncskozna, a teljes és egész szenzáció boldogságát élné át, minden kiábrándulás nélkül, mint a színpad ama kis beteg, liliomlelkű leányasszonya. De hol van az az asszony, aki az első csók után megigazítja a félrecsúszott kalapját, (a hajának nincs még semmi baja), kinyitja a napernyőjét és boldog álmodozással végigmegy a rózsá-allén, a büszke, tiszta, forró napsütésben s a lelkében, mint egy aranykalitkában, viszi tova a szerelem hófehér galambját?

De mit teszünk mi asszonyok? Lemondásra kényszerítjük azt, aki minket szeret, de magunk nem mondunk le arról, akit mi szeretünk. És a vége - egy bús sóhaj: nem volt érdemes!

Sokszor elgondoltam, ha esetleg nem Leander uszsa éjjelenként keresztül a Helleszpontoszt, hogy Herohoz juthasson, hanem fordítva, Hero *visszajövet* nem ölte volna-e magát bele a tengerbe? Ha másért nem, a kis önmegvetés okából?

Vagy másként variálva a mitológia eme szerelmi drámáját, nem értem, Hero hogyan volt képes a visszafelé úszó Leandernek ép oly hüen és szerelmesen tartani az égő fáklyát, mint akkor, mikor magához várta? Ha én vagyok Hero, az első éjszaka eloltom a fáklyát. Hiszem, hogy a titkos szerelmeseket, mindig az az elválás idegeníti el leghamarabb egymástól, ami a nőre lealacsonyítást s a férfira kényelmetlenséget jelent. Míg a házasság egyesülésében a kijáró tiszteletet és kényelmet megünja az ember, de viszont, ha valami, akkor ez a két dolog egyesíti a házastársakat ismét, ha előbb nem, - hát öregségükben. Csak elsietni nem kell a radikális szétválást. Ne váljanak el a házastársak az egyik fél hibája miatt, még kevésbé mindkettőjük hibája miatt, mert az elidegenedés benne lesz az új, az idegen szerelmi egyesülésben ismét és újra ismét, csak ép ennek bevallása titkolásában lesznek az emberek tartózkodóbbak, azaz emberibbek, mert megértőbbek. Csakhogy amíg ehez a stációhoz elérkezünk! Hányszor tűzzük ki Janus-fejű lobogónkat az élet két kijárási kapuja fölé, melyek közül egyik a titkos utainkhoz vezet s a másik az életnek nyílt országútjára.

Az uram egy nap következőleg magyarázta meg nekem, hogy mi: az életnek nyílt országútja?

Egy esős nyári délután egy angol szálloda halljában ültünk s az uram lehajolt az asztal alá, hogy a leesett szivarvágókését fölvegye.

Mikor vérpiros arccal fölemelte a kést, - csak a vér mehetett hajlás közben bizonyára a fejébe, - anélkül, hogy rám nézett volna, kényszerült mosolygással - de mégis mosolygás volt - a szivarjával babrálva ennyit mondott magyarul:

- Csak arra kérem, tartsa meg a látszatot. Ezt kérem, sőt követelem.

Azért mondta ezt magyarul, mert az asztalunk mellett egy harmadik személy is ült, egy nagyon szép szál, fiatal angol katonatiszt, akinek lába a legbizalmasabb közelségben volt az én lábam mellett, ép abban a percben, mikor az uram lehajolt a szivarvágó-kése után.

És azt hiszem, ennél a pontnál, ebben a percben kezdődik el az életem. A szivarvágókésnél... Hisz az első emberpár vétke is egy apró epizóddal kezdődik, egy almával.

A szép katonatiszt teljesen közönyös volt előttem, mert *valakinek* a képe már benn élt a lelkem mélyén. Azé, aki otthon maradt s akivel már kezdtek hirbe hozni, alap, de nem ok nélkül. Akkor még az első csókig sem jutottunk el. De az uram, aki az élet *nyílt országútját* lakta, párbajt vívott - nem én értem, saját magáért - s hogy a közvéleménynek időt hagyjon a feledésre, két hónap óta úton voltunk.

S azon az esős nyári délutánon, az angol szálloda halljában, valami világos lett előttem. Az uram alávalósága.

*

Az uram alá valósága... Már kijártam az élet iskoláját. Az uram semmivel sem volt alávalóbb, mint az ő osztályához tartozó többi férfiak. Minden társadalmi osztálynak megvan a maga iskolája, melyet minden férfi elvégez. Ennek az *egy iskolának* tanulója, annak az osztálynak minden férfitársa. Innét: a ruházkodás, modor, szokások és gondolkodás egyformasága.

Tehát szabad a vásár. Tehetek, amit akarok, csak a látszatra vigyázzak fel Janus-fejjel, hogy az uram ne kényszerüljön pirulni miattam. Hogy én magamért pirulok-e, hogy küzködöm-e lelkiismeretemmel, nevelésem törvényével, a vallással, azzal senki sem törődik. Az sem, akire a szülőim, a világ, a vallás, a morál bizott: az uram. Pedig olyan egyszerű lett volna az egész megmentésem. *Föltétlen bizalom, vagy nyílt bizalmatlanság.* Ha azt mondja:

- Üsse pofon ezt a fickót, tiszteletlenkedik magával... Vagy ő üt engem arcul. Nem is ott, az angol szálloda halljában, hanem már előbb, otthon, a párbaj előtt. De nem késett volna még a hallban sem. Nem tette meg. És arcul ütöttem én magamat...

Tehát mégis ott kezdődik az életem, a szivarvágó késnél. Néhány nap múlva kedvese lettem a szép katonatisztnek.

*

Azokat a regényeket, melyek egy hosszú kötetten keresztül magyarázzák a regény hősnőjének vagy hősének cselekedeteit, a legpontosabb és legbarbárabb pszichológiával, ki nem állhatom. Nem igazak. Mert a férfi azt mondja: az ember elhatároz valamit és amellett marad. A nő azt mondja: minek határozzon el az ember valamit, mikor úgy sem marad meg mellette? És a férfi csak a neki jóleső cselekedetek mellett marad meg s a nő amellett, amit nem határoz el. Hol itt hát a pszichológia logikája? (Vagy ép a logika hiánya a kész pszichológia?) Azok a cselekedetek, melyek a pszichológiából kifolyólag, mintegy kottára téve, mindenik cselekedet a maga hangján szólal meg, azaz úgy, ahogy megütik a hangot. Nem hiszek benne. Amíg az ember a cselekedetei felelősségének idejéhez, a déli időhöz el nem ér, nem mondható róla:

ennek így kellett lenni, mert ilyen és ilyen belső motivumok készítették elő a cselekedetet, vagyis egy emberi életet.

Csakis akkor, mikor az ember már olyan magaslaton áll, honnét ha visszanéz, láthatja az alatta kanyargó, már megfutott utat, mondhatja határozattan és biztosan: látom az önmagamba rejtőzött és napfényre került cselekedeteknek rugóit, melyeket külső hatások idéztek elő, vagy pedig a jellem és vérmérsékletből következő pozitivitások.

De nem volnék asszony, ha még akkor is nem inkább biznék, mint hinnék. Mert hinni az ész logikus igazságait hisszük, de bizni a megfejthetetlen sejtelmességekben bizunk.

És nem tudom elhinni, hogy huszonöt esztendő tisztasága egyszerre és váratlanul, előkészület és ránevelés nélkül, fölrugja maga körül: a tisztaságot, vallást, családi érzést, mindent és hajrá, mint egy nemet változtatott szultán, ide-oda dobálja zsebkendőjét, egyetlen formát tartva csak szem előtt: a látszatot.

Hiszem tehát, hogy nem születünk semmire, csak lesz belőlünk valami.

*

Védő-beszéd?... A most leszidott psychologizáló regény olaj lenyomata? Igaz, a vakmerőség még nem bátorság, de bennem talán némileg megközelíti a bátorság a vakmerőséget. Mikor az emberek iránt érzett megvetésünket magunkon kezdjük el, akkor a bátorság ordójával is páváskodhatunk egy kissé. S mi tagadás, ez olykor jól esik. Hát ép ezért, nem védőbeszéd. Minek? Vetettem, arattam, hogy konkolyt, giz-gaszt és újra csak konkolyt és giz-gaszt, ki tud róla? Csak én tudom, aki mindenkit megcsaltam, de kárt csak magamban tettem. És a sebeimet senki sem látja. Ki látná? Hol van az a párunk, kinek titkainkat bevallhatjuk? Az anyánk? Nagyon magasan áll fölöttünk. Az urunk? Még ha szeretjük, sem élhetünk titok nélkül mellette. A gyerekünk? Mi akarunk fölötte állni. Marad: a hallgatás, a várakozás, a keresztre feszített reménység... Az elfordított pillantások szelídülése, a homlokok kisímulása, a keserűség és dactól meggömbült ajkak vonalainak szelíd kigömbölyödése, a szívek elfelejtett összedobbanásának harmóniája, az őszi sugárzás, a már önmagának bevallatlan megbocsátás, a közeledés vágya, a tél zuzmarás, szelíddé vált mosolya, s a feleség papucsot himez öreg párjának s a férj *fehér* rózsákat hoz a feleség születésnapjára...

*

Ha már ott tartanánk! Ha már szürkülne a fekete hajam s hozná ő, a szintén más utakat járt, szintén bűnös, szintén nyomorult, de az *én uram*, a fehér rózsákat!... Ha felém nézne és látná pillantásomon keresztül a megbánás égő könnyét, a világi hiúság alatt rejtőző, szolgálói egyszerűség vágyát, ha látná az ajkamat, amint a lelkemből fölbugyogó könnyek keserű ízét visszaszívja s ha ő megcsókolná ezt az ajkat és azt mondaná, kezét fejemre téve: sírj!

Ha sírhatnék... ha beszélhetnék... ha hallgathatnék... Hisz bűnhődésemmel már lefizettem önmagamért a homagiumot.

ÉS EZ SZERELEM VOLT...

A parton két férfi nézett a karcsú, fehér *Kleopátra*, után, mely kecsesen mint egy hosszú, hegyes szárnyu madár, úszott tova. A levegő csöndes, enyhe volt s a tenger, melyet a letünt nap helyén rózsaszínű fellegek festettek meg, olyan volt, mint egy kert, melyben csupa almavirágok nyílnak.

A két férfi megindult a tenger partján, a babér és olajfák alatt. Az egyik Halápy volt, egy nagyon rossz piktor és egy nagyon szép fiú. A képeit azonban ez utóbbi tulajdonsága nélkül is megvették volna. Csupa mézédés, soha nem látott szép cserkesz, olasz és mindenféle nemzetiségű női arcokat festett, de a világért sem üzleti spekulációból, hanem csak azért, mert ő így látott mindent az életben.

Vagyonos, jómodoru fiú volt, mindig úri társaságban mozgott, mindig udvarolt, anélkül, hogy valaha szerelmes lett volna, habár a szentimentalizmusnak egy bizonyos quantuma megvolt benne. Olyan *massza* férfi volt, akit nem terméskőből faragott az Uristen, csak bizonyos pépekből formált, amelyek keménység dolgában olykor veszedelmesen hasonlítanak a terméskőhöz.

A másik, Truzsánszky, másforma legény volt. Izmos, rút, lesült arcú, tarkahajú, mint egy angol matróz és nyílt, nyers, bátor tekintetű, mint egy bandita.

Foglalkozására nézve a bölcs szélhámosok közé tartozott, akiről senki sem tudja, miből élnek, de amíg jól élnek, mindenki büszkén vallja magát barátjuknak s ha zátonyra kerülnek, mindenki azt mondja róluk: „Hja, én ezt tudtam!...”

A két férfi elgondolkodva ment előre. A hajó már messze repült előlük s mint egy rózsaszínű, óriási bokréta, himbálózott a vizen. A két férfi tekintete követte.

- Tudod, mi volna a legjobb megoldás? - kérdezte Halápy mosolyogva s megállt. - Ha elsülyedne a Kleopátra.

Truzsánszky vállat vont.

- A megoldás így sem fog késni. Csak ép az lesz a baj, hogy köznapibb lesz a legköznapi deus ex machinációnál.

- Kár értük! - sóhajtotta Halápy könnyedén.

- Kár! - intett Truzsánszky. - Egy hét előtt, itt, ahol most sétálunk, esküdött meg az asszony, hogy szakít Szalácscsal.

- Te beszélted rá? - kérdezte a másik.

- Én. Azaz megmagyaráztam neki, hogy tartozik saját magának azzal az elégtétellel, hogy ő hagyja el Szalácsot, mielőtt ez hagyná el őt.

- Merész propozíció!

- Tudod, hogy régi barátja vagyok Máriának is, Szalácsnak is, - intett Truzsánszky.

- De inkább az asszonynak. És mindig az asszonynak. És akár neki, akár a többinek. S pláne Mária! Képzeld el ezt az asszonyt elhagyva, kigúnyolva! Nem abszurdum ez? Egy ilyen asszony! Csupa szív, intelligencia, nemes önzetlenség, valóságos quintesszenciája az asszony fogalmának. Az emberben fölforr a vér, ha rágondol, hogy tiz esztendei hűség és a legideálisabb szerelem után most egyszerre szemébe vágja neki, aki mindene volt: „meguntalak, kisserettem belőled! Megvénültél és fiatal ajak után vágyom.” Gyalázat!

Halápy elmosolyodott és kissé gúnyosan nézett Truzsánszkyra.

- Édes istenem, ez végre is nem Mária asszonynyal történik meg először. Minden ilyen illegitim szerelem után kijár ez a kijelentés. Miért nem vétette el magát Szalácscsal, mikor ez még szerette? Könnyű lett volna neki kiforszirozni.

Truzsánszky, ez a kártyából és adósságból élő gavallér, aki inkább választotta megélhetési eszközül embertársai ostobaságát, mint a szerelmi kitartás törvényes formáját, megvetőleg intett.

- Utálom ezt a teoriát, mely a nő iránti kötelezettséget *kiforszirozással*, vagy ki nem forszirozással határozza meg. Ha azt hiszed, hogy a férfi nem többel tartozik annak a nőnek, akinek társadalomerkölcsai szempontból semmivel sem tartozik, sajnálni tudlak, mint a többieket. Nem morális szempontból, a morált vigye el az ördög, csak pusztán a férfi-gavallérság szempontjából. Mert a férfi, akit egy nő valaha szeretett, sohasem mondhatja meg a nőnek, vagy éreztetheti vele: *már nem szeretlek...* Ez lehetetlenség. Kizárt dolog.

- Te, - mosolygott Halápy, - tedd szívedre a kezedet és mondd meg, te sohasem hagytál el nőt, aki téged szeretett?

Truzsánszky megállt s nyíltan és egy kis utálattal nézett a szép Halápy szemébe.

- Nekem nagyon jó anyám volt, - mondta nyugodtan, - tiz esztendő előtt vesztettem el s annak emlékére mondom neked: hogy sohasem hagytam el nőt olyanformán, hogy távolról is éreztettem volna vele, hogy már nem szeretem. Ellenkezőleg!...

- Hogy-hogy? - kérdezte Halápy érdeklődve. - Azt hitted el velük, hogy szereted őket utolsó leheletedig?

- Körülbelül, - felelte a másik komolyan. - Azt hittem el velük, hogy már *ők* nem szeretnek engemet.

A piktör bámulva állt meg.

- Még ilyen ötletet nem hallottam! Te valóságos szerelmi filantróp vagy. És sikerült?

- Mindig. Csakhogy türelem, sok művészet, ízlés és ami fő, szív kell hozzá.

A két férfi hallgatva ment előre. Truzsánszky pálcájával kavicsokat dobált le a tengerbe s a másik olykor lopva reánézett, mint a gyerek a felnőtt emberre, aki titokban imponál neki. A rózsaszínű vizen vitorlás bárkák úsztak s az egyik kávéház terraszáról mandolin és olasz énekesek hangja hallatszott le hozzájuk. A két férfi leült egy padra. Fehér sirályok röpködtek a levegőben, amely mintha kékes, ködszerű fátyollal fűzte volna egymáshoz a madarakat s délről a Karsztok távoli körvonalai elmosódva, álomszerű vonalakkal rajzolódtak az ég szivárványos hajlására.

- Ép ma egy hete, - szólt Truzsánszky csöndesen, - hogy itt, ezen a padon, magyaráztam meg szegény Máriának a helyzetét. Már t. i. úgy, ahogy lehetett. Az ember nem beszélhet brutális nyíltsággal az ilyen dolgról, pedig az az asszony ép úgy tudja, mint én, hogy Szalács szerelmes, még pedig komolyan szerelmes abba a húsz esztendő szép leányba. Húsz esztendő és Mária ép még egyszer annyi idős...

- És Szalács komolyan szerelmes, - folytatta kis hallgatás után, gúnyos mosolylyal Truzsánszky. - *Komolyan*. Tudod, mit jelent ez a szó a férfi szerelmi szótárában? Azt, hogy nem juthat a nőhöz másként, mint az oltáron keresztül. Ez az ő komoly szerelme... Az az eskü, amit a világ előtt mond el, nem a maga jószántából, hanem a nő olykor öntudatlan, de legtöbbször öntudatosan okos és számító forszirozására. S ezzel itt vagyunk a *kiforszirozásnál*... Nos, amit Mária nem tett meg tiz esztendő előtt bizalomból, szerelemből, önfeláldozásból és

gyöngéd, nagyon finom tartózkodásból, azt most megteszi helyette egy leány öntudatos számításból, bizalmatlanságból, szerelmi kíváncsiságból és nem szerelemből... Ha láttad volna, hogy ült itt Mária ezen a padon... Mint egy madár, akinek kiszedték a tollait, levágták a szárnyát. Soha sem felejttem el a mosolygását, amelylyel alapjában az én ostoba tanácsomat hallgatta. Az *erkölcsi elégtételről* beszéltem neki... Nem tudom a hallgató nő szenvedését nézni. És azt hittem, meggyőzőm. Megígérte, hogy még aznap elutazik és levelet hagy hátra Szalácsnak. Egész éjjel lent sétáltam az ablaka alatt. Csöndes volt nála minden. Hálósobájában égett a lámpa s a csipkefüggönyön keresztül láttam az alakját, amint egész éjjel jött-ment a szobájában. Nem tudta magát elhatározni... Másnap egész nap nem mozdult ki a szobájából s harmadnap, mikor találkoztam vele, mintha nem vett volna észre, kikerült. Akkor már tudtam, hogy mint minden asszony, ő sem képes saját elhatározásából szakítani. Ilyenek ők. Mint a halálraitelt, akinek módot nyujtanak az öngyilkossághoz s a gyávaság és titkos reménység mégis a hóhér keze alá hajtja... S most láttam őket együtt kirándulni a Kleopátrán: Máriát, a riválisát és Szalácsot. Mit lehet itt tenni? Semmit! Láttad Máriát, hogy volt öltözve? A csodálatos kékségű ruhája maga volt a megtestesült költészet. Szerelem, kétségbeesés, lemondás, új harc beszélt a ruha minden ráncából, fodrából s a szép, érdekes, sápadt feje, mint a naptól elégetett rózsa, fáradtan mosolygott a világba. S mellette a büszke, kegyetlen leány-alak, a maga egyszerű, diadalmas, fehér vászon, angol ruhájában. A gyerekesen bizarr, nagy vörös kalapjával s a síma, feszülő bluzával gömbölyű melle fölött. Szegény Mária!... Mikor fölszállt a hajóra, a tekintetünk találkozott. Mosolygott, de a szeme pilláját csak nehezen tudta fölvetni, mint a meglőtt madár...

Fehérruhás angol leányok, tenniszrakettel kezükben, mentek el a férfiak előtt s kihívó, titokzatos mosolylyal néztek rájuk. Sport-kalapjukban nagy, türkizes fejű tük csillogtak, kevélyen, hidegen, mint a szemük s kacagásuk messze hangzott utánuk, mintha azt mondták volna az ott maradt férfiaknak: Oh, mi tudjuk az értékünket!...

Halápy a notesza után nyúlt, hogy az egyik visszanező, lenszőke hajú, piszeorru leányról pár vonással skizzet csináljon és szórakozottan kérdezte:

- Nos és mit gondolsz, mi lesz ennek a vége?

Truzsánszky vállat vont.

- Mária végig fogja hordani a színeknek minden skáláját és ezek után előveszi a kokottok eddig előtte ismeretlen pongyoláit, sőt talán még a haját is megfesti. Azután jönnek a kényszerült kacérkodások, az udvarló-tartások, a pillanatnyi meghódítások, mikor a csókok után Mária undorodni fog magától, utálni fogja Szalácsot, összevesznek, gorombáskodnak, az asszony jeleneteket csinál, megfélemezik magáról, a fájdalom és kétségbeesés örültté teszi, majd alázatos lesz, azután a férfit elüzi, csak azért, hogy visszakönyörögje, közbe lefogy, megcsúnyul, meg akar halni s a férfi mind jobban halad előre a maga hóhérmunkájában... S egyszer végleg elmarad... Magyarázat, bocsánatkérés nélkül... De az asszony még mindig vár és mindig remél, csak ép a tükörbe néz kevesebbet már s a világos ruháit eladatja kis segédszínésznőknek, akik szerelmi drámákban tovább játszsza bennük azt, amit ő az élet színpadán játszott bennük végig... S a szép és boldogtalan Mária asszony állán májfoltok ütnek ki, a bőre elzsirosodik, megfakul, végre már fűzöt sem visel, a huncutkát sem süti ki, sőt a vendéghaját is odaajándékozza a fehérműjét javító varrónőnek... Valamikor pedig találkoznak: ő és Szalács, talán ennek a felesége is, a mostani vöröskalapos, szép, büszke leány. Lesz vagy három gyerekük, ezenkívül Szalácsnak valószínűleg egy pár agancsa, egy csinos potroha s a megszokáson meg a törvényes bilincsek súlyán kívül, egyéb semmi közös érzésük.

- Ámen! - csapta be a noteszát Halápy. - És ez szerelem volt valaha. Ez is, meg a másik is... Na!...

Ezzel felállt, nagyot nyújtózott, a kalapjáról lefricskázott egy pókot s megkérdezte Truzsánszkyt, vele tart-e, mert ő megy tenniszezni s bemutatkozik a lerajzolt lenhajú, pisze-orru angol leánynak.

Truzsánszky hosszan nézett utána, azután vállat vont s belemerült a tenger nézésébe.

AZ ERDŐBEN

- Befogassak, - kérdezte a nagyságos asszony, amint kifizette a varrónőnek heti bérét - vagy most is gyalog akar hazamenni?

- Köszönöm, gyalog, - felelte halkán, fátyolozott, fáradt hangon az asszony s a pénzt gondosan összeszedve, eltette az erszényébe s az erszényt a ruhája derekába rejtette.

A nagyságos asszony az asztalhoz támaszkodva, egy tányér ribizliből csipegetett s közbe a varrónőt nézegette, az eléggé jólelkű, de korlátolt és közönséges asszonyok egykedvű kíváncsiságával, mikor olyasféle komplikáltabb kérdéssel szeretnének megbirkózni, mint: *a lélek*.

T. i. belelátni valakinek s különösen egy másik nőnek a lelkébe.

Mert csodálatos módon, a közönséges asszonyok hamarabb belelátnak a férfi lelkébe, mint egy másik asszonyéba. Azaz, nem is belelátnak, hanem inkább: *megérik* a férfi lelkét.

A nagyságos asszony szőke, szép, nagy kövér asszony volt, a világoskék pongyolájából kilátszó nyaka olyan erős, fehér és minden vonalnélküli, mint egy erős, hófehér borjué s a szép kék szeme tiszta, boldog és tudatlan ostobasággal nézett bele a világba.

A sovány, beteges, feketeruhás varrónő csak romja volt az igazi asszonynak.

Valamikor szép lehetett, őszülő barna haja még tömött volt, vonásai finomak, de a fáradtság-nak, ennek a csak asszonyok számára adatott szenvedésnek kifejezése benne volt a mélyen ülő szemében s az ajka körüli vonásokban.

Minek magyarázni meg, mi az *elfáradni*? Naponta olvashatók az ujságok rendőri hírei között, az ismeretlen és jelentéktelen kis emberi férgek tragédiái között, kik *ismeretlen okból* - meghaltak. Egy szó, panasz és átok nélkül haltak meg... Nem marad utánuk sem egy betű vallomás, sem egy sóhaj, semmi, csak meghalnak...

Ezt a fáradtságot nevezik: életunalomnak. S ehhez nem annyira csömör, mint inkább éhség szükséges. Azért lesz életunalomból több nő öngyilkos, mint férfi.

Az asszony összerakosgatta az asztalon a különböző színű cérnát, az ollót, krétát, centimétert, a hulladék szövetdarabokat, pontosan, lelkiismeretesen, míg a nagyságos asszony kíváncsian nézegette és közbe kérdéseket adott fel neki.

- Már várja a kis leánya, ugy-e?

Az asszony sápadt arcát egy reszkető vérhullám csak annyira öntötte el, mint mikor egy darab fehér márványra egy rózsaszínű fátyolt dobnak.

- Nagyon szereti? - kérdezte a nagyságos asszony.

Az asszony csak egy panaszos és fájdalmas pillantással felelt.

- Hány esztendő?

- Nyolc, - felelte a szegény teremtes lesütött szemmel, keserű mosolylyal, mert tudta, hogy erre milyen kérdés következik. Három hét óta varrt itt s a szép asszony már számtalanszor megpróbálta a leglelketlenebb és együgyűbb raffinéiával tudakozódni a gyerek apja felől.

Nem a részvét okából, hanem a becsületes asszony szívtelen kíváncsiságából. Bukott nő bukott nőtől soha sem kérdez olyasmit, mi a másiknak vért hajt arcába és könnyet a szemébe.

- Hogy tudott megszokni falun, mikor mindig Pesten lakott? - beszélt tovább a nagyságos asszony.

Az asszony ismét csak a szemével felelt, de olyan keserű némasággal, hogy a kövér szőke asszony zavarba jött.

- Persze, - mondta, - a gyerekéért mindent megtesz az ember.

Az asszony elkészült, bekötötte a fejét, karjára vette a fakó gallérját s kezet csókolt a nagyságos asszonynak.

Lement a lépcsőkön, keresztülment a kastély kertjén, s a kis ajtónak tartott, mely az erdőbe nyílt.

Az asszony nagyot sóhajtott, mikor a csöndes, néma erdőbe ért s felnézett az égre. Valakit keresett fenn, azt, akit minden szerencsétlen keres, azt a titokzatos és hatalmas kegyetlent, kőről azt írta egy balga álmodozó: „azokra méri a legtöbb szenvedést, kiket legjobban szeret...”

Az erdőre az alkonyat homálya borult. A nyugat felé álló fáknek koronái fölött még ott ragyogott a búcsúzó nap s benn a fák között, mintha sápadt aranyhullámok ringtak volna. Valahol a sűrűben, csalogány énekelt s a titokzatos, illatos levegőben, mintha a múlt bánatának puha, fehér árnyékai suhantak volna el.

Az asszony magába mélyedve, belesüppedve egy szerencsétlen életnek múlt és jelen emlékei közé, s vonszolva egy megunt életnek minden terhét, úgy ment az elhagyatott erdei úton, mintha ő lett volna az egyetlen, az utolsó ember a világon, akit arra kárhoztatott a boszuálló isten, hogy mindaddig menjen az élet sötét titokzatos útján, amíg el nem érkezik az ő halálának perce is.

Az asszony szíve úgy fájt, hogy könye sem volt már s szép árnyékos szemében a meghalni vágyás sóvárgó láza úgy lobogott, mint az éjjeli halászok lobogó fáklyái a messzi vizeken.

És ment, ment. Előtte két mozgó, fekete pontot látott, a pontok később nagyobbodtak, formát nyertek s aztán emberi hangokat hallott.

Az asszony megerőltette nézését, összehunyorította a szemét s az előtte haladó férfiakban, az egyikben a kastély urára ismert, a másikban az ő faluja öreg plébánosára.

A két férfi beszélgetve, csöndesen haladt az erdőben. Az asszony, mikor rájuk ismert, meglassította járását, hogy hallhassa a férfiak beszélgetését. Nem kíváncsiságból. Az első percben nyugtalan vágyból. Néhányszor hallotta a kastély urát beszélni és szerette a hangját hallani. Okos asszony volt és mindjárt az első látáskor azt kérdezte magában: hogy vehette el ez az ember ezt a léleknélküli asszonyt?

Az asszony olyan halkan ment a két férfi után, mint a lehelet. Az út nyirkos és puha volt, mégis egy fához támaszkodott s levetette a cipőjét és mezitláb ment utánuk, lopva, félénken, nehogy észre vegyék.

Valami reménység, a szerencsétlenek testnélküli reménysége hajtotta most már a férfiak után, egy érthetetlen, végzetszerű előérzet, hogy a tőlük hallott beszélgetés befolyással lesz az életére, a gyermeke sorsára, mindenre. Valami lázas vízió futkosott a szeme előtt, valami sóvárgással teli, erőszakos, néma vágy szállt fel a lelkéből, az Istennek jelenlétét, eljövételét, az elméjének megvilágítását könyörögte, kívánta, akarta, parancsolta az Istentől.

És ment óvatosan, lopva, lázasan. Zúgó fülével eleinte csak szavakat hallott, később mondatokat is, azután a mondatok összefüggését kereste, majd a tárgyat s mikor megtalálta, megállt, kezét szívére tette s felnézett az égre, elkáprázva, megbűvölve, irtózva és félve.

A két férfi arról beszélt, ami az ő fáradt, elgyötört, boldogtalan lelkének évek óta megfejtethetetlen kérdése volt. És szomjasan, örülten itta a szavakat. Irtózat és boldogság töltötte el lelkét, mint a föld alá temetettnek a világosság első sugara.

- Az ember mindig egyedül van, - szólt az öreg plébános nyugodtan. - A trónon ülő király ép úgy, mint a legutolsó földműves. Még pedig, szerintem azért, mert hasonló emberi örömök lehetnek az életben, de hasonló fájdalmak nincsenek.

- Magam is így gondolom, - felelte a másik férfi. - Az öröm szinte kozmopolita érzés az emberek lelkében, minden karakter nélküli, mert alig van formáló és mélyebb alakító ereje. S az öröm egyáltalán nem az a kapocs, mely közelebb hozza az emberek szívét egymáshoz. Ellenkezőleg, amint tartósabb lesz, eltávolítja. De igaza van önnek, hasonló egyszabású fájdalmak sincsenek. Egyik mélyebb, másik könnyebb természetű s egyik gyógyítható, vagy magától is gyógyul, míg a másik halálos.

- Értem önt, - szólt a plébános s levette a kalapját s keresztet vetett magára, mert valamelyik falu tornyában megcsendült a lélekharang s az erdőn keresztül a szél idáig hajtotta a szomorú hangokat.

Az asszony is keresztet vetett magára és fölvetett fejét lehajtotta.

- A kérdés lényege tulajdonképpen nem is ebben keresendő, - folytatta a plébános, - hanem abban, hogy az ember élete azonos-e az övéi életével, azokéval, akik legközelebb állnak a szívéhez? Ha a papot kérdezi tőlem, azt felelem reá: igen; ha az embert kérdezi, akit nem a dogmák, de a keserű emberi tapasztalatok beszéltenek, azt felelem: nem! Az embereknek egy magasabb emberi szempontból nincsen: sem hitves-társuk, sem apjuk, anyjuk, sem gyerejük. Ezek a kötelékek mind csak az állati, az ösztöni vér és a köznapi társadalmi érdekek kötelékei. Hogy a gyereket a gyámoltalanság, a szülőt pusztán az önös vér s hogy a szerelmeseket a saját és nem a másik vágya köti egymáshoz, szerencsére nem látják az emberek. Mint ahogy nincs tudomásunk az ember legszomorúbb tragédiájáról, arról: hogy egyedül vagyunk az életben akkor is, hogy ha nem is vagyunk egyedül. Sorsunk független az egymásétól s életünk mindenben csak a kiinduló pontnál találkozik, azontúl elváltunk egymástól; egyedül élünk, egyedül szenvedünk és egyedül halunk meg.

A két férfi elhallgatott s az asszony kábultan ment utánuk. Szíve a szétpattanásig dobogott, melege volt, majd fázott, de a lelkében valami sajátságos megnyugvást érzett. Olyasmit, mint a nagyon vallásos haldokló, aki tiszta öntudattal, nyugodtan hal meg.

Egy darabig még hátul maradt a férfiak mögött, azután leült, felhúzta a cipőjét és eléjük került. Gyorsan, nyugodtan ment hazafelé és a gyerekére gondolt, aki akkor is egyedül van a világon, ha ő mellette van.

Az égen kipattantak a csillagok s a holdvilágos, csendes erdei úton az asszony fekete ruhás árnyéka ott lebegett a két férfi előtt...

A MI UTAINK

Abba kellett hagyni a vadászatot. Hideg, havas eső esett s különben is Kovács kapitányt, a Dénes Gábor vendégét, fülszaggasztás vette elő. A fegyvereiket becsukták a tokjaikba, füttyentettek a kutyaáknak s szivarra gyujtva kijöttek az erdőből.

Egy meredek hegyi út előtt álltak, a februáriusi hó le volt már rajta taposva, kezdett olvadni, barnulni, s lenn az út alatt a Kőrös folyt szürkésen, fagyosan, nem úgy mint nyáron, mikor a nap a hullámokkal játszadozik és szerelmes delejességet szuggerál még a víz alatti kövekbe is.

A két férfi megállt a hegy tetején, miközben a kapitány szétnézett a vidék fölött s a tisztí köpenyegje gallérját felhúzta a fülére.

- Szép lehet itt nyáron vagy hat hétig, télen egy pár napig, de tizenöt, vagy hány esztendeig egyfolytában?

- Tizenháromig - mosolygott Dénes.

- Hát tizenháromig! Itt élni le egy ifjúságot parasztok és állatok között s még hozzá úgy élni le, ahogy te élted le! Képzem! - csufolódott a kapitány. - Egy ember, akinek nincs egyéb szenvedélye, mint a gazdálkodás, a munkásai helyzetének javítása és olykor egy kis vadászat. Szeretnék az életed titkába behatolni, de azt hiszem, szinte nem volna érdemes. Hogy élsz te?

- A lehető legjobban - mosolygott Dénes. - Minden tavasszal egy szép külföldi utat teszek, azután hazajövök és dolgozom. Télen olvasok és vadászgatok. Emellett egészséges vagyok, nincsenek semmi különös vágyaim, a gondolkozásomat nem zavarja meg semmiféle kávéházi filozófia s a modern eszmék közül csak azokat fogadom el, amelyek felebarátainknak válhatnak hasznukra s a személyes hasznomra megmaradok a magam konzervatív hajlamai mellett.

- Nos, ha az is a konzervatív hajlmaidhoz tartozik, hogy szerelemmentes, aszkéta életet élj, akkor inkább éljen az élet anarchiája, melyben bomlott hajú Magdolnák táncolják a kánkánt és a szeparék parfümös és szivarfüstös levegőjében pezsgőt töltöget a pincér az ember poharába. Öregem, te nemcsak elvben, de szemléleti úton is elmaradtál az élettől! Mit tudsz te alapján azokról a forradalmakról, amiket betűkbe szedtek a csendes vérű, a világtól elmaradt emberek számára, amilyen te is vagy. Okos ember vagy, az bizonyos, a szemed is elég jó ahoz, hogy a felhők járásából is megértse: valami *új* van most az életben, ami a nagyapáink életében nem volt meg, valami chaosz, valami forróság, a láznak valami forradalmi zenéje, amit igyekeznek kottába szedni az emberek, de nem képesek reá. A zenének olyan változatos, örületes gyorsasága szédíti meg az embert, hogy minden gondolkodás nélkül repül a zene után. Az élet megfiatalodott, öregem, s mint aki sokat és mindent elmulasztott, most *csak*: élni akar. Sietni! Ez a jelszó, mindenre keresztül sietni kell: szerelmen, gazdagságon, mindenre, mert a bölcs filozófusok megmagyarázták az embereknek: nincs egyéb, csak a ma! Post mortem nulla voluptas!

- És a lelkiismeret? - kérdezte Dénes csendesen, amint megindultak s a fegyverükre támaszkodva jöttek lefelé, mert a hideg esőtől megfagyott az út a lábuk alatt.

- Ugyan! - kacagott a kapitány. - A lelkiismeret ép úgy, mint a faggyúgyertya, kiment a divatból. A parasztok még használják ruhára kenve köhögés és mellfájás ellen, de az uriházak asztaláról lekerült. Különben is kíváncsi vagyok, mit nevezel te lelkiismeretnek?

- A kötelességeknek olyan teljesítését másokkal szemben, aminőt a magunk számára kívánunk.

- Mondom, hogy te nemcsak elvben, de szemléleti gyakorlatban is elmaradtál az élettől! Az emberek ma már nem kiskorúak, öregem, és épenséggel nem követelnek és kívánnak felebarátaiktól semmit. Legkevesbbé a lelkiismeret olyan formáját, aminőnek te látod. Nekünk nincsen már egyéb kötelességünk egymás iránt, mint az elismerés, ha valaki okosabban él, mint mi, ellenben ha ez kevésbbé sikerül felebarátainknak, nem venni észre ügyetlenségüket. Vagyis, amit te még mindig lelkiismeretnek nevezel, az most a világban: csak tapintat.

- Hát akkor én tényleg elmaradtam a világtól, - felelte nyugodtan Dénes. - És szeretném tudni, ez a te kánonod mindenre vonatkozik? Politikára, irodalomra, szerelemre, házasságra, mindenre?

- Az egész világ egy akol, fiam s mindenki csak magáért él benne és minden dolog egymásért van a világon. De most már azt mondd meg, miért nem akarsz megházasodni? Harmincnyolc éves vagy, én két évvel fiatalabb vagyok, és már kétszer nősültem. Először szerelemből, másodszor: ésből. És mondhatom, az utóbbi jobban sikerült, mint az első.

A kapitány megfordult és szép, vidám kék szemével, bizalmas mosolygással nézett Dénesre.

Szép szőke, rózsásarcú, rendkívül tiszta, fehérkezű, parfümös férfi volt, olyan gondozott, manikürözött, mint azok a rózsásarcú nők, akik a testük után élnek. Csakhogy ez a férfi ennek dacára is erőskezű, az energikusnál is energikusabb ember volt, habár a szája két szögletében ott ült az életszeretet legmámorosabb kéjvágya.

Dénes elfordította a szemét. A kapitány rokona volt, de soha se szívelte valami nagyon.

- Nos? - sürgette ez. - Valid meg miért nem akarsz nősülni?

- Még nem találtam olyan nőre, akit megszerettem volna, - felelte Dénes egyszerűen.

A kapitány vállat vont s elhajította a szivarját. Az eső szakadni kezdett és sietve jöttek lefelé.

- Hol juthatunk leghamarabb fedél alá? - kérdezte a kapitány.

- A vasutállomásnál.

Leértek a hegyi útról s most a folyó partján mentek. Nagy, szürke köd ült a víz fölött, mint valami sűrű háló s a férfiak feje fölött két madár repült el és szinte kihívóan kiáltották: tikk! tikk!

- Szalonkák! - dörögte a kapitány boszúsán s lekapta a fegyverét, de a ködben már nem látta a madarakat.

Az út síkos és sáros volt s a víz mellett itt-ott apró, nyomorúságos parasztházak álltak, kicsi, rossz kerítésű, sáros udvarokkal. Az egyik udvaron most kapkodta le a kerítésről a száradni kített durva, homokszerű fehérneműt egy férfi-csizmában járó parasztasszony s a kapitány gúnyosan mutatott szét kezével.

- És itt élni le egy életet asszony nélkül!

Dénes hallgatott. Vadászsapkájának ernyőjét lehúzta a szemére, fütttyentett a kutyájának s előrement. Olyan volt a ködben, a szakadó esőben, mint egy bronzgladiátor. Magasabb a kapitánynál, szélesebb vállú, barna, erős, szép férfi, mély szürke szemű, kissé álmodozó, de inkább kutató s nyugodt, nyílt pillantású.

Az állomásra érkeztek és Dénes benyitott a váróterembe. Levetette vadászbekecsét, lerázta a vizet róla, azután egy gyereket elküldött a kastélyba, hogy fogjon be a kocsisa és jöjjön értük. Addig pedig oda állt a kis váróterem ablakához és szivarozva nézegetett ki.

Künn a szakadó esőben, az állomásfőnök várta a pesti gyorsvonalat.

*

Ennek a gyorsvonatnak egyik elsőosztályú kocsijában, egy magas, karcsu szép szőke leány utazott az öreges, francia társalkodónőjével valahova le Erdélybe, a nagynénje látogatására.

Barna, elegáns útiruha volt rajta, kis puha tollaskalap a fején és csupa intelligencia, ész, nemes büszkeség, szív és gondolat volt a szép, halványan árnyalt arca.

Szemének érett komolysága és két kis különös, erélyes vonás a szép ajka körül, már a hosszú leányévek titkáról regéltek, de a tisztaság és nyugodtság zománca, mint valami kék virág, szinte körülkeretezte ezt az arcot.

A kocsi folyosóján állt, az ablak mellett s benn a kocsiban, a társalkodónője egy kíváncsi asszonynak ép magyarázta:

- Csak apja van, egy dúsgazdag öreg gyáros. Egyetlen leány, már huszonhat éves, de nem lehet rávenni, hogy férjhez menjen. Azt mondja: még nem talált olyan férfira, akit megszeretett volna. Gyönyörű teremtés, csupa jószág, de - s a társalkodónő kissé gúnyosan húzta fel a vállát - fantaszta! Nem modern leány... Álmodozó...

A vonat berobogott a kis állomásra s a társalkodónő az ablakhoz ült. Szinte farkasszemet nézett a váróteremben szivarozó Dénessel, mire a francia nők könnyen lelkesülő bámulatával kiáltotta el magát:

- Eliz, jöjjön gyorsan, még soha sem látott ilyen érdekes férfifejet!

A szép leány mosolyogva fordult meg s amint kezével a nyakkendőjéhez ért, hogy megigazítsa, egy gombostű úgy megszúrta az ujját, hogy a vér kibugygyant belőle.

- Mindjárt, madame - mosolygott - csak kiszívom a vért az újjamból. Egy érdekes férfifej előtt nem tehetném meg.

S mikorra kiszívta a vért újjából, a vonat már megindult s pillanat alatt elnyelte a köd...

MENODORA

A Stefánia-úton, a hosszú széksorok között, melyek a Múcsarnoktól a Csömöri-útig húzódnak és májustól-szeptemberig minden délután boldogan ülnek benne a pesti asszonyok - akik csak azért boldogok, mert a többi asszonyok, kiknek már nem jutott hely, irigy bosszúsággal nézik őket - egy szép, borongós nyári délután, az egyik székre egy ötvenéves asszony ült le egy negyvenéves asszony mellé.

Az ötvenéves asszony kissé kövér volt, de a haja még mindig olyan szép sárgásvörös, mint a jól megért kajszinbarack, az arca rendes, formás, de többé semmi ellenállást nem árult el a hervadás rettenetes csapásával szemben. *Meg kell lenni* - hát meg kell lenni - és csöndben, némán, legyőzötten lerakják az asszonyok fegyvereiket és a szépségápoló-szalonok, a bőr alá való zsiradék bevezetések, a ráncok geniális mángorlói, meg a csodálatos emailok, amerikai vizek és puderok, többé semmi hatással sincsenek rájuk.

Tehát a lemondásnak ezzel a formájával a mi asszonyunk is rendben volt már, csak a ruhája árult még el bizonyos tévelygő stílt, olyanformán, mintha szabásza a még kísértetként visszajáró ifjúság és varrója: a tisztos kor lett volna.

A másik asszony, aki mellé leült, karcsú, barna, szabályos vonású, sima frizurájú, angolosan elegáns asszony volt, olyan síma, korrekt, egyenes, mint egy gondosan legyalult asztal lapja.

A két asszony ebben a percben látta egymást először és olyanformán fixírozták egymást végig, amiért két férfi már pofozkodik, két nőnél ellenben egyszerre fejezi ki: a névtelen gyűlöletet és az ismerkedés vágyát.

- Jó ruhája van - gondolta az ötvenéves a negyvenévesről. - Finom ruha, valamelyik belvárosi, nem divatos, de becsületes jó szabótól, aki negyven forintot kér egy angol ruhavarrásért, de visszaadja a maradék posztódarabokat.

- Mennyi valódi csipke van ezen az öreg asszonyon - gondolta a másik - de a ruhája nem tetszik nekem. Ez egy olyan ruha, amit úgy hívnak: francia szabás. Ki nem állhatom... Csak ráteszik a bábra és forma nélkül, fantázia szerint szabdalják el a drága holmit... De a boutonja szép. Finom és nem nagy.

- Bárcsak megszólítna - gondolta a másik. - Unalmas így egyedül ülni... Igaz, én is megszólíthatnám. Csak valami apropos jönne! Ha egy hernyó mászna a blúzán, vagy egy fülbe-mászó igyekezne a fülébe... Így már ismerkedtem.

De a másikon nem látszott semmi ismerkedési vágy. Olyan nyugodtan nézegette lorgnettjén keresztül a kocsikázó és sétáló embereket, mintha egyéb gondolat épenséggel nem bántotta volna. Pedig bántotta. Csakhogy várta a másik közeledését. Mikor aztán egy színésznő kocsija robogott el előttük, akiről bizonyosan tudta, hogy öt esztendővel öregebb, mint ő, de a fehér ruhájában s a rózsaszínű kalapja alól tiz évvel látszott nálánál fiatalabbnak, nem bírta ki tovább.

- Azt fogom mondani, hogy egy hernyó mászik a blúzán - gondolta s a másik percben már megtörtént az ismerkedés. A képzelt hernyót ledobták, eltaposták, egy kicsit szörnyűködtek, mosolyogtak és végül diskuráltak.

Természetesen, a tiz évvel fiatalabbnak látszó színésznőről. Boldog elégtétellel állapították meg, hogy már van egy huszonöt esztendő fia, hogy az egész asszony közelebbről nézve, fátyol nélkül - már csak történelmi nevezetességű rom.

A romnál aztán megpihentek egy kicsit. Ketten összesen kilencven esztendő tettek ki s pihenőül stilszerű helyet választottak. S mert az idő is hajlott a melanchóliára s valamelyik kávéházban a hátuk mögött egy jó cigánybanda azt húzta: *Húzd rá Pali, úgy is késő, Ami elmúlt vissza nem jön sohasem...* hát hervadt virágok illatát érezték a levegőben s a Stefánia-út mozgófényképe összefutott szemük előtt s eltűnt, elsüllyedt kocsikorzóstól, mindenestől és ők ketten zörgő őszi avart láttak maguk körül és sápadt, színtelen verőfényt... S napernyőjükkel a homokot piszkálva arról beszélgettek, milyen bájos volt húsz esztendő előtt egy főhercegnő s milyen tündérieren szép a Nemzeti színház egykori legtündöklőbb Juliája...

Erre aztán elhallgattak, szomorúan néztek maguk elé és az ötvenesztendős sóhajtott:

- Az egészben csak azt lehet elviselni, hogy ők is megöregedtek velünk! Higgye el, nagysád, ha mi asszonyok nem látnánk, hogy más asszonyok is megöregesznek, belehalnánk bánatunkba. De én mindig csak azt néztem, mikor közeledtem a negyvenedik esztendőmhez, hogy közelednek a többi asszonyok is. Így aztán észre se vettem a magam megöregedését, csak a többiekét láttam. És ez megnyugtató. Megöregedtek: a barátnőim, a királynők, a hercegnők, a híres színésznők, hát én sem lehetek kivétel - gondoltam. Tout comme chez nous! Ez a francia közmondás az asszonyok számára készült.

- Igaz! - bólintott a másik asszony méla mosollyal. - Egyszer olvastam egy német novellát, nagyon szép, igaz kis történet volt. Egy híres színésznőről és egy kis cukrászleányról szólt... A híres színésznő szép volt, olyan nagyon finom, csöndes szépség, amit csak finom érzésű emberek értenek meg, de már nem volt többé fiatal. Nagyon szeretett egy férfit s ez a férfi egyszer csak elhagyta. Irt neki egy banális, ostoba levelet, amelyet csak férfiak tudnak írni, mikor ők is érzik ostobaságukat és azzal faképnél hagyta a szegény nőt. Képzelterti, hogy oda volt ez a boldogtalan teremtés.

- Hogyne! - bólintott az ötvenéves meghatottan. - Minden nő életében van egy szerelmi csalódás. Vagy a férjében, vagy a leánykori ideáljában, esetleg az asszonykori ideáljában csalódik. Én az uramban valami túlságosan nagyon nem csalódtam, de olyan sokat olvastam életemben, szép, finom, romantikus regényeket, hogy szinte azt hiszem, magam is keresztül mentem már valami nagy szerelmi bánaton. Ezért értek meg mindent és sirok minden drámán a Nemzeti színházban.

- Nincs is szebb, a szép könyvnél, meg a szép szindarabnál! - sóhajtotta a másik asszony. - Az ember élete ugyanis csupa próza, legalább amíg olvas úgy él, ahogy a lelkében szeretne élni... Hát szegény szép színésznő - Menodorának hívták - mikor elolvasta a levelet, majd meghalt bánatában. Nem aludt, nem evett, sirt, oda volt és meg akart halni. Csakhogy otthon, a kis szülővárosában akart meghalni, hogy az apja mellé temessék el és egy nap elutazott - meghalni... Szép őszi délután volt, mikor megérkezett a kis városba, ahol harminc esztendő óta nem járt. A vadgesztenyefák már másodszor hullatták virágjaikat s a hegyeken, mint a darázs szárnya, olyan átlátszó, aranybarna köd ült...

A kövér asszony már a szemét törülgette.

- Milyen gyönyörűen tud elbeszélni! - mondta meghatottan s bár az Augusztai főhercegnő magyaros fogata és echt párisi kalapok exotikus tolldíszai repültek el előtte, nem látott egyebet, csak azt, amit a másik asszony festett le előtte.

És ez folytatta.

- Délután három óra lehetett s ilyenkor olyanok a kis városok, mintha meg lennének halva. Sehol egy lélek... Csönd és szomorúság. Mint Pompeji, az elsüllyedése után... A házak mentén fű nő ki a kövek mögül s az árkokban víz folyik lefelé... - Az embert kirázza a hideg... - És Menodora ment... Fáradt volt, szomorú, elhagyott, halálra készen és szomjazott. Betért egy kis

cukrászdába - borzasztóak a vidéki cukrászdák, mindig festék- és tömjénszag érzik bennük - s egy kávét kért.

A cukrászdában tüllel bevont, aranyrámás képek függtek a falakon, füstös gipszvirágtartókban harasztból horgolt virágok s egy üvegesajtón minden tíz percben kidugta a fejét az öreg cukrászné, meg behúzta. Ebben a cukrászdában, a pult mögött, egy szőke, fiatal, szép rózsásbőrű leány ült, a kiszolgáló-kisasszony és cifra papirosokba cukorkákat pakolt be és nagyon szomorúnak látszott. Valami nagy bánata lehetett, mert nem volt kíváncsi semmire a világon. Az idegen, elegáns asszonyra sem, csak pakolgatta a cukorkákat s titokban meg-megtörülte könnyes szemét.

Menodora csodálkozva nézte a szép, fiatal, teltvállu leányt és találgatta magában, mi bánata lehet egy ilyen fiatal teremtésnek? Szerelmi bánat? Nem! Az ilyen fiatal, kíváncsú teremtések nem hagyják el a férfiak, hát mi baja lehet? Nesztelenül felállt az asztal mellől s a pulthoz ment, mintha egy darab süteményért menne. És a szíve verése elállt... A leány ölében egy levél feküdt s a könyei erre hulltak.

Menodora azt hitte, hogy a szíve megreped izgatottságában... Észrevétlenül mint egy árnyék, hajolt előre és a szeme ezen a két soron akadt meg: „Bocsásson meg, Elza, kegyetlen öszinteségemért, de én már nem szeretem kegyedet...”

Menodora visszatámolygott az asztalához és leült. Megivott egy pohár vizet, kezére támasztotta fejét és így nézte egy jó félóráig a leányt. A leány határozottan szép volt; különösen férfifogalmak szerint. Fehér, rózsás, gömbölyű, üde, fitos orru, duzzadt ajkú és ostobácska szemű. Egy félóra múlva Menodora felállt, fizetett, a bámuló leánynak tíz forint borraivalót adott és meggyógyultan, könnyű szívvel, boldogan hagyta el a cukrászdát, honnét egyenesen az állomásra ment és a legelső vonattal haza utazott...

A mesélő asszony elhallgatott, megtörülte a szemét s még egy könyv ott csillogott pillájuk szögletén, de az ajkuk már mosolyra nyílt, amint a *fekete lovag*, Budapest híressége, elhajtott előttük exotikus fogatján.

NAGY JÁNOSNÉ

Már három nap óta tárgyalt Hadady az ügyvédjével s a harmadik nap, az aktívák és passzívák labirintusában összenyomorított ember, ingerülten ütött az asztalra.

- Ezt a boszorkány-kotyvasztást hagyja már abba! A csillagoknál is fényesebben kimutatta, hogy abból a kerek millióból, amit alig tíz esztendő előtt hagyott rám az apám, ma alig húszezer forintot nevezhetek belőle a magaménak. A többit hagyjuk. Egyrészt: nem érdekel, másrészt meg fáraszt s azután van egy utálatos szokásom; ha nagyon merően fixirozok egy pontot, vagy ha nagyon komolyan gondolkodom, mindjárt fejszaggatást és szédülést kapok. Tehát: húszezer. Van még valami mondani valója?

Az ősz szakálu ügyvéd elmosolyodott. Szinte atyailag, szomorúan.

- Amiről hétfőn délután tettem említést.

- Mi is volt az?

- Hogy megnézi a Puskás-féle tejgazdaságot.

Hadady fájdalmasan nyomogatta ujjával a halántékát, mint valami kis fáradt diák, aki szeretne felelni, de nem tud.

- Ha okvetlenül szükségesnek találja, - mondta kedvetlenül.

- Szükségesnek, - felelte szárazon az ügyvéd s pedánsul kezdte összerakosgatni az előtte fekvő akta-csomókat. - Önnek minden vagyona húszezer forint s a nagyságos asszony ruhaszámlája még az utolsó, a tegnap lezárt esztendőben is kétezer forintra rugott. Pedig ez az esztendő már az összehúzódasok, az előbbi fényes esztendőknek csak egy nagyon halvány staffage-a volt. S mit gondol ön, a jövő esztendőben meg fog elégedni két-háromszáz forintos toilette-budgetvel?

Hadady lehajtotta a fejét s nem szólt semmit. Látszott az arcán, hogy ez a kérdés rosszul esik neki.

- Látta, - folytatta az ügyvéd enyhébb hangon, - amiatt a toilette-számlák miatt kell megnéznie a Puskás-féle tejgazdaságot.

- Azt hiszi, - kérdezte Hadady komoran, - hogy egy olyan tejgazdaság segítene rajtam?

- Azt. A Pityőke-erdő még a kezünkben van, és nem engedjük ki. Megveszszük. Kitűnő legelő, valóságos alpesi talaj; ott van a kis erdőszlak az önök lakhelyéül és tízezer forint befektetés elég lesz.

Hadady kételkedve rázta a fejét.

- Azt hiszi?

- Azt hiszem, - mondta az ügyvéd nyugodtan s hátratett kézzel végigment a szobán. - Ha a saját szorgalmával és munkájával kamatoztatja ezt a befektetést.

Hadady elvörösödött és zavartan rágta a bajuszát. Az ügyvéd tovább járkált a szobában s Hadady úgy érezte magát, mint egy vásott kölyök, kinek feladták az alternatívát: megjavulsz vagy nem javulsz? Félszegen ült helyén s az ablakon keresztül a szomszéd ház tetejét nézegette. Azután hirtelen felállt, elővette a kalapját s kezet fogott az ügyvéddel.

- Ön is kijön? - kérdezte.

- Ki.

- Jól van. Reggel kilenckor kocsival érte jövök.

- A kocsi belekerül tíz forintba, - mosolygott az ügyvéd; - vonaton két forinttal megjárjuk ketten.

Hadady újra elvörösödött.

- Akkor a pályaudvaron találkozunk, - mondta boszusan.

- Helyes!

*

Másnap reggel beszálltak egy elsőosztályú kocsiba, az ablakot leengedték és szivarra gyújtottak. Friss tavaszi levegő csapott arcukba s a gyöngé szárú vetések közül pacsirta repült fel előttük.

Az ügyvéd lopva Hadadyt nézegette. Frissen beretválva, elegáns szürke kockás öltönyében gyönyörű szál ember volt Hadady Boldizsár. Már a negyven körül járt, s bár kissé hizásnak indult, de ruganyos volt azért minden izma.

Az ügyvéd, aki majdnem harminc esztendő óta vezette a Hadady család ügyeit s Boldizsárt kis fiú korától ismerte, okos, szúró szemén keresztül gyöngéd részvétellel nézegette a szép, elegáns, életerős fiatal férfit, kinek szép kék szeme olyan naiv jósággal nézegetett a világba, mint egy fiatal leány szeme.

- Látni fog itt egy szomorúan érdekes emberpárt, - szólt az ügyvéd.

- Ugyan! - mosolygott Hadady. - Kit?

Az ügyvéd lerázta szivarjáról a hamut s csöndesen kérdezte:

- Emlékszik még Éder Gusztira?

- Hogyne! - mondta Hadady meglepetten. - Mintha most is látnám az öreg Éder Benjámint, akit az egész megye „meztelen száju Benjáminnak” hívott a beretvált bajusza miatt. Hja, - mondta Hadady keserűen, - azoknak is befellegzett!

- Alaposan, - intett az ügyvéd. - Guszti három esztendő óta kocsis a Puskás-telepen.

Hadady elsápadt.

- Lehetetlen!

- Sajnos, - sóhajtott az ügyvéd, - határozottan állíthatom, mert magam protegáltam be mostani helyére. Egyébre nem lehet használni, annyira elzüllött. Mikor három esztendő előtt talpig lerongyolva hazajött Amerikából, egy körüti ház építéséhez talicskán téglát hordott fel az emeletre s mikor nevén szólítottam, dühösen mellbe lökött és ott hagyott. Azután szemmel kísértem s valami betegsége közben sikerült hozzá közelednem. Mikor felgyógyult, akkor szereztem neki a kocsis-állást.

Hadady kihajította a szivarját s megrendülve, sápadtan hallgatott.

- Mint huszonöt éves fiatal ember - folytatta az ügyvéd, - két és fél millió vagyont kapott kezéhez. Józan életű, szorgalmas, minden tekintetben korrekt, melegszívű fiatal ember volt és szép ember. Se nem ivott, se nem kártyázott, nem futtatott, nem voltak szeretői, semmiféle költséges passziói, és ma, ötven esztendő korában, istállóban alszik, sáros lovakat és piszkos tejeskocsikat pucol, hajnali két órakor kel és szállítja azokba az előkelő úri házakba a tejet, ahol huszonöt esztendő előtt a legnagyobb megtiszteltetésnek vették, ha a milliomos Éder Guszti látogatást tett náluk. Ma? Nagy Jánosnak hivatja magát és egyetlen öröme, ha este

nyolc órákor már lefekhet és alszik. Kalapját jól a szemére húzva jár, de anélkül se ismerné meg senki. Megöszült, eltépődött, rongygyá lett, mint egy hajdan kétszáz forintos báli frakk.

- Egy asszony miatt, - mondta Hadady leverten.

Az ügyvéd szánakozva intett:

- És milyen asszony miatt! Ötször szökött el, mind az ötször más valakivel és mind az ötször visszavette az ura.

Hadady indulatosan ütött a széke karjára.

- Hogy lehet egy férfi ilyen ökör?

Az ügyvéd vállat vont.

- Szerette! Láttam valamikor azt az asszonyt s legalább elmondhatom: hogy láttam a bűnt. Csak a szeme volt szép, meg a szája mosolygása, de én bizony Isten nem csodálkozom Éder Gusztin, hogy ötször bocsátott meg neki és ötször kezdte vele elülről azt a tragikus szerelmi-nászt, ami kifosztotta mindenéből.

- Azt mondják, - szólt Hadady utálattal - hogy az a nő végigszerette Európát.

- Végig, - mosolygott az ügyvéd. - Különös passziói voltak a szerelemben. Egy férfit csak egyszer ölelt meg s azután eltűnt. Csak egy szál csodálatos virágot hagyott maga után s voltak, akik egész vagyont költöttek el az utána való nyomozásban s egy fiatal német báró öngyilkos lett érte, egy híres olasz színész pedig megőrült utána.

- Hallatlan! - mondta Hadady dühösen. - Ha még élne, én négy felé vágatnám azt a némbert. Mi történt vele?

- Itt mosogatja a tejes-üvegeket hetenkint három forint bérért, ahol az ura kocsiskodik.

- Lehetetlen! - kiáltotta Hadady.

- Pedig úgy van. Amióta teljesen tönkretette az urát, tiz esztendő óta olyan hűséges társa a nyomoruságban, amilyen egy született kocsis felesége aligha lenne. Még csak negyvenhárom esztendő és tiz esztendő előtt, a vagyoni roncsuk elvesztése után is előtte állt még a férfiak szive és erszénye, de az ördög tudja, hogy gondolkoznak az asszonyok, csakhogy valami erkölcsi kötelesség-félét érezhetett e tönkretett ember iránt és szolidaritást vállalt vele a nyomoruságban. Most főz, mos az urára, rendben tartja a ruháját, ellesi a gondolatát, alázatos, hűséges, mint a kutya, pedig az ember ép olyan közömbös, szeretet nélküli nyugalommal bánik most már vele, mint a lovaival. Naponta alig látják egymást pár óráig, este a paraszt fáradságával térnek nyugalomra és alusznak mélyen, ostobán, míg a természet bölcs jótekonysága virraszt fölöttük.

- És nem tudja senki, kicsodák? - kérdezte Hadady, könyökére támasztva fejét és szomorúan kísérté tekintetével a vetések fölött repülő madarakat.

- Nem. Ön az első ember, akinek elmondtam. Az ilyen tragédia joggal követelheti a hallgatás tiszteletét.

A vonat megállt s a két férfi egy hosszú jegenyefa-soron ment keresztül. Jobbra egy kastély-szerű házhoz vezetett az út s odább volt az iroda, a vaj, sajt-csomagolási helyiség, majd a gépházak, távolabb az istállók s mindenféle zaj töltötte be a levegőt. Egy óriási üst előtt nagy teknőkben nők üvegeket mostak, odább a kútnál öblítették s a két férfi ott ment el mellettük.

Az ügyvéd figyelmesen nézegette a nőket s megállt egy szürke kartonruhás, bekötött fejű asszony háta mögött, aki szaporán szedegette ki a hideg vízből az üvegeket s nagy vessző-kosarakba rakta.

- Jó napot, Nagy Jánosné! - köszöntötte az ügyvéd.

Az asszony hátrafordult s Hadady alig leplezhető kíváncsisággal nézett arcába.

- Jó napot kívánok - mondta csöndesen az asszony és mosolygott. A durva élet, a tiz esztendei nélkülözés, a parasztasszony nehéz munkája, mindez rajta volt az arcán, csak a mosolyával nem bírt semmi katasztrófa. Ez sem a régi volt már, de még most is volt valami sajátságos báj benne. Valami nagyon szelíd és nagyon gonosz két vonásból volt ez szöve s az egyik könnyörgést, a másik diadalt fejezett ki.

- Hogy vannak? - kérdezte az ügyvéd barátságosan. - Az ura nincs itthon?

- Csak délfelé jön vissza, - felelte az asszony nyugodtan, de amíg beszélt, a sajátságos mosoly nem hagyta el az ajkát.

- Akkor még találkozunk, - mondta az ügyvéd és megemelte kalapját, amit Hadady is önkéntelenül megtett.

- Nem árulja el semmiféle szokásával ez az asszony a származását, a régi mivoltát? - kérdezte Hadady, amint tovább mentek.

- Nem maradt meg belőle semmi a régiből, - mosolygott az ügyvéd, - csak az, ami a Jókai „Fekete gyémántjaiban” Evelinben is megmaradt: hogy minden nap tiszta inget vesz magára. Tavaly télen tüdőgyulladásban feküdt s a negyven fokos lázával is felkelt mindennap és kimosta az ingét.

Azután az irodának tartottak, hogy fölkeressék a tulajdonost s az ügyvéd, amint lehajtott fejjel ment, lopva rá-ránézett Hadadyra.

UTON

Egy Erdély felől jövő gyorsvonat női szakaszában két nő ült szemközt egymással. Egyik falusi asszony volt, kövér, pirosarcú, naiv pillantású, szép fekete szemű s a haja olyan sima és fényes volt, mint a bársony.

Ez az asszony egy jó félóraig, ahogy beszállt, mindig a másik nőt nézte. Ez karcsú, szőkehaju, bájos, de túllágy, határozatlan és minden energia nélküli szépség volt. Divatosan, jó izléssel volt öltözve s a falusi asszony feje búbjától a lába hegyéig, mindent megnézett rajta. Így csak nő tud nőt megnézni. Ilyen mindent felejtő érdeklődéssel és hajszálpontossággal Napoleon sem merült el a hadi térképe vizsgálásában.

S látszott az asszony nyílt, őszinte tekintetén, hogy minden tetszik neki a másikon. Az elegáns kis fekete kalap, az egyszerű, bár nem elsőrendű szabású fekete ruha, a tompa, ismeretlen színű kis férfinyakkendő, a felakasztott hosszú, testhez álló kabát és a nagy lapos, puha muff, rózsaszínű selyembélésével.

És különösen a derekára csavart finom aranyláncról nem tudta levenni a szemét, melyen olyan zsuzsúk csüngtek, aminőket még soha sem látott. Egy zöldesszint játszó, opál macskaszem, egy gyöngyökből kirakott tigrisköröm, egy zománcozott félszív, közepén egy gyémánt-könyecseppel s egy aranyba foglalt elsőosztályú vasuti jegy, egyik sarkán egy értékes kis mirtuszággal.

A kövér asszony ruhát vásárolni ment Pestre s ez az eleven divatkép itt előtte, nagyon érdekelte. Pusztán lakott, honnan sokszor egy félévig sem mozdult ki és csak minden három esztendőben egyszer frissítette föl a garderoberjét. A kalapja most is háromesztendős volt, a bundája tiz és nagyon szeretett volna a szép, ismeretlen nővel megismerkedni és amiben lehet, kikérni a tanácsát.

Csakhogya ennek semmi kedve sem volt az ismerkedéshez. Az ablak mellett ült, kalapja a fején volt, arcán sűrű fátyol, kezét muffjába dugva tartotta és feszesen, mely nem az ő pózja lehetett, ült helyén.

A kövér asszony mindent elkövetett, hogy szólásra bírja, de hasztalan. Próbálkozott: hideggel, meleggel, utazással, távolsággal, mind hiába. A szép ismeretlen semmire sem reagált. Nézett ki az ablakon, csak néha fordítva tekintetét az ajtóra, mikor a szomszéd fülke ajtaja olykor kinyílt s a nők kocsija előtt egy csinos fiatal ember ment el. Ilyenkor a kövér asszony úgy látta, hogy az ő szomszédja és a fiatal ember, valami titkos jelt váltanak pillantásukkal, mert hát a titkos jeleket, mit nő és férfi vált egymással, azt még azok az asszonyok is megértik, akik pusztán laknak és csak három esztendőben egyszer frissítik föl a garderoberjukat.

Az idő múlt és a két asszony hallgatva ült helyén. A kövér már belefáradt a nézegetésbe s elálmosodott. Odahúzódott az ajtó mellé a sarokba s addig nézegette a havas mezőket és a varjakat s találgatta magában azt a problémát, amelyen tegnap este összevesztek az urával: hogy a varjak hatvan, vagy hatszáz esztendeig élnek-e? amig elszunnyadt. (Az asszony ugyanis azt állította: hogy hatszáz esztendeig élnek.)

Mikor fölébredt, már egy jóóránnyira lehettek csak Pesttől s a szőke asszony egy kis hosszukás bőrröndből zsebkendőt vett ki, meg a parfümös üvegjét s közbe kiejtette a puderos dobozát, amely odagurult a kövér asszony lábához.

Erre a jég meg volt törve. A puder kiömlött, még pedig a kövér asszony cipőjére, mire a szép szőke zavarba jött, a másik azonban mosolygott és addig biztosította a másikat: hogy nem tesz semmit, mig ez is mosolygott s azután diskuráltak. A kövér asszony elmondta, hogy Csapó

Györgynének hívják, a fecskepusztán lakik, tizenhét esztendeje van férjnél és három fia van. Most Pestre megy vásárolni, de Rákos-Keresztúron kiszáll, mert ott lakik a testvéröccse. Azután megkérdezte a szőke asszonyt, hol csináltatja a ruháit, hol veszi a kalapját és hogy mit jelent az óraláncán az aranyba foglalt vasúti jegy?

- Oh - mosolygott a szép asszony minden zavar nélkül - az a nászutam emléke. Egyik jegyet az uram viseli, egyiket én.

- És hol voltak nászúton? - kérdezte a másik érdeklődve.

- Hol lettünk volna másutt, mint Olaszországban - mosolygott a szőke.

A kövér asszony gyerekesen naiv, kedves tekintete felragyogott.

- Szép lehet az az Olaszország! - sóhajtott. - Egyáltalán az utazás nagy élvezet lehet. Én még nem voltam Pesten túl!

- Nem volt nászúton? - kérdezte a szőke.

A kövér asszony kacagott.

- A falumtól a pusztáig! Reggel nyolc óráig táncoltunk, akkor az uram befogatott, begöngyölt a farkasbőr bélésű bundájába s úgy, ahogy voltam, a fehér túll menyasszonyi ruhámban, felültetett a szánra, ő a lovakat hajtotta s mint a szélvész nyargalt velünk a két pej. Azóta sem emlékszem olyan télre. Csikorgó hideg volt, az utakon a fák meg voltak repedezve a hidegtől és két óráig szánkáztunk hazáig. Ez volt az én nászutam. Otthon cukros meleg borral és friss kalácsossal várt az uram öreg gazdasszonya, de azért szép út volt az - mosolygott az asszony boldog álmodozással - szebb egy olaszországi ut sem lett volna. Az uram minden öt percben hátrafordult és megcsókoltuk egymást. Nem is éreztük a hideget, melegünk volt s az uram mindig kérdezte:

- Látod Zsuzsókám, mennyi piros rózsa nyilik itt a mi utunkon?

- Menjen maga, bolond, - mondtam én, - zuzmara az, nem piros rózsa! - Pedig én is piros rózsákat láttam nyílni a havas fákön.

A szőke asszony nekipirulva, érdeklődve hallgatta.

- Nagyon szerették egymást, - mondta halkan.

- Nagyon! - mondta a másik elpirulva. - De hisz nem is csoda! Csak aratáskor lettem tizenkilenc esztendő s az uram huszonégy volt.

Kissé elhallgattak s álmodozva néztek ki az ablakon, a havas mezőkre. Alkonyodott s az alföldi puszták csillogó téli takarója, mint egy óriási madárnak fehér szárnya, úgy takarta be a földet. Kis fehérre meszelt tanyaházak ablakaiból lámpa világa ragyogott ki, szeliden, türelmes békével, mint az égen a legkisebb csillagok. Egy-egy ökörszekér haladt az országúton, a hosszú csapóju és még hosszabb nyelű ostor, egy-egy báránybőrös bunda, vagy bekecs bő ujjából nyult előre s a fülig és szemöldökig lehúzott sipkából csak egy-egy ragyogó szempár és pirosra csipett orr látszott ki.

Szelid, nyugalmas, csöndes békének képe volt, nem illett hozzá a rohanó, lihegő nagy vasszörnyeteg, amely elrohant mellette.

- Mikor otthon vagyok, - szólalt meg a kövér asszony, - így lámpagyújtás előtt, ha egyedül vagyok a szobában, az uram nincs otthon, a három fiam meg úgy sincs soha, - városban járnak iskolába és ott vannak kosztón, - hát néha olyan egyedül érzem magamat a világon, hogy megfájul belé a szívem. Egy pusztán lakni tizenhét esztendeig, egyfolytában télen-nyáron és tizenhét télen és őszen keresztül nem látni egyebet, mint a természet halálát, az ember, ha

nem is akarja, a halálra gondol és elszomorodik. Olyankor szeretnék én is bent élni a világban, nagy városban, Pesten, hogy oda állhatnék az ablakhoz és hallgatnám a kocsik robogását, a villamosok csöngetését, az élet lármáját. De azért bizonyosan tudom, hogy megint csak visszavágynék az én csendes pusztámra. De ha az uram mellettem van, mikor megvacsorázunk és ő olvas, én harisnyát kötök a fiaimnak s nézek ki a havas mezőkre, akkor azt hiszem, hogy most is piros rózsák nyílnak künn a havas éjszakában.

A szőke asszony mosolygása már eltűnt, szeme lázasan ragyogott s a szíve izgatottan vert. Csodálkozva nézte az ismeretlen asszonyt s a szemét lehunyva gondolkozott. A fiatal ember kétszer is elment az ajtó előtt, de nem látta meg.

- Csodálatos, - mondta rejtett izgatottsággal s a felgyújtott villamos lámpára féloldalt ráhuzta az ernyőt, - csodálatos és szokatlan, hogy tizenhét évi házasság után is ép oly szerelmes az urába, mint az esküvője napján.

Az asszony mosolyogva nézett rá.

- Mi volna azon csodálatos? Az embernek csak az ifjúsága múlik el, de a szíve megmarad. Az ifjúsággal elmúlik a szerelem láza, de a szívben megmarad a szerelemnek melege. A nagy világban talán nem így van?

- Nem! - szólt a szőke asszony keserűen. - A nagy világban nem marad semmi a szerelem melegéből, ha elveszíti lázát. Itt új lázat keresnek az emberek, - új szívekben.

A simahajú kövér asszony szeliden rázta meg a fejét.

- De csak a férfiak! - mondta határozott hittel. Aztán megnézte az óráját, előkészítette a bőrdíjait és a bundáját fölvette.

A másik asszony elsápadt s az ablakhoz húzódott. Az ajkát idegesen rágva nézte az asszony készülődését s a szíve megpattanásig dobogott. Arra gondolt, hirtelen, örült vágyakozással, hogy kiszáll ő is lopva, gyorsan, hogy a szomszéd fürkében ülő fiatal ember észre ne vegye s a legközelebbi vonattal visszautazik az urához. Miért? Nem tudta miért. Csak érezte, hogy vissza kell mennie, hogy az Isten akarja így, hogy az Isten küldte ide ezt a simahajú, becsületes, szent, kövér asszonyt, hogy mondja meg neki, az ostoba, romlott teremtnak: hogy csak a férfiak kereshetnek új szíveket és új lázakat, az asszonyok nem.

S amilyen megfontolatlanul, komolyabb és elszánt határozottság nélkül, csak elvakulva, vakmerő kalandorsággal szökött el az urától, olyan ösztönszerű elszántsággal, s a minden nőben lappangó magasabb erkölcsi érzék pillanatnyi hatása alatt akarta itt hagyni a barátját.

És felállt, felvette a kabátját, megigazította a kalapját s kezet szorított a kövér asszonynyal, aki elbucszúzott tőle és kiment a folyosóra.

A vonat meglassúlva közeledett a kis állomás felé s a szőke asszony lehunyta szemmel hallgatta a kocsik dübörgését és erélyesen ismételte magában: vissza megyek! vissza, vissza!...

Mikor a vonat megállt, az ijedtségtől nem tudott felállni. Kétségbeesetten, minden erejét összeszedve, ugrott fel s az ékszeres táskáját kereste. Fenn volt a hálóban, a nagy kofferje mögött, de az olyan nehéz volt, hogy meg se tudta mozdítani s a vonat már fűttenyentett. Az asszony tekintete olyan volt, mint az örülté. Kinyitotta a kocsik ajtaját, hogy elmegy az ékszere nélkül, de ez a gondolat megrémítette. Négyezer forint értékű ékszer volt a táskában és e percben szíve megoszlott kötelessége és az ékszere között. Kétségbeesetten dugta ki fejét a folyosóra, de senki se járt arra, akit segítségül hívhatott volna. A kalauz csak akkor jött fel, mikor a vonat elindult s az asszony félig ájultan az izgatottságtól, leült. Szemét lehunyta és a legigazibb kétségbeeséssel ismételte: Végem van! Mind örökre végem van...

A kalauz ezalatt kétszer is elment az ajtó előtt és a vonat még egyszer megállt Pest előtt, de ő minderre nem gondolt, csak azt ismételte kétségbeesett lemondással:

- Végem van! Mind örökre végem van...

EGYEDÜL

Mikor az állomás előtt leszálltam a kocsiról, az öreg asszonyom egy nagy bokréta rózsát vett elő a köténye alól és röstelkedve nyújtotta felém.

- Hogy ne tessék egyedül utazni. Arra!

- Arra? Miért épen arra nem jó egyedül utazni, Maris?

- Azt majd meg tetszik látni - mondta az öreg Maris komolyan. - Én is voltam arra, mikor Lourdesba mentem. Ép ilyenkor, májusi hónapban.

Elértettem. Májusban csak nászutasok számára fűtik arra Olaszország felé a gőzkocsik lokomotívját és fiatal asszonyok nem igen utaznak egyedül arra, a szerelmes májusi hónapban.

Én egyedül utaztam. Karomra fektettem a nagy csomó rózsát s a mindig egyedül járó és mindennel kibékülő magányos ember biztos lépéseivel tartottam a perron felé.

Egy ismerősöm jött velem szemközt.

- Hová utazik? - kérdezte.

- A Mignon hazájába.

- Egyedül? - álmélkodott ismerősöm.

- Egyedül.

Azután beszálltam egy fülkébe, eligazgattam a pakjaimat, az ajtómat lefüggönyöztem s a rózsákat magam elé tettem.

Jött a kalauz, megnézi a jegyemet és kérdi:

- Fiuméig tetszik?

- Fiuméig.

- Egyedül méltóztatik?

Ismét ez a kérdés. Meg vannak az emberek bolondulva, hogy ahánynyal beszélek, mind azt kérdi tőlem: Egyedül?

- Egyedül!

Valami kihívó, ostoba hangsúlyozással mondhattam ki ezt a szót, mert a kalauz elmosolyodott. Észrevettem ostobaságomat és zavaromban azt kérdeztem:

- Micsoda emberek vannak a szomszéd fülkében?

- Egy fiatal pár - felelte a kalauz. - Nászutasok.

Fiuméig nem váltottam szót senkivel. Egyedül voltam fülkémben s egész éjjel olvastam és hallgattam a tavaszi vihar féktelenkedését, mely virradat felé, a Karsztokon, mind brutálisabb erővel tört ki.

A kocsi tetején mintha doboltak volna, úgy zuhogott rá egész éjszaka a jegeseső, s a kocsi ablaka mintha ólomból lett volna, sűrű, tompa vaksággal zárt el előlem minden kilátást.

Szerettem volna aludni, de nem tudtam. Fáradt voltam, fáztam s a kicsiségem tudatában, ijedten húzódtam össze plaidem alatt. Micsoda anarchiája az elemeknek zúg künn s a fekete, füstös, otromba lokomotív hogy fuj, hogy prüszköl, törekszik, rohan előre, fel a hegyekre, majd le róla, ismét fel s a szél zúgása, mint egy óriás ostorcsapás sivit végig hegyen-völgyön.

Valamelyik állomáson amint egy percre megállt a prüszkölő szörnyeteg, a szomszéd fülkéből szép, meleg férfihang ütötte meg fülemet.

- Fél, drágám?

- Maga mellett?

Azután ismét elindult a vonat.

Én... nem tagadom el soha semmiféle érzésemet - féltem. A magam ura vagyok, sorsom nincs senki kezében, megszoktam a szél zúgását, fejemet bátran tartom oda a viharnek és nem félek sem az élettől, sem a haláltól, csak - saját magamtól.

És elővettem a kocsí hálójából a rózsáimat, oda fektettem a párnámra - s ismét tanultam valamit. Soha sem értettem meg jobban azt a régi axiomát, hogy a nő ereje: a gyöngesége... És Fiumében új rózsákkal cseréltem ki a régieket, a hosszú éjszaka alatt elhervadtakat.

És folyton friss rózsákkal jártam meg a tengert. Szükségem volt rájuk.

Egyik városból a másikba vándoroltam, szállodából-szállodába mentem s a portásnak, szobalánynak, pincérnek, mindnek és mindenütt ott volt a nyelvé, vagy a szemében a kérdés:

- Egyedül, signora?

Egyedül. Triesztben volt egy öreg olasz hajósom, ki, mikor először ültem fel kis vitorlására, sehogyse akart elindulni. A vitorlát kifeszítette, megerősítette a köteleket, az evezők kezében voltak s még mindig nem indult, hanem várakozással nézett reám. Nem tudtam elképzelni, mire várhat, míg egyszer csak szép, dallamos nyelvé valamit kérdez tőlem. Nem értettem. De addig beszélt és gesztikulált, mutogatott a part felé, amíg megértettem. *Valakit várt, aki hozzám tartozik.*

- Csak a rózsáimmal utazom - mutattam az öreg olasznak a virágjaimat s éreztem, hogy elhomályosulnak szemeim.

Mire az öreg szomorúan nézett rajtam végig, s azután belevágta evezőit a napsütötte habokba.

A partról mind beljebb kerültünk, a szél símán, álmodozva röpítette tova a kis vitorlást s életemben talán akkor éreztem először a maga igazi, nagy szomorúságában, hogy milyen egyedül vagyok a világon.

A nap mintha aranyporral hintette volna tele a tengert, szinte égtek a türkizkék hullámok s az apró halászbárkák kifeszített vitorláikkal, mint egy-egy nagy fehér pillangó, ültek a tengeren. Néha egy kis motoros hajó zakatolva futott el mellettem, alig három-négy ember ült rajta, cirkáló fináncok s az egyik kis motoros gépje mellett egy öreg, ősz szakállu ember ült, míg egy másik, szintén idősebb férfi, sárga vászonnadrágban, csíkos trikóval herkulesi vállán s szemére húzott matróz-sipkájában úgy állt a gép oldalához támaszkodva, mintha onnan nőtt volna ki. Karját keresztbe fonta mellén s éles szemével mozdulatlanul nézett a messzeségbe.

Ki tudja, mit látott ott? Mindannyian más-más egyebet látunk. Aszerint, amint nézzük. Más egyebet látunk könnyes szemmel, másat mosolygó pillantással, vagy elszánt, halálra kész tekintettel, avagy félénk, sunyi, ravasz nézéssel.

Az én herkules-vállu ismeretlen hajósomat nem féltettem. Ha mind, mindmegannyi ember ilyen tekintettel nézne az ismeretlen távolba!

Az a mozdulatlan nyugodtság, a mindennel szembeszálló vad, hősies bátorság, engem is egyszerre megnyugtatott.

Így kell farkasszemmel nézni az élettől. Nem kell kunyorálni és koncessziókat fogadni el tőle. Hajrá, öreg hajós, feszítsd ki vitorládat, hadd röpitse a szél toldott-foldott csónakodat! Nézd, a

szél összeborzolja hajamat, a nap belesüt arcomba, szememet majdnem megvakítja a nap, de bátran nézek feléje. Jó ez a vad, néma gyönyör az egyedül járó utasnak. Isteni ez a véghetetlen szabadság, az elhagyatottság keserűen édes kenyere, a minden bilincstől szabadkéz. Előre, előre, öreg hajós! Csak mindig előre és kincsekért se fordulj vissza. Ami előttünk van, azt nem látjuk a távol ködétől, de amit elhagytunk, mindenre visszaemlékezünk. Csupa átélt igazság a hátunk mögött és költői hazugság előttünk. Megcsalnak a jövőben is, csak úgy, mint a múltban, de amíg nincs mögöttem a megcsalás tengerkönye, amíg nem kacagsz a hazugságok matematikus pontosságán, amíg földi Istened nem zsugorodik össze előtted gilisztává, gyáva és szálnalmas féreggé, addig mindig szép az élet. En avant! En avant, öreg hajós!

A hátam mögött jön a múlt.

Fiatal pár, nászutasok, ki más jár tavasszal, május hónapban az Adrián? Most jobbra kerülnek, majd balra, kíváncsian néznek be hozzám s az asszonyka szép, fátyolos pillantása csodálkozva surran el rajtam.

- Egyedül van - súgja az urának.

Szegény asszonyka, majd lesztek még ti is így egyedül, habár úgy is fog látszani, hogy egymás mellett vagytok. Ahogy a ti csónakotok elhagyja az enyémet, majd enyém a másokét, úgy távolodnak el a szívek egymástól. Miért? Mert nem születünk boldogságra. Nem tudunk, nem akarunk, nem lehetünk boldogok. Az embereknek lelki és fizikai szükségük van arra, hogy ők hazudjanak, hogy nékiek hazudjanak, az őszinteség, az igazság ép úgy nem tud megélni köztük, mint a bárány a farkas társaságában.

Mikor kifizettem öreg hajósomat és száraz, csontos fekete kezét csodálatos gráciával nyújtotta felém, hogy segítsen a kiszállásnál, olaszul odaszólt a kikötő lépcsőjén ülő fiatal emberhez, amit az németre fordított le nekem:

- Azt kérdezi az öreg, hogy holnap is egyedül jön a signora?

- Holnap?... Ki gondol a holnapra? Talán már holnap én is úgy fogok hazudni, ahogy nekem hazudtak tegnap. Addio, öreg hajós!

Menjünk tovább más városba, vegyünk friss rózsákat...

Az olasz városok szűk, sikátoros, piszkos és festői utcáin járok. Hallgatom a mezítlábos, nagyszemű olasz gyerekek szemtelen bizalmaskodását, akik majd széttépnek egy centesimo-ért s mire felérek egy-egy utca tetején valamely templomba, a kis gazemberek már kifosztottak minden aprópénzemből, s a Madonna perselyébe már nem jut semmi. Pénz helyett egy szál rózsát teszek le lába elé. Hisz ő nem modern asszony, hogy jobban szeresse a pénzt, mint a virágot!

S megpihenek az öreg, régi, omladozó falu hűvös templomban. A régi, karcsu oszlopokat karmazsinvörös-brokát takarja, az oltárok bolthajtásos tetején csodálatos mozaik-képek s jobbról-balról egy-egy elegáns útiruháju, lengő fátyollal letakart arcú asszonyka támaszkodik férje karjára, aki komoly szeretettel magyarázgat a tudatlan asszonykának.

Hátul ülök, a keresztelő medence mellett s közvetlenül mellettem, az egyik kis oltár lépcsőjén, egy csipkekendőss asszony ül s kis pólyásgyereket ringat a karján. Mellette a keresztanya áll s várják a papot.

Pár perc múlva jön a pap és a sekrestyés s hozzáfognak a kereszteléshez. A keresztanya átveszi a gyereket, a pap egy könyvből imádságot olvas fel s a sekrestyés előhossa a keresztelővizet.

A gótikus ablak régi, finom, lilaszínű üvegén átszűrődik a májusi napsugár s a nászutazó párok távolról nézik a keresztelést.

A lilaszínűre festett napsugár misztikusan világítja meg a kis társaságot s a nagy csöndben zsongva hallszik a pap monoton hangja, majd a gyerek sírása, akit Francesconak keresztelt a pap. A nászútas asszonykák pirulva és elmélázva néznek bele a misztikus lilafénybe s a kis Francesco sír. Az Istent vagy az élethez való jussát akarja-e megtagadni sírásával, avagy csak a víz kellemetlen neki, ki tudja?! A lilafény körülöleli a kis Francesco kopasz fejét s az élet siralom völgyében egy új palántát ültettek el.

Megszagoltam a rózsáimat s talán meg is csókoltam őket. Azután visszamentem a szállodába, ahol vacsoránál, egy bokréta rózsza volt a tányérom mellé helyezve. Nem kérdeztem, ki tette oda, miért tették oda, egyszerűen megköszöntem a pincérnek és azzal a nyugodt bizonyossággal vettem birtokomba, hogy ennek így kell lenni.

És egész útamon, szomorúan, de rózsákkal jártam végig a tengert.

A FLORIÁN KÁVÉHÁZ

(ÜZENET A MÁSVILÁGRA)

Kedves asszonyom!

Az élet vagy egy különös titok, ami megijeszt, ingerel és kíváncsivá tesz, vagy pedig egy gyerekes, ostoba hazugság, melyről mindannyian tudunk, de úgy vagyunk vele, mint a gyerekek, mikor hunyócskát játszanak és egymást csapják be, de mindenik a tudatlant adja.

Én még nem vagyok kész az étellel, tehát csak tapogatózom e két jelenség között, de ön már elkészült az étellel, tehát vagy többet tud róla, mint én, vagy kevesebbet.

Lássa, ez is egy titok. Tulajdonképen, a hazugságunk, amelylyel nyugodtan és néha arcátlanul csapjuk be felebarátainkat, ami szomorú emberi életünknek szintén egy nagy titka. Hazudunk, mert nincs jobb eszközünk ahhoz, hogy éljünk... Tehát nem jószántunkból, hanem az élet titokzatos, ismeretlen körülményei folytán belesodortatunk. Azután pedig úgy járunk, mint mikor egy végzetes hullám a part mellől a nyílt tengerbe sodorja az embert, honnét a gyakorlott úszó megszabadul, a kevésbbé gyakorlott elpusztul.

Azaz, mondjuk ezt máskép. (Van hozzá időnk, hisz ön már ott tart, hogy semmit sem ún és semminek sem örül!) Mondjuk tehát ezt a gyakorlottságot vagy gyakorlatlanságot: szerencsének.

Tudja ön már: mi a szerencse? Én csak e szó értelmének pozitívumát tudom, azt, hogy: ez is egy titok. Ön talán már tudja lényegét is e pozitívumnak.

Amint most itt ülök a késő éjszakának szomorú magányában s lehúnyt pilláim előtt a titkok árnyékai úgy tűnnek tova, mint őszi éjszakákban a vándormadarak hosszú, uszályos, néma sora, azt hiszem, hogy látásomnak intenzív erejével megfogom, egymáshoz illeszttem az élet misztikus titkainak mozaik szemecskéit. Ime: ez ehhez, az ahhoz tartozik... Ebből lesz egy tized, abból egy negyed, amabból egy fél mozaik rész, csak - egész nem lesz soha... A hiányzó szemeket a sors, ez a titokzatos szörnyeteg tartja kezében.

Lássa, egy újabb titok: a sors... A rettenetes, félelmes hóhér, szerencsénknek, boldogulásunknak ura: a nagy Sors!

Lássa, asszonyom, ilyen a mi keresztény vallásosságunk. A szerencsét jobban hívjuk, mint az Istent s a sorstól jobban félünk, mint az örök ítélőbirótól. Mondja, hát mivel van az ember tulajdonképen tisztában, ha nincs sem a hitével, sem az étellel? Az élet: az ember, a hit: az Isten, de ez mind csak bizonytalanság, súlyos, sötét titok. És ehhez a bizonytalansághoz az emberek törvényeket szabtak, bilincseket vertek, erkölcsi és társadalmi rend céljából és olyan komolyan szervezkednek, mintha mit sem tudnának az élet bizonytalanságáról.

Ön már tudja: hogy az ágyúk öntése is gyerekjáték, a világváros kőkolosszusai: homokpaloták, hogy a társadalmi rangok létrájáról egyenesen a sírba lép az ember s hogy a szeretet elmúlásához elég egy hajszálnyi karc a szíven.

Az a sok világos tudás az agyakban, a tiszta, beszélő számok a papiroson, az óceánt járó hajók, az éjszakákban rohanó gőzmozdonyok, mind csak olyasmik az életben, mint a velencei emberek munkái: akik vasat kovácsolnak kis szenteltvíztartókra, tébolyító hőség mellett üveget fújnak haszontalan virágtartókra és megvakulnak a költői csipkevarrás hóhéri munkája közben.

És a hazugságok titkait, mint valami drága régi szőnyeget, javítgatják, tűzik-fűzik az emberek. Ez az: élet! Kis keshedést, nagy keshedést javítgatunk, többé-kevésbbé szerencsés kézzel s

mindenik öltésbe belékcag vagy belésír a sors. És magunk elé tartjuk szemfényvesztő spanyolfalunkat, míg az igazi énünk a jó vagy a gonosz, az okos vagy ostoba, a cinikus vagy naiv s néha egy egész tutti-frutti emberi természet, minden jóból és rosszból, minden szépből és csúnyából egy-egy csipetnyi benne, láttatlanul akarunk maradni. Ez minden igyekezetünk. Ez a mi *hunycskánk*. Játsszunk egymás között komoly huncutsággal: én nem tudom, hogy te ki vagy, de te se tudod, hogy én ki vagyok!...

Hogy az izlésünk és lelkiismeretünk néha beleszól a játékba, az nem sokat jelent. Ezen csak mosolyogni szoktak. Szerettem volna, ha ezt a mosolyt ott láttam volna az ön ajakán is. Elkéstem vele. Hisz sokszor mondtam önnek, hogy nekem egy tragédiám van: mindenünnen elkések. Elmentem Velencébe s mire visszajöttem, önt eltemették...

Nézze asszonyom, én sokszor megpróbáltam már az életben őszintének lenni s amikor az voltam, láttam a partnerem gondolatát keresztül a szemén: hazudsz!... S amikor hazudtam, ezt: igazat mond az ostoba! - Ebből tanultam meg: hallgatni.

Elmondjam önnek, hányféle keserű esszenzből főzik az élet katlanában a hallgatni tudást? Nem mondom el. Amíg lehet, vagy sírjon, vagy kacagjon az ember, csak hallgatni ne tanuljon meg.

Én egy vallomással tartozom önnek. Ez a vallomás csak az előre nézve lett volna kötelező, de vállalom a holttal szemben is. Kicsiség, jelentéktelenség, de mivel a titok misztériumának annyi egybefutó szála köti össze, a titok, amit az én szemem mindenütt ott lát az életben, ahová csak néz, ez a titok hajt arra, hogy elmondjam önnek, ebben a csöndes, hallgató éjszakában...

A télen volt. Egy kis társaság volt önnél és Velencéről beszéltek. Valaki azt kérdezte tőlem: voltam-e már Velencében?

- Hogyne! - felelte ön helyettem s bár elpirultam, de ráhagytam: voltam! Resteltem bevallani, hogy nem voltam.

Ön beszél, beszél s egyszer csak hozzám fordul:

- Tudja, a Florián-kávéházban...

Másodszor pirultam el és zavaromban azt mondtam:

- Nem tudom, hol van.

- Nem tudja, hol van Velencében a Florián-kávéház? - nézett reám ön csodálkozva. - Hogy lehet az?

- Nem voltam benne, - feleltem.

- De csak elment előtte! - folytatta ön mind nagyobb csodálkozással.

- Nem mentem, - feleltem szinte keserű daccal, amint mind jobban belésülyedtem hazugság-gomba s amit most már a legvakmerőbb hazugság árán is képes lettem volna megvédeni.

- Akkor nem tudom, hol járt Velencében, - felelte ön s a szeme pillantásán láttam gondolatát:

- Ez hazudik! Nem volt Velencében.

Ez a pillantása nagyon megkínózott, megszegényített s azután nem láttam önt sokáig. Kerültem a találkozást. Vagy három hétig nem volt más gondolatom, mint a Florián-kávéház s nem volt előttem gyöleletesebb valami, mint a Florián-kávéház. A legkomolyabb gondjaim és munkáim között is fülemben csengett s éjjel arra ébredtem föl, hogy telefon-csöngetést hallok s egy hangot: Halló! én vagyok, a Florián-kávéház!

Elhatároztam, hogy amint tavaszodik, azonnal lemegyek Velencébe. De más dolgok és kötelességek itthon tartottak s csak most mehettem le, öt nappal az ön halála előtt.

Megvallom önnek, valami különös vágyat soha sem éreztem Velence után, történelmének kegyetlen lapjai nem vonzottak e városhoz. De erkölcsi kötelességemnek tartottam: megnézni a Florián-kávéházat, s visszajövet meggyónni önnek téli hazugságomat. Mire visszajöttem, eltemették önt. Azt mondták itthon, már nagyban készült a Lidora. Már bepakolt, minden készen volt az útra s aztán - máshová ment el... Aludjék csöndesen...

Láttam a kis szétdúlt otthonát, az üres fehér ágyát, melyből patyolat-ágyneműjét kiszedték, eltették és kerestem önt mindenhol a szememmel. Vártam valamelyik ajtónak nyílását, hogy fehér pikéruhájában, rózsás arccal bejön és kedves maliciával megkérdezi:

- Nos, látta a Florián-kávéházat?

- Láttam, asszonyom! Bárcsak ne láttam volna és hazudnék önnek tovább.

AUGUSZTUS

Már?... A szigetről jöttem hazafelé s a hajó fedélzetén valaki megszólal a hátam mögött, belebújva a felsőkabátjába:

- Pesten is lehet már ezután aludni. Az éjszakák hűvösek lesznek. Augusztusban vagyunk!

A padról fölvettem a puha, fehér kendőmet s rádobtam vállamra. Most már én is fáztam. Már augusztusban vagyunk...

Tudnom kellene a házbérnegyedről, az esedékessé vált tartozásaimról, a beteljesületlen reményeimről, a kátyúba dőlt terveimről, a nap járásáról, az éjszakai égboltozat érett, szinte markáns szépségéről s amíg valaki, egy holtidegen nem emlékeztet reá, nem jutott eszembe.

Augusztusban vagyunk. Két hölgy ül mellettem s már az őszi utazásaikról beszélnek.

- Különös - gondoltam - hát mikor kezdődött ezeknek a nyár, hogy már be is végezték s mint fait accompli-ról beszélnek: az egyik Norvégiáról, a másik Svájcra.

Ezek már túl vannak a nyári utazáson és most már Sziciliáról s az olasz tavakról beszélnek s én még csak a napokban vettem kezembe a Baedekert, hogy egy csöndes, hűvös zúgot keressek ki belőle, valahol a svájci hegyek között. S mire kikeresem, mire végérvényesen elhatározom, hogy elutazom, hogy egy könnyű ruhát rendelek magamnak a szabómnál, akkorra a svájci hegyek között leesik az első őszi hó, a könnyű ruha helyett meleg ruhát kell becsomagolni s a nyári napokra hűvös, esős napok jönnek s a hegyek helyett a tengert kell választanom, azt is lenni, jó délen, vagy pedig itthon kell maradnom s el kell végezni az őszi nagytakarítást s a pincémet meg kell hordatni szénnel, addig, míg protekció nélkül mérnek ki a szénkereskedők egy-egy fuvar szentet.

Különös... Hát csakugyan augusztusban vagyunk, a nyár utolsó hónapjában? Úgy kell lenni. Az egyik nő ölben, aki mellettem ül, egy nagy bokréta őszirózsa hever s a szemközti szomszédom, egy kövér, tüskéshajú, élesszemű úriember, fogolyvadászatról beszél egy másik úri embernek, melyre már erősen készül.

Hát mégis... A vadászatok tilalmi ideje ebben a hónapban jár le s ezután szabad a gyilkolás. Augusztus... Hogy minden elülről kezdődik. Tavaly is ugyanígy volt és azelőtt is. Mikor március végén megszólalt a budai hegyek között a feketerigó, elkezdtem gombolyítani az idő kerekére a terveimet, reményeim, melyek nyár végére teljesülni fognak.

S az idő kereke forog, forog, az én szálam azon mód leperregtek róla, ahogy rágombolyítottam s az üres kerék forog tovább előttem s a lelkemben az idén is, ép úgy, mint tavaly és tavaly előtt is, ott áll a nagy, fekete kérdőjel: most mi lesz?...

Mi lenne? Ami volt s ami lesz. Az idő kereke forog tovább és türelmesen forgatja fel magára az én álmaim aranyos szálait, azután ismét leperregnek róla a szálak és - ismét elülről kezdődik minden. Augusztus lesz, mikor én még a nyár elejét várom s hideg szél füttyöl az őszi szántás fölött, mire kiérek a mezőkre, hogy vadvirágot szedjek. A mezők fölött már egykedvű, szürke köd borong s a virágok helyén száraz giz-gazok merednek maguk elé, mint a preparált koponyából a szemüregek.

És megfordulok, megyek visszafelé. Minden nyár végén nagyobb egykedvűséggel, több közönnyel, kevesebb fájdalommal és kevesebb szóval. Tavaly még azt mondtam, mikor fáradtan, az őszi ködtől dideregve, visszajöttem a letarolt mezőkről:

- Majd jövőre!... Az idén már csak annyit mondok: elkéstem!...

Tulajdonképen, mindig elkéstem. Tavaly is, tavaly előtt is, azelőtt is, amióta élek, mindig elkéstem, de most már olyan ember mondja bennem, hogy *elkéstem*, akinek a szava teljesen autentikus előttem. Most már elhiszem.

Tehát elkéstem... Nem olyan tragédia, amelyen sírni kellene. Inkább mosolyogni való. Egy ember, aki egész életén keresztül mindig csak készülődött és sehová sem jutott el. Hozzáfogott pirkadatkor a készülődéshez s alkonyulni kezd és még csak a pitvarából sem mozdult ki. Ott ül, a felfordított székek között, mint huszonnyolc esztendő előtt, mikor a meleg szobában prêmes kabátkát vett magára, a fejére öreges kapüsont, apró kezét muffba dugta, az esernyőt kifeszítette maga fölött és a valóságos utazás lázával gyerekszemében nézte az öcscsét, aki ostorral verte a széklábakat és hátra kiáltott:

- Titi, jól megfogózz, most belehajtok a tengerbe!

És Titi jól megfogta a szék lábát, lehúnyta a szemét és sikoltozott:

- Jaj, elmerülünk, Pádi!

És Pádi a férfiak hamis bátorságával biztatta Titit:

- Csak fogózz meg! Ha elmerülünk, ott jön a török szultán hajója és kiment bennünket.

És Titi végigutazta a felfordított székek között az egész ó- és uj-világot. Végigélt tengeri katasztrófákat, hajótörést, élt Robinson szigetén, volt egy hű, becsületes Péntek nevű barátja, látta a római pápát, a török szultánt és Mátyás királyt. Ott volt Argyilus és Tündér Ilona lakodalmán, evett abból az almából, melyet Hófehérke gonosz mostohája hozott a kosarában és látta Szent-György vitézt, aki megölte a gyalázatos sárkányt.

És mindezt a felfordított székek között, de úgy, hogy igazán érezte a hajó elsüllyedését, igazán érezte a megszabadulás örömét, a pápa iránti tiszteletet, a szultán iránti csodálatot, a Mátyás király iránti imádást és így tovább.

S mintha azóta semmi sem változott volna meg... Mindig útra készen állok huszonnyolc esztendő óta, hogy: na, most csakugyan megyek! Neki az életnek, elszántan, bátran, halálmegvetéssel s oda állok a hermetikusan elzárt kapu elé és elkiáltom magamat: nyissátok ki!

Ha nem nyitják, ököllel döngetem, csellel nyitogatom, jogom van hozzá: ember vagyok! Sőt egygyel több jogom van hozzá: elkésett ember vagyok. Sietnem kell. Be kell mennem az élet kertjébe és végig kell kószolnom az élet gyönyörűségeinek gyümölcseit. A szerelmet, a gazdagságot, a dicsőséget. Azután kijövök, önként, önszántamból kijövök. Nem szükséges, hogy tüzes karddal üzzenek ki belőle.

De bemennem muszáj. Addig nem halhatok meg. Majdnem harminc esztendeje várok reá. Előbb a gyerek kíváncsiságával, azután az ifjúság elbizakodottságával, később az öntudatos ember józanságával, azután a sakkhúzás bizonyos revancheával, mikor az ember érzi, hogy szeretne a világnak a szeme közé - bocsánat - köpni, a gonosz ostobasága miatt. Mikor annak a nem tudom hány millió embernek, aki valóságos jeremiás-siralommal, egy szál deszkán úszsza végig az élet nyomorúságát és még sem gondol a maga nyomorúságára, mikor embertársára gondol és ahelyett, hogy azt mondaná magában: „ez egy szerencsétlen, többé vagy kevésbé szerencsétlen, mint én vagyok, vagy amilyen a gyerekm, esetleg a gyerekmnek gyereke lesz” - azt mondja: „ez egy bűnös...” vagy: „ez egy hazug...” na hát, ennek a belpoklos embercsordának szeretném odakiáltani:

- Nézz ide, most nyitom ki magam előtt az élet kapuját, épen csak most! De kinyitom nyiltan, a te saját szemed előtt, te felséges, te szerencsétlen, te szemforgató, belpoklos világ!

Nézz ide, ez itt a szerelem tája, telis-tele gránátpiros, édes, megbolondító ízű almával, végigkószolom! Most! Látod? A te saját felséges szemed előtt! Látod? Igen, ezt látod, de amit

csak hittél, nem láttad. És tudhatnád, nagyon jól tudhatnád, hogy csak azt szabad elhinned, amit saját szemeddel láatsz, a külsőségekben való megnyilatkozást, mert a lélek szentséges sebeihez nyulnod, kuss! Minden ember megkínzott, néma lelkét Krisztus hét sebe őrzi, de te azért hozzá nyúlsz, ördögnél gonoszabb, Judásnál hitványabb, szerencsétlen ember!

És nézd, ez itt a gazdagság fája, mely a te szemedben a hatalmat, a tiszteletet fejezi ki s az én szememben: *a szépet*. Szépség nélkül élek, vergődöm, mint a gombostűvel leszögezett, pohár alá tett bogár, pedig a szépség nekem: a levegőm, a szabadságom, a testi épségem!

S ez itt a dicsőség fája, nézd! Ágait lehúzza a különös illatú, virágformájú gyümölcs, melyet ha megkóstolsz, örök szomjúság gerjedelme marad utána torkodban. És futsz, lihegve futsz és keresed a fát, melyen e gyümölcs terem, hogy szomjodat csillapítsd újra és újra, örökké.

Én is futottam álmaimban, titokban, bokrok alján, erdő sűrűjében e fa után, de a valóságban csak a székek közül néztelek, sóvár vágygyal, hajnalszínű, fürtös virágú, hódító illatú, édes gyümölcs. És most leszakítlak... S azután jöjjön, ami jönni akar!...

De ma már?!... Augusztus van. Csak készülődöm huszonnyolc, talán harminc esztendő óta... És addig készülődtem, amíg elkéstem. Ma augusztus van és holnap szeptember lesz. A nyárnak már készítik valahol aranyos koporsóját s az az ember, aki azt mondja bennem halkan, bánatosan: *elkéstél*, annak az embernek feltétlenül hiszek. Ő ismeri bennem: az erőnek, a kedvnek, a melancholiának, a hitnek, a gúnynak, a megvetésnek és lemondásnak mélységét. Ő tudja, van-e még bennem vágy: a szerelemhez, kedv: a gazdagsághoz, szomjúság: a dicsőséghez?

Nincs! Semmi sincs... Késő van. Ma augusztus van, holnap szeptember lesz. Menjünk haza... Már az idén nem utazom el sehova. Mikorra elkészülnék, hideg lenne mindenütt. Északon, délen. Itthon maradok. Reggel hat órakor fölkelek, este tíz órakor lefekszem, hozzáfogok az őszi nagytakarításhoz, szemet hordatok a pincémbe, megvarratom a téli ruhákat, megfejelettem az elnyűtt harisnyákat és várom a telet, amikor a kályha mellé ülök, a hintaszékembe és gondolatban megirom egy asszonynak a regényét, aki boldog asszony szeretett volna lenni s mert úgy látszott, mintha nem lehetett volna, egyszer meg akart halni. S amikor sokára, önként, többé minden harc nélkül jött eléje a boldogság, már nem kellett neki. Nem volt hová tennie a szívében, ahol többé a közönytől, a fásultságtól és csömörtől nem volt egyébnek hely...

A hajó kikötött a Vigadónál... Menjünk haza. Egyedül, úgy, ahogy végigjártuk az életet. Az anyám már vár reám a vacsorával s megkérdi tőlem: van-e még rózsza a szigeten és jó volt-e a kávé, amit délután ittam? S a nagy leányom elébem jön a kis beteg angóra-macskájával és azt mondja:

- Látod, nem mehettem volna el a szigetre, Titánia egész délután az ölemben aludt.

Mire igazat adok a leányomnak, megsímogatom Titániát s az anyámnak elmondom, hogy: rózsza már nincs a szigeten s a kávé távolról sem volt olyan jó, mint itthon, az ő kávéja.

ŐSZ A SZIGETEN

- Ej ha! Körmendy! mióta lett olyan rövidlátó?
- Ön az, nagyságos asszony! Ezer bocsánat. Észre se vettem. Csak nem egyedül van a szigeten?
- Nem, de úgy látszik, magában az idei abnormális nyár valami gyűjtési mániát fejlesztett ki.
- Gyűjtési mániát?
- Igen, gorombaságokat gyűjtöget a barátai számára. Engem észre se vesz, azután azzal a föltevással sért meg: hogy egyedül vagyok a szigeten.
- De könyörgöm...
- Nem vagyok egyedül, de a fiam elment a kisasszonyával a felső vendéglő elé, hogy tiszteletet tegye Piroska és a Farkasnál. Ha nem siet, megengedem, hogy leüljön ide mellém, azzal a kikötéssel, hogy lesz annyi lelkiereje és esztetikai érzéke, hogy nem mondja ki a nyelve hegyén várakozó végzetes kérdést, hogy: hol töltöttem a nyarat?
- Hát nem mondom, ámbár nem tudom, miért lenne ez végzetes?
- Mert, hogy elvágjam minden erre vonatkozó kérdéseit: Magyarországon nyaraltam. Hogy hol, melyik pontján hazámnak, az nem változtat a dolgon semmit. Magyarország: mindenütt Magyarország, csak tudom is én, itthon nem Magyarország. T. i.: az én hatszobás lakásom falai között, ahol minden ajtófélfába saját kezemmel tetoviroztam be ezt a kipróbált jósaú mottót: „többet észszel, mint erővel.” Tehát az én nyaralásommal végeztünk. Különben se szeretek saját magamról túlsokat beszélni, felebarátaimról annál többet, mihez azonnal hozzá is kezdhettünk.
- Tudja, hogy mindenkor boldog vagyok, ha rendelkezésére állhatok.
- Köszönöm. Már egy félórája hallgatok s úgy érzem magam ezen a szigeten, mint Robinson érezhette magát, mielőtt rátalált az ő Péntekjére. Pedig temérdek a mondanivalóm, de kezdjük az Uristennek legigazabb és legszebb alkotásán: a természetén és mondja meg nekem, honnan szállították ide ezt a csodaszép őszi délutánt?
- Először is, még nincsen őszi...
- Nekem ugyan beszélhet a maga hivatalos időjárásáról! Azt én jobban tudom. Több van még az ősznél is. Asszony vagyok, ugyanabban a stádiumában az időnek, amiben most van a természet. Mikor már az őszi rózsák nyílnak, a fülemile is hiába dalolna! És most mondom magának valamit, ami aztán köztünk maradjon: Ha történetesen nem látom meg magát az imént, abban a nagy emberáradatban itt, elkövetem „a szemembe esett muslica” tiszteletre méltó hazugságát és míg a cigányok a Dankó Pista nótáit húzogatják itt, én az alatt elsíratom csöndes könyekkel az őszi rózsák nyílását, vagyis a magam nyarának utolsó, mélabús akkordjait. Maga tudja, hogy nem vagyok szentimentális, valamint én is tudom magáról, hogy a maga kitűnően szabott jakettje alatt nemcsak vatta van, hanem egyéb, nemesebb massa is és így bátran beszélhetek maga előtt arról is, amiről mással nem beszélnék. Hát hagyja a maga hivatalos őszeit. Szeptember tizedike után már ne beszéljünk nyárról. Ez, már csak bús reflexe a nyárnak, olyan, mint az én lilakék fátyolom alá rejtett szépségem, lekötő, megható szépség, de nem diadalmas, vagyis nem erős többé. Ezt maga nem érti, mert férfi. Az asszony se érti meg ifjúsága idejében, csak mikor elér ahoz az időhöz, amely az én időm, s ahoz a naphoz, amilyen a mai nap. Ez az átmeneti édes-bús forróság, utolsó csillanása a napnak, amikor még úgy látszik, hogy minden a régiben van, hogy a nap csak azért nyugszik le este, hogy

rózsaszínű biborában még forróbb sugarakkal ébredjen föl reggel. Pedig többé soha se fog fölébredni. Vége. Mindent kiontott magából s a rózsaszínű hajnaloknak csak a hulló levelekkel betakart emléke marad meg. Mikor már a maga úgynevezett: kalendáriumi ősze itt lesz, az már nem olyan szomorú. A dér nem ilyen lopva jön, nem is talál már virágos ágakat s amire hideg csöppje hull, azért már nem kár; de ez az édes, meleg fojtogatás, ez az öldöklő angyal hangtalan repülése a levegőben, ez a könyfacsaró, ez a szomorú valami. Lássá, ha én a vendéglősnek volnék, minden asztalra egy bokréta őszirózsát tennék, hadd szimbolizálja ez a sziget az élet sorsát és hadd siessenek még jobban az emberek: élni.

- Nagyon sok ellenvetést tehetnék és még több közbeszólásom volna, de ön olyan őszinte bubánattal beszél, nagyságos asszony, hogy nem tehetek most se egyebet, mint máskor: hallgatom élvezettel.

- Egyebet nem is tehet. Amit maga mondhatna, az csak forma lenne, de amit én mondok, az egy szomorú ténynek a lényege. Nézzen csak széjjel ebben az aranypárás levegőben és mondja, nem olyan-e ez a levegő, mintha egy szomorú asszonynak lemondó levelére hullana parányi csöppekben az aranyporzó? És mondja, nem látja ebben a levegőben, az emberek feje fölött lebegő óriási kérdőjelet? Nem, persze, maga férfi és semmit sem lát meg, s persze rólam se tenné föl, hogy nemcsak a mai napon, a harmincötödik esztendőmben látom ezt a kérdőjelet az emberek feje fölött, hanem már tíz esztendő előtt is el-elnézegettem itt a szigeten, pedig akkor még négy-öt udvarlóm leste a szemem pillantását. Hisz tudja, hogy milyen későn mentem férjhez!... Nos, hát én láttam és látom ezt a kérdőjelet: „Hogy éltetek? Milyen volt a nyaratok?” S azt hiszi, az embereknek tizedrésze is tudna megnyugtató feleletet adni erre a kérdésre? Nem, barátom. Az egyik azt mondaná: „elprédáltam a nyaramat.” A másik: „fukarul bántam vele,” s a harmadik megütődve kérdezné: „ni, ni! hát ez volt a nyár? nem is tudtam!” S megöregszik a boldogtalan és azután meghal, anélkül, hogy életében egyszer is fölmelegedett volna az ifjúsága nyaránál. Haj, barátom, szép nap, de rossz nap ez! Nézze ezt a sok gyűrött, csipkés, bizonytalan színű, elhordott ruhájú asszonysereget. Aztán mondja, hogy ezek tudnak öltözködni! Nem tudnak. Én nyárára két ruhával mindig kevesebbet csináltatok, mint a mennyit szeretnék, csak azért, hogy szeptemberben, a nagy temetés előkészülő napjaiban, az ősz bánatos színét viselhessem. Nézze az én halvány lilaszíneimet. Alkonyatkor, mikor a nap a színeknek minden skálájával végigcsókolja a földet, utolsó csókjának lehelete a ködös lilakék marad. Láttam már csendes estéken ezt a szint fokozatosan sötétülni, távolodni és végre elveszni, eltűnni?... És most hallgassunk egy kicsit, Körmendy... Így. Ez jól esett... Nézze, ott, azt a huszárkapitányt, a feleségével, vis-á-vis hozzánk, az ötödik asztalnál. Az előbb jó tíz percig fixiroztam őket, amíg rájöttem, hogy ezt a deresfejű katonát, s azt a fakó, éretlen málnaszínű asszonyt én tulajdonképpen ismerem. Egy volt főispánnak a leánya, s tudja, hogy ez az asszony nem sokkal idősebb, mint én vagyok? Van tizenöt esztendeje, hogy nem láttam, s akkor még ez a nem kövér és mégis formátlan asszony karcsú, finom, bájos teremtés volt. Most valósággal ki kellett ásnom a múltból minden egyes vonását, hogy ráismerjek, csak azért, hogy még nagyobb legyen a szomorúságom. Nézze meg ezt a pár embert egymás mellett. Mint két halálra fáradt vándor ülnek, anélkül, hogy tudomásuk volna arról az óriási változásról, amelylyel az idő elbánt velük. Milyen szerelmesek, szépek, fiatalok és vidámak voltak ezek az emberek! Mint két kecses fiatal hattyú a virágos tó partján, úgy indultak neki az életnek. És nézze meg most őket. Elindultak tavasszal, és így érkeztek meg valahová őszre... Nem értem, hogy az emberek, akik a halottjaik emlékének minden esztendőben szentelnek egy napot, hogy fukarul hullatott könyeikből legalább egyszer egy esztendőben áldozzanak értök pár csöppet, miért nem ünneplik meg gyászpompával az ifjúságuk elmulását is? Hisz ez is temetés, a mai nap is temetés, s azt hiszi, ez a sok pazarul kiöltözött asszony itt, kiknek finom fátyoluk egy-egy szomorú hazugságot rejteget: a mesterséges ifjúságot, nem érzik, ha csak egy pillanatra is, hogy több van rájuk nézve ebben a bánatos őszi

napfényben a nyár búcsúzkodásánál? Érzik. Kell, hogy érezzék. Igaz, látok itt negyven éven
tul levő asszonyokat fehér ruhában, kétségbeesésig leszorított csípőkkel, de ezek is éreznek
valamit az emberi tehetetlenség fájdalmából. S nézze ezt a szép embert, ezt a magyar
Maupassant, az apró bolygói társaságában. Úgy ül ott az asztalnál, mint a sas a sziklája
tetején, ahonnan éles szemekkel néz körül ezen a szomorú világon. Lássa, ilyenkor, mint a
mai nap is, csak ilyen embereknek kellene a szigeten lenni, mint ez az érdekes ember. Meg
lilakéruhas asszonyoknak... Olyan embereknek, akik látják, érzik az életet minden apró
lüktetésében, boszorkányos forgatagában, izzó lágájában és a kihült kráter fölött lenyugvó nap
hangtalan bújában. Ez az ember érzi és tudja legalább, hogy mi van ma és mi jön holnap, és
sóváran lobogó tekintetével majd elperzseli ennek a mi gyönyörű Budapestünknek a perspek-
tíváját. Nézi az aranyos ködben tündöklő kupolákat, a hidak karcsú vonalainak szivárványos
hajlásait és szeretné még egyszer ezt a várost a hatalmába keríteni. Szeretné ennek a városnak
a szívét megtalálni, a nagy ütőerére rátenni geniális ujját és kormányozni azt úgy, amint ő
akarja. Még egyszer... Mert ma már ősz van, és holnap ki tudja, mi jön?! Talán a tél, talán a
sír! És neki még egyszer meg kellene kóstolni a dicsőséget, s a lilaruhás asszonyoknak: a
szerelmet... Egyelőre azonban, hozasson nekem Körmendy, egy pohár vizet, mert nagyon
kiszáradt a torkom. Bravó, jön már a fiam is! És most adieu, Körmendy! A viszontlátásra
előbb is, de itt a szigeten, csak tavasszal!

- Csak tavasszal? És az ősszel már nem jön ki többet, nagyságos asszony?

- Nem, barátom! Még egyszer fehér ruhában kell látnom a szigetet. Még egyszer... Azután a
fehér ruháimtól is el kell búcsuznom.

AZ IGAZIÁK...

- Mintha kocogtak volna az ablakon, - mondta az öreg asszony s felült az ágyában. Fejéről, mely a fájós füle miatt meleg posztókendővel be volt bugyolázva, leoldotta a kendőt és hallgatózott.

- Ugyi? Kend is hallotta?

- Hallottam - felele az öreg paraszt, ki bárányszőr-sapkával fején feküdt a másik ágyon és pipázott.

- Na, most újra, - hallgatózott az öreg asszony, mire lelökte magáról a tarkahúzatot dühét és felkelt.

- Bizonyosan Julis lesz - pöfékelt az öreg ember nyugodtan s hegyetlen, tompa, ráncos ujjával megnyomkodta a dohányt a pipájában.

Az asszony gyertyát gyújtott.

- Verje meg az Isten azt a gazembert - szólt keserűen - bizonyosan megint kiüldözte. - És az ablakhoz ment.

- Te vagy, Julis? - nyitotta ki az ablakot, honnét az utcaajtóig látott.

Künn holdvilágos, hideg, havas téli éjszaka volt, az a fehér, tiszta, kevély és különös éjszaka, melyről az ember azt hiszi gyerekkorában, hogy ilyenkor láthatatlan jégtündérek ülnek a levegőben, mely a leheletüktől fagy meg s a faágakon fehérülő zuzmára a jégtündérek hajaszálai, melyek fészülködés közben hulltak ki.

Ilyen jégtündérek ültek akkor is a levegőben, mikor az öreg asszony kinyitotta az ablakot s kinyújtotta az utcaajtó kulcsát.

Egy fiatal asszony jött be a szobába, két gyerekkel. Az egyik még szopós volt, a másik a lábán járó, két-három esztendőes fiúcska.

Az asszonyon nem volt csak egy nagy kendő, egy kurta kartonszoknya s a lábán papucs. Szép, nemesen formált arca szinte meg volt meredve a hidegtől s finom szája körül két koravén redő idegenül húzódott meg, mintha maga is érezné, hogy egy huszonnégy esztendőes arcon még nincs helye.

A fiatal asszony leült a boglyakemence mellé. Egy szót se szólt, nem is köszönt, csak leült. Derekán hátrakötött kendőjét kioldotta, a rékljét kigombolta s a sirni kezdő csöppséget melléhez szorította.

A kis fiút ölbe vette az öreg asszony; lehúzta a csizmáját s lefektette az ágyára. Azután ő is melléje feküdt.

A szobában csend volt, melyben a szopógyerek mohó csámcsogása, az öreg ember egy-egy köhintése hallatszott olykor s egy-egy fölcsukló zokogás a fiatal asszony torkából. A rossz, ordináré faggyúgyertya, féloldalvást dőlve a bő lyukú bádoggal gyertyatartóban, mintha a könyei folytak volna, úgy folyt le róla a forró faggyú, lassanként egész a pamut beléig elolvastva önmagát, mint azok a gyöngy emberek, kik hagyják magukat könyeik által elpusztítani.

A kis fiú pár perc múlva már aludt a meleg ágyban s a két öreg különböző gondolatokkal nézegette a rosszul égő, imbolygó lángot. Ami a gondolatokat illeti ugyan, abból csak az öreg asszony fejében volt szűkecskén, a párja fejében még szűkecskén sem volt. Csak feküdt, pipázott, nézett, közbe észlelte a komisz dohány neki izlő keserűségét, érezte a meleg ágy-

nemű kellemetességét, melynél egyéb vágy a jólérzést illetőleg, máskor se igen, de e percekben épen nem bántotta őt.

A fiatal asszony szótalán, csukló zokogása fokozódott. Az apját nem izgatta ez a zokogás, de az anyja nem állhatta tovább szó nélkül.

- Megint megvert? - kérdezte bizonyos félénk tartózkodással, melyet egyik asszony a másik olyan iránt érez, akihez valamely szála a vérnek, vagy akár a közös sors fűzi. De ezen a szimpatikus tartózkodáson kívül volt valami egyéb is az öreg asszony hangjában; a paraszt-asszony szenvedéshez szokott közönye, ez a tudatlanul bűnös, de egyszersmint mélyen megható passzivitás, mely a nőt, az örök s az örökkön szenvedő nőt jellemzi.

A fiatal asszony hátravetette fejét, a búboskemence jó meleg, meszelt falához s nem szólt.

- Megvert? - kérdezte másodszor az öreg asszony s bánatos részvétellel nézegette szerencsétlen leányát.

- Meg. Egy csomót kitépett a hajamból s az egyik arcom máris feldagadt.

A hangban, melylyel e pár szót elmondta, nem volt semmi különösebb indulat s különösen nem volt: gyűlölet, mélyebb harag, vagy fenyegetés. Csak fájdalom. Az a senkire teherként nem nehezülő, állati fájdalom, mely saját emberi rendeltetésének célját ép úgy nem ismeri, mint személyének emberi és társadalmi értékét s főképen, halvány sejtelmével sem bír annak, mennyi az a jog, melyet ép, egészséges testi és lelki tulajdonságainál fogva lefoglalhat saját részére, az önérzete biztosítása, megőrzése, körülsáncolásául, hogy azt mondhatná: tudom, mit tűrhetek el mint asszony s mit mint ember; s tudom, hogy a sok és érdemetlen bántalmak ellen hogyan védekezzem.

Az öreg asszony megfordult az ágyában. Később felkelt, hogy elkoppantsa a gyertya pamutját.

- Egye meg a fene a részeges gazemberjét, - mondta mérgesen s a fakanapéról két székre rakta az ágyneműt, s a kanapéra derekaljat tett, párnát és takarót.

- Feküdj le, Julis, - szólt s ő a kemence padkájára ült és onnét nézegette a rosszúl égő gyertyalángot.

Julis lefeküdt. Maga mellé vette a gyereket s betakarózott. Fázott, hallani lehetett a foga vacogásáról. Az öreg asszonynak mintha a szívét hasogatták volna, úgy fájt ezt a fogvacogást hallgatni. Felállt s még egy takarót tett reá.

- Nézze, - szólt az urához - a Julis dolgában valamit kellene tenni. Az a bitang még egyszer agyonüti.

Az öreg nem szólt semmit.

- Alszik kend? - kérdezte az asszony kis szünet után.

- Nem alszom, - hallatszott az ágyból.

- Hát tegyék kend valamit a lányáért.

Az öreg ember felült s kiverte a pipáját az ágya mellé, le a földre.

- Tegyek - dünnyögte kedvetlenül. - Mit tegyek?

- Beszéljen azzal a zsványnyal.

Az öreg a dohányzacskóját kereste a párnája alatt, de nem találta. Jobbra fordult, balra fordult, utoljára az ágy mellé nézett. Ott feküdt a zacskó a földön. Fölvette, az összegörcsölődött madzagot nehezen kioldotta, dohányt öntött belőle a tenyerébe, megtömte a pipát, meggyújtotta, aztán kiköhögte, kikrágta magát és visszafeküdt az ágyba.

- Mit gondolsz, - mondta vagy tíz perc után - mit lehet annak mondani? Férfiember nem szereti, ha a dolgába beleszólnak.

- A kend lányát veri az a jó madár, hát az nemcsak az ő dolga, hanem a kendé is, - felelte az asszony.

Az öregember a mestergerendára bámulva gondolkodott egy kis ideig.

- Az nem úgy van - mondta, miközben hol a pipáját piszkálta meg, hol meg a rosszul szelelő szárába fűjt bele. - Mert az másként van. Amíg Julis csak az én lányom volt és senkinek se volt a felesége, ha úgy ütöttem volna, hogy agyonverem, akkor se lett volna senkinek beleszólása. De most, így, hogy valakinek a felesége és nekem csak a lányom, hát nem szólhatnak bele, hogy az ura ne üsse. Nem üti agyon.

- De még azt is megteszi, hogy agyonüti! - felelte az asszony s mert fázott, visszafeküdt az ágyába.

Az öreg ember legyintett a kezével.

- Dehogy teszi!

- Benne lakik kend? - kérdezte az asszony ingerülten - hogy olyan jól tudja, mi lakik benne?

- Lakik az ördög!

- Nohát akkor!

- Hát nem üti agyon.

- Honnét tudja kend?

- Tudom. Agyonütöttelek én téged?

Elhallgattak. A gyertya a végét járta s a lefolyt faggyú sercegve égett a gyertyatartó oldalán. A kis fiú jóízűen szuszogott a meleg dinya alatt s a fiatal anya csöndes sirása kihallatszott a takaró alól.

- Hallja, hogy sir? - szólt szemrehányólag az anyja.

Az ember félvállról felelt.

- Azért asszony, hogy sirjon.

Künn az utcán a bakter elment a ház előtt, hallani lehetett, nagy, szalmával bélelt csizmája alatt, hogy nyikorog a hó s a harmadik vagy negyedik ház előtt ép kikiáltotta az órák számát, de a szomszédban kukorékoló kakastól nem hallatszott be tisztán.

- Hány lehet? - kérdezte az öreg ember.

- Ha a Deákék kakasa kukorékol: egy, ha a Csontoséké: kettő, - felelte az asszony.

- Az ugyan mindegy, - gondolta az öreg ember. - Egy vagy kettő... - S a másik oldalára fordult.

Az Alszezen a kutyák elkezdtek ugatni. Előbb egy vastag hangú, erről azt mondta az öreg asszony: ez a Kárászeké, aztán egy mérges kutyahang hallatszott s végül valamennyi alszezi kutya ugatott.

A fiatal asszony még mindig sirt. Már egy jó órája feküdt s még mindig hallatszott rejtegetett zokogása. Az anyja sóhajtozott.

- Nyugodj meg, fiam!

- Nem lehet, édes anyám, - hallatszott a fiatal asszony hangja. - Én elpusztítom magamat.

- Hallja? - fordult az öreg asszony az ura felé. - Nem állja ki azzal a részeges gazzal.

Az öreg ember nem felelt.

- Hallja? - ismételte. - Nem állja ki.

- Dehogy nem állja!

- Inkább meghalok, - zokogott a fiatal asszony.

- Dehogy halsz!

- Meg a, meglássa! - s már az öreg asszony hangja is sírásra állt.

- Ördögöt! - szólt nyugodtan az ura.

- Olyan részeges gaz mellett nem is töltheti az életét.

- Majd elhagyja az ivást.

- Dehogy hagyja.

- El!

- Benne lakik kend?

- Magamba lakom. Én nem elhagytam?

Az öreg asszony hallgatott.

- Nem elhagytam?

- El. Húsz esztendő után. Negyvenöt esztendő korában.

- Na?

- A köhögése miatt.

- Hát emiatt. Majd az is elhagyja.

- De addig!?

- Hát addig. Neked jobb dolgod volt?

Az öreg asszony sóhajtozott. Olyan sűrűn, hogy a könyve kicsordult tőle s végiggurult sápadt, sovány arcán és megállt abban a mély barázdában, mely ép úgy, mint a leányának, huszon-négy esztendő korára már ott ült az ő szájának szögletében is. És a barázdák nőttek, mélyültek. A sok könnytől, gondtól, szenvedéstől, a sok éjszakázástól, gyerekszüléstől, gyerek-szoptatástól, nehéz munkától. A kapálás, aratás, a sok hideg, a sok meleg, a szegénység, betegség, amig végre elmúlt az élet legszebb, de neki legszerencsétlenebb része: az ifjúság. Elmúlt... Áldassék érte az Úr neve...

Hajnalodott. Még csak négy óra volt, de az öregasszony már fölkelte. Meg kellett etetni a disznót, marhát, fejni a tehenet, a darálni való kukoricát is ki kellett mérni, a kemencébe is be kellett fűteni és fölkelte. Fölhúzta a csizmáját, lassan felöltözött, bekötötte a fejét, betakarta a kis unokáját, az ura mellől, aki elaludt, elvette az égő pipát, a leánya fekvőhelyéhez lábtól egy széket tett, hogy ne csúszszon le róla a takaró és lábujjhegyen, a sötétben kotorászva, kiment a szobából, csöndesen húzva be maga után az ajtót.

AMIRŐL NEM TUD A VILÁG

I.

A nagyságos úr ágya szélén egy ember ül. Egy láthatatlan ember és az éj csöndjében beszélget az álmatlanul fekvő nagyságos úrral.

- Hogy is volt csak?

- Három esztendeje, egy májusi délután, a Ferenciek templomából egy karcsú, szőke nő jött ki. Egyszerű fekete ruha volt rajta, fején kis fekete kalap s a szőke haja nagy fonott kontyban, a tarkóján csillogott, égett, melegített, mint valami nagy csomó olvasztott arany.

A Kossuth Lajos-utcáról ép akkor fordultam be, mikor a nő kijött már a templomajtón s az arcát csak futólag láttam, de a haja maga után csalogatott, mint a kincskeresőt a lidérccláng. Keresztülment az Egyetem-utcán, Kálvin-téren, az Üllői-úton s innét a kilencedik kerület egyik mellékutcájába fordult be. Követtem. Elmult fiatalságom után ez volt az első eset, hogy nőt követtem. Inkább már a nők követtek engem. Kitűnő nevű ügyvéd, publicista, gazdag ember vagyok, még ma is mindössze negyvenöt esztendő s az ilyen férfinak Budapesten csak meg kell rázni a rózsabokrot és hull eléje a virág. S én elég gyakran megráztam. Már t. i. azt a bokrot, melyet titkos utakon szállítanak az ember elé, vagy amelyik véletlenül került utamba.

Mert hogy magam járjak utána, sem időm, sem kedvem nem volt hozzá. Okos férfi nem adja magát asszonycsábításra. Sőt az egész szerelmi életét úgy rendezi be, mint a fehérműváltást. Az inasa kikészíti az embernek, a csukott ajtó mögött magunkra vesszük s többé se nem beszélünk róla, se nem emlékszünk reá.

Különben is a szerelemre jól vigyázzon minden olyan férfi, aki nem színész, katona, vagy nem valami művészi pályán dolgozik, hogy jól elrejtse, mint a Wertheim-kasszája kulcsát, vagy a legtitkosabb chance-ait. Így kívánja az ízlés, a világ és a saját érdeke. A szerelem, még ha olyan nagy ember nézi is le, mint Napoleon vagy Deák Ferenc, távolról sem olyan ellenség, aki ne tudna ártani. Ha akkora is, mint egy egér, megölhet és megölt már nem egy elefántot.

A láthatatlan ember megszólalt:

- Nem vagy egészen őszinte. Úgy állítod be magadat a szerelem és a világ közé, mintha a szerelmi szenvedélyek nyavalyáitól igyekeztél volna saját magadat folyton őrizni. Hogy nehogy úr legyen rajtad. Beszélj nyiltabban. Egyedül vagyunk.

- Legyen, beszéljünk egész őszintén. Nagyon vigyázok a külső életemre, melyet a világ számára tartozok élni. Vigyázok, hogy példás férjnek, a legjobb családapának tartsanak úgy a feleségem s a két gyerekem, mint a világ.

- Szóval, neked az volt legfőbb ambíciód egész életedben, hogy a világ korrekt embert lásson benned - szólt a láthatatlan ember.

- Az. És sikerült is elérnem.

- Tudom. A világ esküszik korrektségedre. Menjünk tovább: ...A szőkehajú nőt a Ferencvárosba kísérted. Sok időd volt.

- Nem volt sok időm, de a sétára szükségem volt. Ép a nagy fejfájásom miatt jöttem el hazulról s a szőke konty előttem csak ürügy volt célom programjának betartására. Az olyan embernek, mint én vagyok, folyton dolga van. És én sokat dolgozom.

- Ez igaz. Vagyonod és pozíciód folytonos erősítgetésében fáradhatatlan vagy. Annyira fáradhatatlan, hogy egy nap, amikor a fiadon, akit pedig nagyon szeretsz, valami könnyebb operációt végeztek, este lefekvés előtt, így sóhajtottál magadban: *Egy nap, amelyen semmit sem dolgoztam!* - Folytasd!

- A szőkekontyú nő, egy piszkos háromemeletes ház kapuján fordult be, anélkül, hogy tudomása lett volna róla, hogy valaki kíséri.

Én is beléptem a kapun. Többszörös háziúr vagyok és minden ház érdekel. Az a piszkos - de amint első pillantásra eltaláltam - kitűnően jövedelmező ház is érdekelt. Önkénytelenül beljebb kerültem a kapu alól s kíváncsian szétnéztem az udvaron.

- Kit tetszik keresni? - szólított meg a házmesteri lakás ablakából egy kövér asszony, amint ép salátát dugott a kanárija kalitkájába.

Nem feleltem s megfordultam, hogy kimenjek az udvarról, mikor a kapu felől egy munkás-kínézésű ember jött felém, a házmester, és ugyanazt kérdezte tőlem, amit a felesége.

Ha már benne vagyunk, mindegy - gondoltam és egy forintot nyomtam az ember kezébe.

- Az előbb egy feketeruhás fiatal nő jött ide be, nagy szőke haja van, szeretném tudni, hogy itt lakik-e?

- Hogyne - felelte az ember szolgálatkészen - fenn a harmadik emeleten! Már három esztendeje itt lakik. De - tette hozzá s a forintot sietve csúsztotta be a zsebébe - az nem *olyasféle* nő. Elvált asszony, zongoraleckéket ad. Szegény, de becsületes.

Mosolyogtam magamban, *Szegény, de becsületes!* Soha sem érdekelt másoknak a becsületesége, ha csak valamely érdeknél fogva a becsület vagy becstelenség nem érintette az én érdekeimet. Nőknél pláne nem. Talán azért, mert a feleségem becsületén kívül nem hittem a többi nő becsületében. A magam állásu embernek olyan nők kínálják fel magukat közvetve vagy közvetlenül, hogy a nők egyéni becsületének értékét csak a férjen keresztül vagyok hajlandó számukra kimérni. Mert ha ezektől a nőktől elvonnák a férjet, megfosztanák őket meztelenségüket takaró öltönyüktől: a becsülettől.

- Erre még visszatérhetünk - szólt közbe hidegen a láthatatlan ember. - Folytasd!

Mosolyogtam magamban és vállat vontam. Mindegy, ha már itt vagyunk, lássuk a szőkekontyú asszonyt elülről is. Nem jár vele semmi kockázat. És ez a fő. S így szóltam a házmesterhez:

- Akkor jó helyen járok. Ide hozzá utasítottak, a kis leányom mellé kellene zongoratanítónő. Hányadik emeleten lakik?

A házmester készségesen megmagyarázta s fölmentem a harmadik emeletre. Becsöngettem. Ő maga nyitott ajtót.

- Teringettét - gondoltam, amint magam előtt láttam az aranykontyú asszonyt - egészen csinos!

Egy finom, érdekes arcú fiatal asszony állt előttem, szép, szürkésen ködös szemmel, melynek nyílt, intelligens tekintete olyasmit sejtetett, ami kevés nőben van: lelket. S a nagy, fodros szálu, puha haj alacsony homloka körül...

A láthatatlan ember fölemelte vékony szellemujját.

- Most jól magadba nézz!

- Jól magamba nézek - sóhajtott a másik ember. - Az asszony az első percben megtetszett nekem. Megtetszett volna más férfinak is. Különösen az olyannak, ki megtisztelti önmagát

azzal, hogy akit kedveséül választ ki, egy kis lelket is keres benne. Igaz, mindig csak *egy fél* lelket. Egész lelket csak abban keres, akit oltár elé akar vezetni. Az egész lélek a szeretőben nem csak fölösleges, hanem végzetes súly is, melyet okos férfi elkerül.

Világéletemben csak a szőke nőt szerettem. S az egész szőke nőben főképen a haját. Mindig a haján keresztül tetszett meg minden nő.

Mert megtetszeni vagy szeretni, más. Én sohase szerettem, de ezzel a legtöbb férfi így van. Amit ők szerelemnek neveznek, nem más, mint szuggesztio, regényeskedési vágy, vagy a nőktől átvett, a hisztériáig fajult művésziesség élet önámítása.

Kétségtelenül, lesz a szerelemnek egyáltalán s közte némely férfi szerelemnek is komoly alapja, a komikus oldalát a szerelemnek nem is ez, hanem az képezi, hogy minden szerelmet: szerelemnek hisznek és neveznek.

Kissé kíváncsian, hogy hogyan sül el az én rögtönzött kalandom, hogy sikerül a hazugságom és mi lesz mindennek a vége, álltam az ismeretlen nő előtt.

Azt hazudtam neki, hogy valaki hozzá utasított a zongoraleckék miatt. És vártam a hatást, kutattam az arcát, hogy nem-e ismer?

Nem ismert. Bevezetett a szobájába. Egyablakos kis szoba volt, szegényes, tiszta, egyszerű. Az ágyán fehér moll ágyterítő, az asztalon szép rendben könyvek s egy sarokban sok kotta.

Özvegy embernek adtam ki magamat és megegyeztem vele a zongoraórákra vonatkozólag és a díjazásra.

A díjazásnál erősen figyeltem. Megtanultam első találkozásnál beszélni minden nővel pénzről s e téma közben tudni meg, mit jelent a pénz reá nézve. Ez a nő egykedvűen, még pedig őszinte egykedvűséggel tárgyalta a pénzkérdést. Csak az nem tetszett benne, hogy amit kimondott, úgy látszott, attól nem tér el és hogy egyetlen szavát sem felejtette el, amit a legtöbb nő, teszem föl, a húszadik szava után már elfelejt.

Ritka tulajdonság, kevés nőben van meg. A legtöbb nő beszédjének fonalát nem a logikus rendszer, hanem a logikus rendszertelenség tartja össze.

Ez az asszony ellenben szótartónak, nehezen felejtőnek, logikus észjárású nőnek látszott, azaz nem szeretőnek való...

Felálltam, hogy kámforrá váljak. Kezet nyújtott. A keze száraz és kellemesen hűvös volt s az arca, látszólag minden ok nélkül, egyszerre elpirult. Ezt nem értettem... Ebben a percben ez a nő zavartnak látszott. Mint a gyerek, aki sokáig készül valamit bevallani, de mikor ott a pillanat, pirul és hallgat.

Ennek a nőnek mondanivalója van - gondoltam s amely nőnek mondani valója van, attól nem kell félni. Csak a hallgató nő veszélyes.

És hirtelen gondoltam valamit.

- Engedje meg, nagysád - szóltam - hogy elragadtatásomat fejezzem ki gyönyörű haja fölött. Soha sem láttam szebbet. Imádom a szőke haját. - És vakmerően fölemeltem kezemet, hogy megérintsem a haját.

Láttam, hogy elsápad, a szája fájdalmasan megrándul, de azért mosolygott és ügyetlen kacérsággal nyújtotta fejét előre.

- Ennek a nőnek szüksége van valakire - súgta bennem az ördög - s így reám van szüksége... És hirtelen magamhoz öleltem a felém nyújtott fejét s megcsókoltam előbb a haját, azután az arcát...

Tisztán éreztem, hogy a nő testén az undor reszketése fut keresztül. És ebben a percben fölébredt bennem a férfi. A férfi, aki ellenségre akadt, akit le kell győzni.

Még alig akadtam életemben nem csak visszautasításra, de idegenkedésre sem s ez a magányos, védtelen, nyomorultnak látszó, engedelemre hajló, de utálattól vonagló testű nő, fölizgatta érzéseimet.

Vadul magamhoz öleltem. Nem védekezett, csak derekát hátrafesztve, igyekezett elkerülni csókjaimat. De én erősen fogtam és húztam előre magamhoz. Feje a karomon feküdt. Olyan volt, mint egy halott feje. Ez még jobban ingerelt. Fiatal koromnak egy vasakarattal elnyomott perverzítése ébredt föl bennem... Húsz éves koromban, mielőtt a jogra mentem, egy évig orvostanhallgató voltam. És rájöttem, hogy fiatal női hullák iránt, szerelmi vágyat érzek. Megdöbbsentem, megutáltam magamat és otthagytam a bonctermet. Ekkor iratkoztam föl a jogra... Ha ott maradok, ki tudja, mi történik velem... Az emberi lélek csodálatos titkokat rejt magában...

Mikor azt a hullaszerűen sápadt nőt karomban tartottam, az a beteg, örült vágy, mint valami alvó kisérget, fölébredt bennem. S a számat oda szorítottam a nő füléhez.

- Mikor? - kérdeztem.

- Amikor akarja - suttogta a nő vonagló szájjal. - El kell buknom, már nem bírom a nyomorúságot... Régen készülök rá...

És egyszerűen, halottsápadtan, magába fojtott undorral megadta magát.

II.

Mikor egy óra múlva ismét az utcán voltam, összerázkódtam, mint a gyilkos, ki otthagyja áldozatát.

Elégedetlen voltam magammal és kedvetlen. Nem romantikus kedvetlenség volt ez. Ellenkezőleg, a legjózanabb gondolkodás levertsége. Az előrelátásé, mely soha, semmiféle cselekedetben nem szokott elhagyni. Fiatal koromtól úgy treniroztam magamat az élethez, hogy mindennek, amihez fogtam, előbb a végét néztem s csak azután az elejét. Szerelmi ügyeimben is. Sőt főképpen ebben. A könnyed szakítást, olcsó végkielégítést kerestem minden kalandom végére, és eddig szerencsésen el is értem.

Úgy ahogy ebbe a kalandomba belementem, csak első ifjúságom idején tettem meg. Meggondolatlanul, egy ismeretlen nővel.

És kedvetlenül mentem tova az utcán. Kezdett alkonyodni s hűvös tavaszi szél fújt az arcomba. Gondolkodtam. A kaland végét igyekeztem meglátni: a nő viselkedését benne, a jellemét.

És csodálatos, nem láttam tisztán. Vagy, amint ma látom a dolgokat, nem akartam tisztán látni. Nem akartam látni, hogy a nő részéről absolute nem fenyeget veszély; végkielégítés, magyarázatok nélkül tovább állhatok mellőle. Hogy veszély csak saját magam részéről fenyeget, ami nem más: mint e nő iránti komolyabb érdeklődésem.

Ilyen beállítással nem gondoltam a gondolatok erős bizonyításával, csak holmi sejtelmes, halvány villanás futott olykor keresztül az agyamon, melynek leszögezéséhez sem akaratom, sem kedvem nem volt. Ellenkezőleg, olyan gondolatokkal és érzésekkel kerültem ki a körútra, mint húsz esztendőskoromban egy-egy rendezvoursról.

Az ilyen érzéseket pedig már jó ideje nem ismertem. Én is, mint minden férfi, kis undorral csuktam be magam után az ajtót, ahol a nőt hagytam; a jóllakottság csömörével. Most mindezt nem éreztem. Sőt inkább újabb éhség borzongatott meg s ennek gondolata, mint a zene, vagy egy szép dal rezgő visszhangja, gyönyörködtető érzéssel fogott körül. Ostobán és öntudatlanul megálltam a körúton egy virágkereskedés előtt s míg a pompás rózsákat és a többi virágokat néztem, az előbb elhagyott nőt láttam magam előtt. A csodásan szép, gazdag arany hajfonatait, hosszú pillás, lecsukott, szép szemét és leányosan gyöngéd formáit.

Megfordultam és visszafelé mentem, a nő lakásához.

Fiatal koromban, mikor még érdekelt a női lélek problémája, gyakran megtettem, hogy valami ürügy alatt visszamentem a nőhöz, megnézni, mit csinál és mit érez, mire gondol, amint egyedül marad?

Éreztem, hogy ezt a nőt nemcsak pusztán kíváncsiságból szeretném meglepni. Hogy tényleg érdekel, mint viseli magát, amint egyedül maradt?

És visszamentem a piszkos, háromemeletes házba. Fölmentem a lépcsőkön s találomra benyitottam az előszobaajtót. Nem volt becsukva; úgy volt, ahogy kimentem rajta. Lábujjhegyen keresztülmentem az előszobán s benyitottam a lakószoba ajtaját. Az asszony az asztal előtt ült és sirt. Fel-felcsukló zokogással, keservesen sirt... Ez a nem várt jelenet megzavart. Behúztam az ajtót és elmentem...

Tisztán emlékezem, aznap este nem vacsoráztam és egész éjjel nem aludtam. Másnap kedvetlenül, idegesen keltem és az előző napi fejfájásom ismét és súlyosabban gyötört. Délelőtt egy fontos, elsőrendű tárgyalásom volt a törvényszéknél és az irodavezetőmet küldtem el magam helyett. Tizenegy óráig dolgoztam, kliensekkel tárgyaltam, ekkor vettem a kalapomat és elmentem hazulról. Azt mondtam magamban: nem tudok tovább dolgozni a fejfájásom miatt. Kocsira ültem s a Ferencvárosba hajtottam. Itt a legközelebbi utcánál leszálltam a kocsiról és gyalog mentem a már ismert házhoz.

Fölmentem a harmadik emeletre és becsöngettem. És éreztem, amit hosszú évek óta nem éreztem, hogy a szívem félelemtől dobog. Félttem az elutasítástól. Vagy tíz percig álltam az ajtó előtt, miközben folyton idegesebben, türelmetlenebbül csöngettem, míg csak valamelyik szomszéd lakásból ki nem szólt valaki, hogy akit keresek, nincs odahaza. Leckeórán van.

Délután ismét becsöngettem. A délelőtti eredménnyel. Gondolkoztam, ne irjak-e neki, de erről lemondtam. Egyrészt az ügyvéd, másrészt az elővigyázó férfi, folyton résen volt bennem, ha nőekkel volt dolgom. Fiatalságom ostoba éveit leszámítva, nem is irtam nőnek soha. És nem ir egy okos férfi sem. Az írás akkora megtiszteltetés, akkora bizalom, amelybe a férfi azt a nőt, akit bír, vagy bírt, nem szívesen részesíti.

Csak negyednapra találtam otthon a nőt. Sápadtan nyitott ajtót és szó nélkül elfogadta felé nyújtott kezemet, de a szemembe nem mert, vagy nem tudott belenézni.

Bementünk a szobájába. Leültünk és hallgattunk. A nő lesütött szemmel ült, szenvedés és álmatlan éjjelek nyoma látszott arcán s engem megzavart ez a fájdalom és a látható ijedtség arcán, mi beléptemre elfogta.

Csak nehezen tudtam rászánni magam, pedig erősen vágyódtam utána, hogy közelebb üljek hozzá s megfogjam a kezét.

- Miért kerül négy nap óta? - kérdeztem.

A nő még jobban elsápadt.

- Megbántam, amit tettem, - szólt könnyes szemmel - és lecke után jártam, hogy még se kelljen arra az útra térnem.

- Az nem *olyan út*, - hazudtam gyöngéden, pedig tudtam, hogy olyan út és igyekeztem a kezét, mit elhúzott előlem, megfogni. - Én jó és állandó barátja lennék kegyednek, ha akarná.

A nő nem szólt semmit. Látszott arcán a küzködés és tudtam, hogy nyert ügyem van.

- És sikerrel járt a leckék után? - kérdeztem.

- Nem, - felelte a nő kétségbeesetten. - Nekem nincs szerencsém semmiben. Amelyik hirdetőhöz elmegyek, már mindenütt be van töltve a hely. És így kínlódom már négy esztendeje.

- Lássá, - mondtam, - hát miért vonakodik? Hisz maga mondta, hogy kénytelen vele, s hogy már készült reá.

Sirva fakadt.

- A nyomorúságban mindenre gondol az ember, de amikor meg kell tenni, borzasztó. Még ha ismerném, vagy szeretném, az más lenne.

- Hát szeressen meg, - mondtam. - Egy nőnél, kinek senkije sincs, nem megy nehezen, hogy megszeressen egy férfit, aki érdemes erre. Én nem vagyok akárki, úri ember, ismert és gazdag ember vagyok - s megmondtam a nevemet - és szívesen segítem kegyedet. Ne higgye azonban, hogy erőszakoskodom. Gondolja meg a dolgot és aztán írja meg nekem. Amikor akarja. Azonnal jövök...

Azt hittem, két-három nap múlva kezembem lesz a hívó levél. Egy hét múlva sem volt. Ez ingerelt, dühösített. Nem értettem a vonakodást, mikor már nem volt semmi értelme.

És leskelődtem a nő után. Hordárt küldtem utána, hogy hova megy, merre jár, kivel érintkezik, de semmi gyanús dologra nem jöttem rá. Kenyér után járkált, reggeltől estig. A cipője már keshedt volt, a sarka le volt taposva, a blúza meg volt stoppolva, kalapján a szalag régi, fakó és még mindig nem irt.

Csodálatos, mennyivel könnyebben elbuknak a nők egy selyemruháért, sőt még egy kalapért is, mint a betevő falatjukért. Úgy látszik, annak a nőnek, aki a kenyérért önmaga harcol, drágább a becsülete, mint azé, akit eltartanak.

A harmadik hét végén mégis megjött a levél. A pénz, mint mindig, megülte diadalát az erény fölött... És az aranyhajú asszony a kedvesem lett. Végkép megadta magát...

Egyszer elmondta az élete történetét. Közönséges, banális történet. Az apja vagyonos kereskedő volt, de az anyja halála után, a második házasságban, az apja tönkre ment. És neki hozzá kellett menni az első jelentkező kérőhöz, kitől alig három évi házasság után kénytelen volt elválni. A férje kártyás, lump, részeges fickó volt. És négy esztendeig zongora-lecke-adással tengette életét.

És ekkor huszonhat esztendő volt. Gyerekéveit leszámítva, örömtelenül telt élete. Családi, hitvesi szeretet nélkül. És még sem voltam képes a legkisebb vonzalmat is kelteni benne magam iránt. Hiába volt minden kedveskedésem, gavalléros bőkezűségem, az asszony nyugodt, hideg, egykedvű és szomorú maradt.

Ezek pedig csak fokozták iránta szenvedélyemet.

Szenvedélyt mondok, mert mint a későbbi események beigazolták, szerelemről nem beszélhetek.

Modern férfi vagyok, úri ember és a külsőségek embere, kinek lehetnek szenvedélyei, de nincsenek szerelmei.

Pedig azt hittem, szeretem ezt a nőt. Úgy látszik, érzelmek dolgában a legokosabb és leghidegebb eszű emberek is tévedhetnek. Ennek az lesz az oka, hogy minden ember jobbnak hiszi magát, amilyen jó tényleg. Pedig nincs annyi elméleti jóság, amennyi gyakorlati gonoszság van az emberekben...

Mondom, azt hittem, szeretem őt. Ha egy napig nem láttam, másnap már siettem hozzá és ami legszokatlanabb, egy esztendő után is annyi vágygyal, mint egy esztendő előtt.

És eljött s elmúlt a második esztendő is. Két-három hónapnál tovább még nőtlen koromban sem maradtam meg nő mellett. Minden okos férfi különösen vigyáz arra, hogy egy-egy viszony megszokottabbá és bensőségebbé ne váljék reá nézve. Sőt még arra is gondosan vigyáz, hogy a nőre nézve ne váljék azzá.

A fűzfa-szerelmeket csak rövid lejáratú váltókra állítja ki a magam állású férfi.

És ennek dacára, én ezt a nőt a második év eltelte után is szerettem...

A láthatatlan ember, aki hosszasan hallgatott, most megszólalt:

- Szükséges volna, ha néhány szóval azt is elmondanád, minő varázsnak tulajdonítod ma már ezt a szokatlanul hosszan tartó ragaszkodást?

- Semmi másnak, - sóhajtott a kérdezett - mint annak, hogy ez a nő két esztendő után is az volt számomra, aki két esztendő előtt: a hideg északi sark! Ez a nő se föl nem melegedett mellettem, se szerelemről soha nem beszélt és soha se kérdezte, hol jártam, ha távol maradtam, mit csináltam, mért nem jöttem...

A láthatatlan ember újra megszólalt:

- Nézz bele jól a lelkedbe. Vajon a ragaszkodásodnak nem-e egyik okozója volt ez a kényelmes viszony is? Az, hogy az asszony olyan kényelmes szerető volt, amilyen a többi egyik sem? Ez nem csinált jeleneteket, nem féltékenykedett, nem marasztott, nem hívott.

- Meglehet! Az bizonyos, hogy nagyon ragaszkodtam hozzá. A második év végén aztán egy nap meglazult ennek a ragaszkodásnak a szála.

A nő, csodálatosan megváltozott arccal, kicserélt szemmel, nekipirult izgatottsággal, egy titkot súgott fülembe.

III.

Egy februárvégi este történt. Havas eső esett odakünn, kellemetlen, hideg szél járta át testemet és a családi asztal finom terítéke, pompás vacsorája után sietve ültem az utcán kocsiba, hogy egy másik meleg otthon élvezetében részesüljek.

Már nem a ferencvárosi házban lakott az aranyhajú asszony. Két esztendő alatt négyszer változtatott lakást.

Ez a gyakori lakásváltoztatás az én kívánságomra történt. Nem szeretem szerelmi találkáknál az állandó lakást. Ha már állandó kedvese van az embernek, legalább ne tartson a kedvesének állandó lakást.

Máskülönben nagyon szerény kis lakások voltak ezek. Kétszázötven-háromszáz forintot fizettem értük évente. Ezt s az ékszereket leszámítva, mikkel elég gyakran kedveskedtem neki s amiket ő mindig hidegen, kedvetlenül fogadott és sohasem láttam, hogy viselte volna, havonta csak harminc forintot fogadott el tőlem. Többet egy krajcárt sem. Azután is eljárt tanítani és sohasem hallottam tőle, hogy bárminő szükségről panaszkodott volna. A ruházata

egyszerű, csinos, tiszta volt mindig s a legkisebb fényűzési vagy cifrázkodási vágyat sem fedeztem föl benne. E mellett házias, dolgos és művelt teremtés volt.

Azon a februáriusi estén, mikor becsöngettem a kis budai lakásába s a kis gyerekleány-cselédje beengedett, a zongora mellett találtam.

Profilban ült az ajtóhoz és nem hallotta az ajtó nyílását. Valami klasszikus darabot játszott, nem tudom mit, - nem értek a zenéhez - és olyan kifejezés ült az arcán, mint szent Ceciliának, mikor az angyaloknak játszik.

Még nem láttam ilyen szépnek. Az arca halvány volt, de a kifejezés rajta annyira ismeretlen, valami merengő boldogságtól szinte magasztos ragyogású volt, hogy meglepődve álltam az ajtóban. És egy kellemetlen, bántó gondolat borongatott meg.

- Ez a nő szerelmes! - gondoltam hirtelen.

Annyi lágyság, ismeretlen álmodozás ült a finom, csöndesen hideg arcán, hogy düh fogott el.

De nemcsak ő, hanem még az egyszerű kis szobája is, mintha valami ünnepi, boldog karaktert vett volna föl magára. A függő petróleumlámpa, melyet még sohasem láttam fölgyújtva, most égett s három-négy pohárban is virág illatozott, holott máskor virágot a drágasága miatt, csak nyáron láttam nála, vagy akkor, ha én hoztam néha a zsebemben pár szál rózsát.

Ő maga is, a megszokott fekete ruhája helyett a fehér batiszt nyári ruhájába volt öltözve s a keblére egy piros rózsa volt tűzve, ami igen jól állt halvány arcához.

Itt valami készül, - gondoltam kedvetlenül s odamentem a nő háta mögé. Megcsókoltam a haját és köszöntem.

Olyan pirosra vált arccal, mint a keblére tűzött rózsa, fordult meg. Egy percre ülvé maradt, miközben meleg, rajongó, könnyes tekintettel nézett reám. Azután fölállt, két karját széttárta és magához ölelt. Szenvedélyesen, forrón és két esztendő óta most először csókolt meg magától. Azután a fülemhez hajolt és belesúgta: hogy anya lesz.

A láthatatlan ember újra megszólalt.

- Jól vigyázz! Jogodban áll védeni magadat, de nem lenne helyes. Én elvégre is a lelkiismereted vagyok és kötelességem azt parancsolja, világítsak be minden kis rejtett szögletébe lelkednek, mint mikor sötét szobában legurul a gyűrű s a tulajdonosa minden kis zúgba bevilágít az égő gyufaszállal. Akarod?

- Akarom! - sóhajtott a férfi s az éjszaka csendjében letörülte verejtékes homlokát. - Akarom, mert úgy se látok tisztán. Nem tudom, nagyon gonosz vagyok-e, gonoszabb, amilyenek az embernek lennie kell, vagy csak ember vagyok, aki nem lehet más, mint amilyen az ember.

És néztük egymást a fehérruhás nővel. Úgy néztünk egymásra, mintha akkor láttuk volna először egymást. Ő most fakadó szerelemmel, én most fakadó közönnyel.

A férfi, aki beszélt, látta a sötétben a láthatatlan ember szellemujját, amint fölemelte és szólt:

- Én már világítok!

- Hiába világíts! - sóhajtott a férfi. - Nem tudok beszámolni a ténynek mibőli keletkezéséről, nem tudom, micsoda gondolatok működtek bennem, mi idegenítette el tőlem ezt a nőt. Csak éreztem, hogy egyszerre idegenné lett reám nézve. Egy senki, egy semmi lett, egy kellemetlenné vált szerető.

A gyerek születése, a lekötöttség, a kötelezettség, a fölfedeztetés lehetősége, vagy a nő ezután ragaszkodó vonzalma idegenített el tőle? Csakhogy egyszerre, azonnal terhemre vált.

Kézen fogott s leültetett a kanapéra maga mellé. A kezemet folyton fogta s gyöngéd, meleg tekintettel nézett reám. Megható volt, de én ebben a percben boszús kíváncsiságnál egyebet nem éreztem iránta.

- Nem gondolja, - kérdeztem, - hogy a gyerek útjában lesz? A jövőjére, egész életére?

- Micsoda jövőmre? - kérdezte szelíd mosolylyal.

Vállat vontam.

- Azt nem lehet tudni! Még fiatal, férjhez mehet, vagy a kenyérkereseti pályáján útjában lesz. Egy gyerek nagy teher...

Fájdalmas meglepődéssel nézett reám.

- Férjhez mehetnék! Hogy gondolhat ilyet? Egy házugsággal és egy folttal az életemen? És minek is mennék? A gyerekem majd mindenért kárpótol. És ön se hagy el...

Jól a szemébe néztem. Nem volt benne sem kérdés, sem kutatás, sem gyanakvás. Csak állítás, bizalom, hit.

És ez sem hatott meg. A férfit egyáltalán hamarabb meghatja egy gyilkos szenvedése, mint azé a nőé, kitől szabadulni akar. Ennek sem az erénye, sem a fájdalma nem hatja meg.

Bizalommal, melegen nézett reám és szeretettel simogatta kezemet.

- Ne féljen, - szólt, - mi sohase leszünk terhére... Sem én, sem ő... Ha ön nem akarja, azt sem fogja megtudni, ki volt az apja... És én dolgozom érte. Akármit! Oh, most erősebb leszek, mint eddig voltam. Most lesz valakim, akit szeretni fogok, s aki engem szeretni fog. Mióta az anyám meghalt, senki sem szeretett. Pedig akkor csak tizenkét esztendő voltam még.

Ez sem hatott meg. Szivarra gyujtottam s megnéztem az órát. Vágytam elmenni.

- Mindjárt a klubba kell mennem, - szóltam. - És mondja, - folytattam, - nem fél a világ megvetésétől? Mert a világ csak az ügyes bűnöket bocsátja meg, de az ügyetlen gyöngeséget vagy szerencsétlenséget soha.

Megrázta a fejét.

- Én a gyermekemet nagyon becsületes emberré nevelem. S ha a világnak egy becsületes embert s az Istennek egy jó lelket adok, miért ne bocsátaná meg a világ nekem azt a szerencsétlenséget, amiért nem vagyok szerencsés asszony?

Mosolyogtam a naiv ostobasága fölött s mert szokatlanul szép volt kipirult arcával, lelkes, tündöklő szemével, magamhoz szorítottam és megcsókoltam. Azután fölálltam. A bizalmas együttlét idejének megrövidítését rögtöni tervszerűséggel, még akkor mindjárt meg akartam kezdeni. És nyakkendőmet a tükör előtt igazgatva, szóltam:

- Maga gyerek, kicsikém!

Szándékosan használtam ezt a szeretőknek való címet. Azelőtt mindig a nevén szólítottam.

Csodálkozva nézett rám s a pír lassan elhalványult arcán.

- Miért mondja, hogy gyerek vagyok? - kérdezte remegő szájjal.

- Mert nem ismeri az életet, - feleltem, - és nem tudja, hányszor meg fogja átkozni annak a gyerekek születését. - Megfogtam a kezét és erősen a szemébe néztem. - Ha okos lenne, adnék magának egy tanácsot...

Elsápadt. Sejtette, mit szeretnék mondani.

- Nem, nem! - kiáltotta. - Soha!

A kalapom után nyúltam.

- Hát hagyjuk! - szóltam.

- És maga meg tudná tenni? - kérdezte és irtózáttal nézett reám.

- Az ember mindig azt teszi, amit az érdeke parancsol, - feleltem szárazon. - És most mennem kell. Sürgős dolgom van.

Megfogta a kezemet, szívéhez szorította és egyszerűen, becsületesen és nagyon bájos félénkséggel a szemem közé nézett.

- Most kérdelem először két év óta, - szólt zavartan, - hogy szeret-e? Mert szükségem van erre a kérdésre. Mert én... - és mindjobban megzavarodott - magát... most már...

Fejét a mellemhez szorította és bennem minden érzés abban az egy vágyban összpontosult, hogy minél előbb künn legyek innét.

- Nagyon sietnem kell, - mentegetőztem, - csak egy percre jöttem föl.

Mintha megütöttem volna, ijedten, nagyra nyílt szemmel távolodott el tőlem. Az arca krétafehér lett. Még nem láttam ilyen hirtelen elváltozni arcot.

- Holnap eljövök, - próbáltam vigasztalni, pedig távol állt tőlem ez a szándék.

Nem szólt semmit, az asztalhoz támaszkodva állt. Megcsókoltam a haját s az ajtóból visszaszóltam:

- Holnap!

Nem válaszolt.

Mikor leértem az utcára, nagyot lélegzettem. Minden férfi így lélegzik, mikor megszabadul egy viszonytól, vagy legalább is a szabaduláshoz vezető első lépést már megtette.

Az ördög vigyen el minden szerelmi viszonyt - gondoltam, - ez az utolsó életemben. Ami ezután jön, az már csak: ahány csók, annyi nő.

És azonnal megállapodtam a visszavonulás módja fölött:

Folyton ritkuló látogatások, melyek elfoglaltsággal, családi ügyekkel, betegségekkel okoltanak meg. S amily arányban ritkulnak a látogatások, oly arányban nő a pénzübeli segítség. Mikor aztán végkép előtte áll a tény: hogy el van hagyva, akkor már ott lesz mellette a vigasztalás: a gyerek. És nem tud meg senki semmit. Az egész kaland vége: legfőlebb egy kis pénzáldozat lesz.

És hozzáfogtam tervem betűszerinti végrehajtásához.

Az asszony nem szólt, nem kérdezett soha semmit. Nem panaszkodott, nem tett szemrehányást. Csak minden látogatásomkor sápadtabbnak és szomorúbbnak láttam.

Majd észére tér! - gondoltam.

Már hat hónap múlt el a februáriusi est óta, szerelmi érintkezés nem volt többé köztünk s három-négy hétben egyszer kerestem föl.

Mindig varrás mellett találtam. Csipke és gyolcsok között. Készítette a kelengyét.

Most öt nap előtt, majdnem öt heti távollét után kerestem föl. Nem voltam itthon, a családommal falun voltam.

Erősen meg volt fogyva, sápadtabb volt mint azelőtt és szemében kétségbeesett, mély szomorúság borongott.

Megdöbbsentem és egyszerre lelkiismeretfurdalás fogott el. Megfogtam a kis, átlátszó, vékony kezét és megcsókoltam. Hallgattunk... Ő varrt, én csak sokára mertem megszólalni.

- Már nem ad leckéket? - kérdeztem.

- Nem, - felelte és elpirult. - Az állapotom miatt mindenütt felmondtak.

A szeme könnyes lett. Sajnáltam. Nem volt senkije a világon. Se szülői, se rokona. Közelebb ültem hozzá. Kis csipkés fejkötők voltak ölében s a könnyei ráhulltak. Sirt... Eszembe jutott, mikor tizenöt esztendő előtt a feleségem varrta az első gyereke fejkötőit. A boldog, büszke, elkényeztetett, affektáló gazdag úriasszony... S ez itt!... Ez a szégyen, gyalázat, elhagyatás között vergődő pária. Pedig mennyivel jobb, becsületesebb, finomabb lelkű, mint a másik...

Magamhoz öleltem. Könye végigfolyt az arcomon. Lecsókoltam. Előbb szánalomból, azután szerelmi érzésből. Nem ellenkezett. És majdnem három esztendő után, most először éreztem odaadásában szerelmet, a szerelmes asszony szenvedélyét.

És átkarolva egymást, ültünk az esthomályban. Fejét mellemhez szorította és éreztem, amit még soha, a feleségem közelségéből sem éreztem meg, hogy ez a nő szeret engem, egész lelkével, minden érdek, minden számítás nélkül. Hogy enyém a hűség teljes megbízhatóságával: lelke, teste, minden gondolata, hogy ő az az ideális asszony-lelek, akit vagy későn, vagy soha sem talál fel a férfi.

És nehezen, de boldogan váltunk el egymástól...

Kis csönd következett.

A férfi, aki az éjszaka csöndjében egy láthatatlan emberrel beszélt, kissé elhallgatott, megtörülte homlokát, megnyomogatta fájdalmasan lüktető halántékát. Azután folytatta:

...Másnap délelőtt, valami dolgom akadt a Belvárosban. Amint az egyik utcán megyek, egy csipkekereskedésből egyszerre az aranyhajú asszony jön ki. Még soha sem találkoztam vele nyilvános helyen... Szemközt jöttünk. Nagyon egyszerűen és rosszúl volt öltözve, annyira rosszúl, hogy szinte csúnyának látszott. Nem az a bő, elegáns szabású ruha volt rajta, mit úri nők ilyen állapotban viselnek s a legnagyobb zavarba hozott. Az utcán sokan jártak s éreztem, hogy ezt a nőt, akit tegnap este még szerelemmel tartottam karomban, ezt a jó, hű, édes, szegény teremtetést, a gyermekem anyját - *szégyellem*...

És amikor elmentem mellette, egyszerűen nem vettem észre. Fejemet magasra emelve, elnéztem feje fölé...

Előző nap azt ígértem neki, hogy másnap ismét fölkeresem. S bár el voltam készülve a tagadásra: hogy nem láttam, nem mentem el. Resteltem magam. Sőt harmadnap sem mentem el.

Negyednap, amint reggel olvasom az ujságokat, egy kis hirre és névre téved a szemem: *Öngyilkos fiatal asszony*... Halántékon lőtte magát és szörnyet halt... Ok: ismeretlen... Levelet nem hagyott hátra...

Ő volt, az aranyhajú asszony...

A kórházból temették el, ingyenes temetést kapott... Nem tehettem érte semmit... Nem kompromittálhattam magamat... Neki már úgy se használtam volna vele... Meg se néztem, ott se voltam a temetésén. Csak a kis szolgálója kísérte a koporsóját...

*

A drága bútoros, finom szomszéd szalonban kettőt ütött az óra és a láthatatlan ember felállt az ágy széléről.

A nagyságos úr elaludt.